

შესწორებული და შენიშვნანი ვაჟის-ტყალს-
ნის 22-ე გამოცემის შესახებ

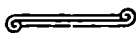
პრიტიკული შექსტის

რამდენიმე ნიმუშით

დაუეწყარის

ა. ი. სარაჯიშვილის

ხსოვნას

წინა სიტყვა

„ვეფხისტყაოსნ“-ის მე-22-ე გამოცემის რედაქტორობის დროს, ჩვენგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, ჩვენ ველარ მოვასწარით მასში ყველა შესწორების შეტანა და ტექსტის სასურველად გაწმენდა აშკარა ჩანართებისაგან და აგრეთვე, ვარიანტების მიხედვით, პოემის ენის შესწორება.

ძლიერ გვაჩქარებდა, როგორც სტამბა, ისე ხელის-მომწერლები და ყველა ეს ნებას არ გვაძლევდა, გულდასმით შეგვემოწმებია კორექტურული ფურცლები ორიგინალზე; ეს კი არა და — რადგან სტამბის „ნადეჟდა“-ს გამგეს ჩვენთან დადებულის ხელ-შეკრულობის პირობები სხვარიგად ესმოდა და კორექტურულ ფურცლებს შინ არ გვიგზავნიდა, იძულებული ვიყავით, რომ ხელის-მომწერლებთან პირი არ გაგვეტეხოდა, დავმორჩილებოდით მესტამბის ჰირვეულობას და სტამბაშივე სიჩქარით გვესწორებია კორექტურა. უამისოდ შეუძლებელი იყო წიგნის სტამბვის დასრულება.

ამ სიჩქარესა და გაფაციცებით მუშაობას უნდა მიეწეროს ისიც, რომ შეცთომით დაისტამბა ხელნაწერებისა და ვარიანტების აღსანუსხავი ციფრები.

ამავე მიზეზების გამოისობით, ტექსტში ვერ შევიტანეთ ყველა შესწორება: დაგვრჩა ხელ-უხლებლად, ანუ უკეთ, ისევ ვახტანგის რედაქციის მიხედვით დაისტამბა ის ტრადიციული შეცთომები, რომლებიც ამ 15—20 წლის წინად უკვე შესწორებული გვექონდა.

მხოლოდ იმითი ვიმედობთ, რომ ჩვენი 22-ე გამოცემით ჩვენ წავდგით ბიჯი წინ ტექსტის გაწმენდაში, სახელდობრ, არსებულ ხელ-ნაწერებზე შევამოწმეთ ვახტანგის გამოცემის ტექსტი და სხოლიოში მოვათავსეთ ის ხანები, რომლების ჩა-

ნართობას ადასტურებდა ჩვენს საგანძურებში არსებული ხელ-
ნაწერები. მხოლოდ უნდა გამოვტყდეთ, რომ ისევ გულს გვი-
წვრილებს ზოგიერთი ტექსტში დარჩენილი ჩანართი ხანა,
რომლების განდევნას აგრეთვე მოითხოვდა. 4988 №-ი ხელ-
ნაწერი, (იხ. ჩვენი წინასიტყვაობა, ხელ-ნაწერები, LI გვ.)

ამ წიგნაკით ჩვენ ვასწორებთ ჩვენს 22-ე გამოცემაში
გასულ შეცდომებს და აგრეთვე მოგვაქვს ტექსტის საბოლოოდ
გაწმენდის რამდენიმე ნიმუშიც. ახლო მომავალში განზრახვა
გვაქვს სერიებად ვსტამბოთ „ვეფხისტყაოსნ“-ის კრიტიკულად
შემუშავებული ტექსტი.

ი. აბულაძე.

ტფილისი, 3 ივლისი 1914 წ.

ჩანართთა შესახები მოსაზრებანი

ჩვენ უკვე აღენიშნეთ¹ ის გარემოება, რომ ჩვენს საგანძურებში არსებული ხელ-ნაწერების ვახტანგის რედაქციასთან შედარება გვაძლევს საუკეთესო საბუთს ვსცნოთ ამ უკანასკნელში ჩანართად ბევრი დღემდე ნამდვილად ცნობილი ხანა, რადგან, ვახტანგის გამოცემაზე ზოგიერთი ხელ-ნაწერების შემოწმებით, ცხადი ხდება, რომ „ვეფხისტყაოსნ“-ის გადამწერლებს სხვადასხვა დროს შეჰქონდათ ესა თუ ის ახლად შეთხზული, ან სხვა და სხვა დროს სხვა და სხვა პირის ჩანართი ხანები, რის გამო დღევანდელი ვრცელი რედაქციები წარმოგვიდგენს რუსთელის უკვდავ ქმნილებაზე აგებულს სხვადასხვა პირის ლექსთა ერთგვარს კრებულს.

ჩვენის მუშაობის დროს ცხადად წარმოგვიდგა, რომ ვახტანგის რედაქცია, თვისი შედგენილობით, წარმოადგენს უძველესი „ვეფხისტყაოსნ“-ის სახეს, იმ განსხვავებით, რომ გადამწერელს მასში შეუტანია ზოგიერთი ისეთი ხანა, რომელიც არ მოიპოვება იმგვარს რედაქციებში, როგორცაა: წერა-კითხვის გ. საზოგადოების საგანძურის 2829, 4499 და 4988 №№-ები და საისტ. და საეთნ. საზ. საგანძურის 599 და 461 №№-ები და სხვა მაგვარი, რომლებიც გადმოუწერიათ იმგვარი რედაქციებთგან, რომლებსაც ჯერ არ უნდა ჰქონოდა ნახლები ვახტანგის რედაქციის შემკეთებელის პირის ხელი და მხოლოდ შემდგომში ახალ რედაქტორებს ისინი შეუუვსია სხვა უფრო ვრცელი რედაქციებთგან და ჩაურთავთ მათში ახალი ხანეუი და გაგრძელებანი. ეს რედაქციებიც, როგორც ჩვენ უკვე გამოვსთქვით,²) შეიცავენ როგორც გაგრძელებას, ისე ბევრ ახლად ჩანართ ხანას, რომლებიც რუსთელის ენის სრულიად შეუფერებელი არიან და რომლებსაც ვახტანგის გამოცემაც თავისი მხრით უარ-ჰყოფს, როგორც ერთი უძველესი და ყველაზე წმინდა და შეურყენელი რედაქცია; მაგრამ საქმე ის არის, რომ ხსენებული რედაქციების გადამწერლებს თავიანთი რედაქციების ამა თუ იმ ნაწილში, ნებისთ თუ უნებლიეთ, არ შეუტანიათ ბევრი, როგორც ვახტანგის გამოცემით, ისე ფაქიზად შესრულებული ვრცელი რედაქციებით დაცული ჩანარ-

¹) იხ. „ვეფხ-ტყ.“ მე-22-ე გამოცემა, 1914 წ., წინა სიტყვა, ხელ-ნაწერები, გვ. LXII.

თები. ამის და მიხედვით, ჩვენ განვდევნეთ ვახტანგისეული რედაქციითგან ის ხანები, რომლებიც ხსენებული ხელ-ნაწერებით უარ-ყოფილია. ამგვარის ოპერაციის წყალობით, ჩვენ მივიღეთ „ვეფხისტყაოსნ“-ის 22-ე გამოცემა.

მცირეოდენი დაკვირვებაც საკმაოა, რომ დარწმუნდეს. აღამიანი დასახელებული ხელ-ნაწერებით უარყოფილი ხანების ჩანართობაში, რადგან ისინი, როგორც სტილით, ისე შინაარსით, რუსთელის ენის შეუფერებელია.

ამნაირად, ვახტანგის რედაქციის აქ დასახელებულ ხუთ ხელ-ნაწერზე შემოწმებით და იმ ხანათა გამოკლებით, რომლებიც ამ ხელ-ნაწერებს აკლია, ვახტანგისეულ რედაქციასთან შედარებით, ჩვენ შეგვიძლია მივიღოთ დაახლოებით წმინდა. და შეურყენელი „ვეფხისტყაოსნ“-ის ტექსტი. მაგრამ საქმე ამით როდი ბოლოვდება.

ამგვარის მუშაობის შემდეგ კიდევ უფრო ცხადი ხდება. ის, რომ ბევრი ხანა, რომლებსაც, ვახტანგის რედაქციასთან ერთად ხსენებული რედაქციებიც იცავენ, თავისი სტილის სიახლითა და აშკარა უაზრობით, არ შეიძლება მიღებულ იქნას რუსთელის კალმის ნაყოფად.

ამას გვიკარნახებს იგივე ხელ-ნაწერები, რომლებიც უარყოფენ ჩვენ მიერ განდევნილ ხანებს: მაგალითად, განდევნილი ხანები მოითხოვენ, რომ მათ წავატანოთ ზოგიერთი მათ შემდეგ დარჩენილი ხანებიც, რომლებიც, მათი განდევნის შემდეგ, მეტ ბარგად რჩება პოემის ტექსტში. ეს გარემოება მოწმობს, რომ ისეთ მოკლე და შედარებით წმინდა რედაქციის, რომლისგანაც წარმოსდგა ვახტანგისეული რედაქცია, კოპიტებსაც ვერ მოუთმენიათ გადაწერის დროს, მათთვისაც წაუძლევიან სულს და ამიტომაც შეუტანიათ ტექსტში ზოგიერთი მათ დროს არსებული ჩანართი ხანები სხვა რედაქციითგან, რითაც, ჩვენის აზრით, აიხსნება ის აშკარა დამოკიდებულება, რომელიც არსებობს ვახტანგის რედაქციის ზოგიერთ ხანებსა და ვრცელი რედაქციების აშკარა ჩანართებს შორის.

ეტყობა, უძველეს რედაქტორებს, რომლებსაც ხშირად ხელთ ექნებოდათ ძალზე დაზიანებული ხელ-ნაწერები აშკარად დეფექტებით, ან წარყვნილი ადგილებით, რომლებიც ძნელი გასასწორებელი იყო, იმ მიზნით, რომ შეეესოთ ამგვარი ხარვეზები, ჩაურთავთ ბევრი ხსოვნით აღდგენილი, ან უკვე სხვა რედაქტორის მიერ შეთხზული ხანა რომელთაც თავისი მზრით გამოუწვევია ამა თუ იმ ხანის საჭიროება, და, აი სწო-

რედ ეს უნდა ჩაითვალოს, ჩვენის აზრით, ამ ჩვენის ძეგლის თან და თან განვრცება-გადიდების უმთავრეს მიზეზად.

როგორც ვიცით, ამგვარის მუშაობის მოწმე რამდენადმე ყოფილა პ. ლარაძეც, რომლის მოწმობით, „ვეფხისტყაოსან“ იღიდად გარყვნილიყო, და ამ მიზეზით თ. გიორგი ვენატეს ძე თუმანოვს მოეპოვა უძველესი ხელ-ნაწერი „ვეფხისტყაოსან“-ი „კერძოთა არტანუჯისათა“-ი.

ამ პეტრე ლარაძის მიერ „მხარეთა არტანუჯისათა“ მოპოებული ხელ-ნაწერის ვახტანგის გამოცემასთან შედარებითგან ირკვევა, რომ მასში შეუტანიათ 17 ახალი ხანა, რომლებიც არ იცის ვახტანგის რედაქციამ.

მაშასადამე, გ. თუმანიშვილს შეუტანია იმ რედაქციაში, რომლისგანაც გაჩნდა ვახტანგისეული გამოცემა, ზოგიერთი მის დროს არსებული ხანები, რის შესახებაც ერთს გ. თუმანიშვილისეულს პ. ლარაძის რედაქციაში დაცულია კიდევ ბიბლიოგრაფიული ცნობა.

გადავდივართ მაგალითებზე, რომლებიც ამართლებენ ჩვენ მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებს ჩანართების შესახებ. სანამ შევხებოდეთ იმ ჩანართებს, რომლებსაც კავშირი აქვს უკვე განდევნილ ხანებთან, ჩვენ, რიგის დასაცავად, ჯერ გავარჩევთ ერთს ჩანართ ხანას, რომელიც გვაგონებს თავისი სტილითა და უაღვილობით 82 ხანას, რომელიც, როგორც ჩვენ დავინახავთ, გამოწვეული ყოფილა ერთი აშკარა ყალბი ხანით.

1. როგორც ვიცით, 32 ხანაში როსტევეან მწუხარებას გამოსთქვამს იმის გამო, რომ მას არა ჰყავს ყმა-შვილი, რომელიც მოასპარეზედ და მშვილდოსნად ჰგავდეს მას; ერთი მისი განაზარდი ავთანდილია, და ისიც ცოტათი, თუ შეედრება მას ამ მხრით.

ავთანდილ, — სხვა დროს ლალი და თამამი ჯაბუკი, — ამ შემთხვევაში წყნარად და დამშვიდებით მოისმენდა მეფის ბრძანებას, რომელზედაც მან მორცხვად, თავ-მოდრეკით გაიღიშა, ასე რომ მეფე სრულიად ბუნებრივად ჰკითხავს: „რას იცინი, ანუ ჩემგან რას შეგრცხვენდაო, ე. ი. მეფეს სურს გულახდით და თამამად გამოსთქვას ავთანდილმა, თუ რას ნიშნავს მისი მორცხვი და „თავ-მოდრეკით გაღიშება“, მეფის შეკითხვის შემდეგ, „რას იცინი, ანუ ჩემგან რას შეგრცხვენდაო“, სრულიად ბუნებრივი იქნებოდა პაუზა, — ხანგრძლივი სიჩუმე, დაკმედილი, მორიდებული ადამიანის მხრით; რომელიც მეფესავე უნდა დაერღვია, და მართლაც, მეფემევე უბრძანა: „რად-

მცა ვიწყინე თქმა შენგან საწყინარისა, ჰეიცა მზე თინათინისა... ამ ფიცის შემდეგ ავთანდილ თავს ეტყვის: დავიწყო კადრება საუბნარისა, ნუ მოჰკვებ მშვილდოსნობასაო (თავსავე ეუბნება: ნუ მოჰკვებ მშვილდოსნობასაო, ანუ ნუ მოგვებ მშვილდოსნობასო), თქმა სჯობს სიტყვისა წყნარისაო; ცხადია, ავთანდილ მეტის-მეტად თავდაქერილად იქცევა, რადგან ძალიან კარგად ესმის, რომ, — „მოასპარეზედ ვინ მჯობსო“, — ასე თავის მოკვება, — „სუდილა უკუთქმანია“, ე.ი. ვერ არის კარგი და მოსაწონი რაინდული პასუხი, და რომ ყველაფერს გადასწყვეტს „ბურთი და მოედანი“.

მაგრამ ვილაც გადამწერელი ამით როდი დაკმაყოფილებულა: მას შეუტანია 30-სა და 32 ხანას შუა 31 ხანა, რომელიც სტილით, შინაარსითა და ლექსითაც რუსთვლის ნათქვამისაგან განსხვავდება.

ეს ხანა იწყება ჩანართი ხანის ჩვეულებრივი დასაწყისით „კვლავ“: კვლავ უბრძანა: „თავსა ჩემსა რას იცინი, რა დამგმეო?“ — მეფის ამგვარი კილო საოცარია, რადგან ავთანდილს საგმობი და დამცინავი სიტყვა არ უთქვამს, არც სხვა რამ შეურაცხ-ყოფა მიუყენებია, მეფისთვის: იგი, პირ-იქით, ძალიან მორცხვად და თავ-მოღრეკით გაიღიმებს. მეფე კი, რომელიც ჯერ ჰკითხავს: „რას მერცხვი, ან რას იცინიო“, უცებ საყვედურსა და გულის-წყრომაზე გადადის და ეუბნება: „თავსა ჩემსა რას იცინი, რა დამგმეო“?

ვერც ყმის პასუხია მოხდენილი: იგი უპასუხებს მეფეს: „მოგახსენებ და ფირმანი მიბოძეო. გამოდის, რომ ჯერ უნდა თქვას, რის ნებაც არა აქვს, და მერმე კი აიღოს ამის ნებართვა. ესეც გაქირვების ლექსია. მთელი ეს ხანაც თავისი ფორმით და ლექსის ულაზათობით ეუცხოება რუსთვლის კალამს. იგი უფრო ვისიმე უნიჭო და გამოუცდელი მელექსის ნაწერსა ჰგავს: ამიტომ რითმებიც ვერ არის შეწყობილი: 1)...რას დამგმეო, 2)...ფარმანი მიბოძეო, 3)...არ გარისხდე, არ გასწყრეო, 4)...არ ამიკლო ამაზეო.*) ყველა ამის და მიხედვით, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს 31 ხანა ჩვენს ძეგლში ჩანართი უნდა იყოს, რადგან ის ბევრს არაფერს ჰმატებს მოთხრობას და ლექსით და ფორმით ძალიან გვაგონებს 82 ხანას, (იხ. ქვემოთ) რომელიც ამ ხანის დამწერსავე უნდა ეკუთვნოდეს და რომლის შესახებაც საუბარზე ეხლა გადავდივართ.

*) იხ. 22-ე გამოცემა.

2. როგორც ვიცი, 78 ხანის შემდეგ, პ. ლარაძის გადაწერილ ხელ-ნაწერში შეუტანიათ 78¹ ხანა (=ჩენი რედ. შეტომით 74¹, იხ. გვ. 14), რომელიც ვახტანგის გამოცემაში არ არსებობს, და რომელიც მიიღო და შეიტანა ნამდვილ ტექსტში ი. მეუნარგიას ხელ-მძღვანელობით მომუშავე კომისიამ. კომისიის მოსაზრება ადვილი ასახსნელია, რადგან ამ ხანის არსებობას მოითხოვს 82 ხანა, რომლისაც ამ ჩანართთან დამოკიდებულება აშკარაა.

მოვიტანოთ ორივე ხანა:

78¹ (=74¹ შეტომით):

„თუ ყოფილა — იგი მოყმე კორციელი კმელთა მელელად, მას ნახვიდა სხვაცა ვინმე, გამოსჩნდების მასწავლელად, თვარემ ეშმა გჩვენებია ლხინთა შენთა შესაცვლელად,*) და სევდისაგან მოიცალე, რად შექნილხარ მოუცლელად.**)

როგორც ამ ხანის შინაარსითგან სჩანს, თინათინ ეუბნება მამას: „თუ ხორციელია ის ყმა, რომელმაც ამდენი მწუხარება მოგვაყენა და შენც საგონებელში ჩაგადლო, მას, უეჭველია, სხვაც ვინმე ნახვდაო, და გვასწავლისო, თუ არა და — ეშმა გვჩვენებიაო.

ამასთან მკიდრო და განუწყვეტელი კავშირი აქვს შემდეგს ხანას, იხ. 82 ხანა:

„მეფე ბრძანებს: „მართალ იყო ასული და ჩემი ძეო, ვნახე რამე ეშმაკისა სიცრუე და სიბილწეო, ჩემად მტერად წამოსრული, გადმოჰრილი ზეცით ზეო, და გამიშვია შექირვება, არა მგამა ყოლა მეო.“

როგორც ხედავთ, ეს ხანა აშკარად მოითხოვს ყველა ხელ-ნაწერში, გარდა ვახტანგის გამოცემისა, არსებულ 78¹ ხანას, — რომელიც პეტრე ლარაძეს მის მიერ გადმოღებულს არტანუჯული რედაქციის პირში შეუტანია, — რადგან აქაც და იქაც ლაპარაკია სულის მტერ ეშმაკზე, ამიტომაც 78¹ ხანის მიხედვით, როსტევეანი ამბობს:

„მართალ იყო ასული და ჩემი ძეო, ვნახე რამე ეშმაკისა სიცრუე***) და სიბილწეო, ჩემად მტერად წამოსრული, გარდმოჰრილი ზეცით ზეო!“

*) ეს ხანა სხვა და სხვა გადაწერლებს, რადგან სტილი არ მოსწონებიათ, ბევრი უწვალკბიათ: „შესაცვლელად“-ს ნაცვლად, საუკეთესო ხელ-ნაწერების ვარიანტები კითხულობენ „შემცვლელ მშლელადს“ ს.

***) ვარ. — მოუღებულად.

****) ვარ. (ვახტ.) — სიცრუე.

ეს 82 ხანა მარტო იმისთვის არის უარ-საყოფელი, რომ მასში თინათინ წოდებულია „ასულადაც და ძე“-დაც, რამაც ხელი შეუწყო იმ შემტარს აზრს, ვითომც ხელ-მწიფე ქალი, რომლითაც უნდა ვიგულისხმოთ თამარ მეფე, მე-XII საუკუნეში იწოდებოდა ძედ და არა ასულად. ამისდა მიხედვით, წაურყვნიათ ზოგიერთს ხელ-ნაწერებში ადგილი, რომელიც ჩვენ შევასწორეთ, უფრო სარწმუნო ვარიანტების მიხედვით; მაგ., მე-ნ-ხანაში ნათქვამია:

„და ჩემი ძე დავსვით კელ-მწიფედ“-ო,
რომელსაც სხვა ვარიანტები ასე ასწორებენ:

„ჩემი მზე დავსვით კელ-მწიფედ“-ო.

ამ ნაირად, ეტყობა, ვახტანგისეულის რედაქციის შემკეთებელს მოსწონებია 82 ხანა, რომელიც მის თანამედროვე წარყვნილ რედაქციაში ყოფილა, — და რომელიც შეუთხზავთ 78¹ ხანასთან ერთად, როგორც მასთან განუწყვეტელი კავშირის მექონი, — წაუძლევიან სულს და შეუტანია თავის ახალ რედაქციაში ხანა, რომლის სტილი და უგვანობა აშკარად ამხილებს ყალბის მქნელს.

ამ 82 ხანისთვის სრულიად ბუნებრივად წაუმატებია ყალბის მქნელს 83 ხანა, სადაც მეფე მეტის მეტად ახირებულად იქცევა: იმის ნაცვლად, რომ „შეწუხებულიყო ყმის ვერ პოვნით და სურვილის ვერ მიღწევით, იგი, პირ-იქით, „სიხარულით თამაშობას აღიადებს“, მხიარულობასა და გართობას ეძლევა: რაც კი ქვეყანაზე მგოსანი და მუშაითი იყო, იხმობს, დარბაზი აივსება მოწვეულებით და მეფის სიუხვეს ენა ვერ გამოსთქვამს.

მეფის საქციელის ამ გვარი ახირებულობა და უცნაურობა მით უფრო საგრძნობია, რომ იგი სრულიად ართმევს თინათინს მოტივს, მოიწვიოს ავთანდილ და მას დაავალოს უცხო ყმის მონახვა: მართლაც, რაღა საჭირო იყო, თუ კი რომ მეფემ დაეიწყებას მისცა ეს საქმე, კიდევ თინათინისაგან მწუხარების განახლება?!.. მეფემ სიხარულით თამაშობა აღიადა, და, ამავე დროს, მისი უებრო.ასული „ქუშად ჯდა“, „დაღრეჯით იყო მჯდომარე ძოწეულითა რიდითა“.

მაშასადამე, ყოველ ექვს გარეშეა, რომ ხანები 82 და 83 ეკუთნის იმ რედაქციის პირველი შემკეთებელის ხელს, რომლისგან წარმოსდგა ვახტანგის გამოცემა, და თუ ეს ასეა, მაშინ 81 ხანაც მეტ ბარგად უნდა ჩაითვალოს, რადგან მე-

80-ე ხანაში აზრი უკვე უმეტ-ნაკლებოა და დათავებული. რად-
გან იქ უკვე ნათქვამია:

„ცუდად მაშვრალნი მოვიდეს; მისსაეე გულოსა ზადიაო“,
და მაშასადამე, 81 ხანა, ამის შემდეგ, ნათქვამის განმეო-
რება იქნება*). და მართლაც, თუ ძალიან დავაკვირდებით, 81
ხანა არც სტილით არის მოსაწონი: სულ რომ არა იყოს რა,
ამ ხანის მე-4-ე ტაეპი: „და ჩვენ ვერა გარგეთ, საქმენი სხვანი
რამ მოიგვარენით“-ო, ვერ არის მოხდენილი, რადგან სხვა
საქმეების მოგვარება მეფეს გულის წყალულს ვერ განუკურნავდა.

ამიტომ ჩვენ 78¹ ხანასთან ერთად საჭიროდ ვერაცხთ
განვლევნოთ ვახტანგის გამოცემითვან ხანები 81, 82 და 83.
(იხ. 22-ე გამოცემა. იხ. აქვე თავი ბ, ხანები: 31₁, 31² და
31³).

3. ვრცელს, გაგრძელებათა მექონ, რედაქციებში, აგრე-
თვე ჩვენ მიერ დასახელებულ 2829, 4988, 461, 5006, 757,
54 და 599 №№-ებში, 88 ხანის შემდეგ, ვხვდებით ხანას**):

„ქალმან უბრძანა: ზარი მღევს მე ამისისა თხრობისა,
მწადდა არა თქმა, რომლისა ღონე არა მაქვს თმობისა,
მაგრა იცია მიზეზი შენისა აქა კობისა,
და რად ვზი ქუშად და დაღრეჯით ასრე მიყდილი ცნობისა?!“

ამ ხანას, რომელიც ვახტანგის გამოცემამ და პ. ლარა-
ძის გადაწერილმა რედაქციამ არ იცის, ყველა რედაქციებში
მისდევს ვახტანგის გამოცემის შემდეგი ხანა:

ყმაძან ჰკადრა: „საზაროსა ჩემგან თქმაღა ვით იქნების?!
მთვარე მზესა შეეყაროს, დაიღვევის, დაცაქცნების,
აზრად არად აღარა მცალს, თავი ჩემი მეგონების,
და თქვენვე ბრძანეთ, რაცა გიმძიმს, ანუ რაცა გეკურნების“.
(89 ხანა. იხ. აქვე ნიმუშები, თავი, ბ, ხანა 35¹).

ერთი თვალის გადავლებითაც შეიძლება დარწმუნდეს ადა-
მიანი, რომ ეს 89 ხანა გამოწვეულია ზემოაღ 88¹ ხანაში მო-
ტანილი ქალის სიტყვებით:

„ზარი მღევს მე ამისისა თხრობისა,
მწადდა არა თქმა, რომლისა ღონე არა მაქვს თმობისა,
მაგრამ იცია მიზეზი შენისა აქა კობისაო?“

*) ამ მხრით, საინტერესოა ამ მე-80-ე ხანის შედარება 581 ხანას-
თან, რომელშიაც აგრეთვე სრულიად დათავებულია ნესტანდარეჯნის
ძებნისა და ვერ პოვნის შესახები ამბავი და ამბის მძებნელთა მხრითაც
აღარავითარი მოხსენება საჭირო აღარ არის.

**) იხ. ს. კაკაბაძე, 31.

— რადგან მხოლოდ ამის შემდეგ ბუნებრივია ავთანდილის პასუხის ამგვარი კილო:

„საზაროსა ჩემგან თქმაღა ვით იქნების? თქვენვე ბრძანეთ, რაცა გიმძიძს, ანუ რაცა გეკურნების“-ო. ცხადია, ეს ხანა ვახტანგისეული რედაქციის შემკეთებელს მოსწონებია და შეუტანია ვრცელი რედაქციითგან.

მაგრამ საქმე ის არის, რომ 2829 №-ი უარ-ჰყოფს 96¹ ხანას, რომელიც წარმოადგენს ავთანდილის პასუხს; ამ ხანის ჩანართობის შესახებ ჩვენ უკვე წარმოვადგინეთ ჩვენი მოსაზრება (იხ. გვ. XLII, წინა სიტყვა). და აქ ამის შესახებ აღარ გავიმეორებთ ლაპარაკს. ცხადია, 2829 №-ის რედაქტორ-გადამწერელს მოსწონებია და შეუტანია 89 ხანა, გადაუსწორებია 97 ხანის დასაწყისი „ყმამან ჰკადრა“ „კვლაცა ჰკადრად“, რომ შეეწყო იგი 89 ხანისათვის.*)

ამისდამიხედვით, ჩვენ საჭიროდ ვრაცხთ განვდევნოთ ძირითად ტექსტიდან 88(=42) ხანა და გადავაკეთოთ 97 ხანის (=43 ხ.) დასაწყისი „კვლაცა ჰკადრა“ „ყმამან ჰკადრა“-დ.

ამნაირად, როგორც ეს ჩვენ კრიტიკული ტექსტის ახლად წარმოდგენილს ნიმუშებში გვაქვს, (იხ. თავი ბ, გვ. ხანა 43) 43 ხანის დასაწყისი ასე უნდა იყოს:

ყმამან ჰკადრა: „აჰა, მზეო, რადგან ღმერთმან მზედ დაგბადა!.. და სხვ. (იხ. აქვე, თავი ბ, ხანა 43).

4. სრულიად იგივე, რაც ზემოთ, შეიძლება ითქვას 608 და 609 ხანათა შესახებაც.

როგორც ვიცით, 2829 №-ი ხელ-ნაწერი უარ-ჰყოფს 608 ხანას, რომელიც ჩვენ დავტოვეთ ძირითადს ტექსტში მხოლოდ იმიტომ რომ არც ერთი ხელ-ნაწერი, არც 2829 №-ი, არ უარ-ჰყოფს ამ 608 ხანის მომდევნო 609 ხანას, რომელიც 608 ხანის განდევნისათანავე სრულიად ჰკარგავს აზრსა და მნიშვნელობას, რადგან 609 ხანა 608 ხანის ნამდვილი პასუხია და მიმართულია ასმათის მიმართ, რომელიც 608-ე ხანით ჰვედრებდა ავთანდილს აღრე მოსვლას. უ-608-ხანოდ, რა თქმა უნდა, 609 ხანას აღარავითარი აზრი აღარა აქვს:**)

მაგრამ ეტყობა, აქაც იმგვარსავე მოვლენასთან გვაქვს საქმე, რომელიც ჩვენ ზევით გავიკანით ჩანართთა შესახებ. აქაც 2829 №-ი რედაქციის გადამწერელს მოსწონებია 609

*) იხ. ამის შესახებ ჩვენი მოსაზრება, ხს. შრომა, წინასიტყვაობა, XLIII.

***) შეიძლება „ყმამან“ „კვლაცა“-დ შეცვლილიყოს 96 ხანის მიხედვითაც

ხანა, წაუძლევი სულს და შეუტანია, გადაწერის დროს, სხვა რედაქციითგან, მაგრამ ამავე დროს მას დარჩენია ის ხანა, რომელზედაც ეს 609-ე ხანაა დამოკიდებული, რასაც, ჩვენის აზრით, შეუქმნია ეს უაზრობა. *)

მართლაც, ერთი თვალის გადავლებითაც, შეიძლება დარწმუნდეს კაცი, რომ ეს ჩვენგან დასახელებული ორივე ხანა სრულიად უადგილოდ და ხელოვნურად არის ჩართული ხსენებულ ადგილას:

რალა საჭირო იყო დინჯი ასმათის მხრით ასეთი თამამი საქციელი, როგორც შამბსა და ყრუ ადგილებში აღევენება ავთანდილისთვის, რომელიც უკვე გამოცხადმა თავის მეგობარს და ძმად-ფიცს „ტირილითა და ცრემლის ღვრით“ და „შამბი შიგან ჩაიარა?! ამ ხანათა სტილიც და მოთხრობის კილოც ხომ მეტის-მეტად უგვანია და ულაზათო? გრძობაც მეტის-მეტად სანტიმენტალურია, გადაქარბებით გამოთქმული:

„ავთანდილს ასმათ ჩამოჰყვა, ზენარით ეუბნებოდა, მუკლთა უყრიდა, ტიროდა, თითითა ეხეწებოდა, ადრე მოსვლასა ჰვედრებდა, მართ ვითა ია ქნებოდა“ და სხვ.

— ერთი სიტყვით, აქ სრულიად აღარა სჩანს ის თავმოყვარე, დინჯი და თავდაპირილი ასმათი, რომელიც შეუღრეკელია თავის მოვალეობის ასრულების დროს, აქ კი ვილაც მათხოვარი დედაკაცივით ავთანდილს მან „მუკლნი მიუყარა“, ზენარითა და თითით ეხეწება და სხვა. რომ შეადაროთ ამას ასმათისავე შესახებ ვი²¹ ხანა, რომელიც აგრეთვე ჩანართია, აშკარად დაინახავთ, რომ ორივე ეს ხანა ერთის კალმის ნაყოფია. ამას გარდა, 609-ე ხანაში ისე ბუნდოვანად არის გამოთქმული პირველი ტაევით ავთანდილის დაპირება, რომ „ის ადრე მოვა“, რომ არც კი სჩანს, თუ ვის: პირდება ადრე მოსვლას: ის ასმათს ეუბნება: „არ გაგწირავ“-ო, თითქო ამისთვის იყოს საჭირო, რომ ტარიელ სხვაგან არ წავიდეს და ნურსად არებს იმა ტანსა“-ო, ან თუნდა: რა მოსატანი იყო აქ სიტყვები: „არ გაგწირავ“-ო**).

ამნაირად, ჩვენის აზრით, 609-ე ხანა რუსთველს არ უნდა ეკუთვნოდეს, და თუ, როგორც სამართლიანად იქცევა.

*) იხ. და შეად. სარგის კაკაბაძის რედაქტორობით გამოსული ვეფხისტყაოსანი, 96 გვ., 631¹ ხანა.

**) ან და კიდევ მე-4-ე ტაეპის: „შეიგნით, მიცემულ ვარ კირსა. რასმე თანის თანსა!“-ო? ნუ თუ ეს ასმათისთვის ახალი ამბავი იყო?!..

2829 №-ი ხელ-ნაწერის კოპისტი, 509-ე ხანას უარ-ვპყოფთ, მასვე უნდა გავაყოლოთ თან 508 ხანაც. (=იხ. აქვე, თავი იპ, ხანები 47¹ და 47²).

5. ჩვენ მეტის-მეტად თავ-დაქერილად მოვიქცეთ, როდესაც ხელუხლებლად დავსტოვეთ 4988 №-ი ხელ-ნაწერით უარყოფილი ხანები: 888, 889, 890, 891, 1493 და 1494, რომლებიც სტილით უგვანია და შინაარსითაც ზედ-მეტი, მით უფრო, რომ მათ შესახებ სამართლიანად მსჯელობდა „ვეფხისტყაოსნ“-ის ტექსტის საუკეთესო კრიტიკოსი განსვენებული ალ. ი. სარაჯიშვილი, (იხ. IV №-ი 1898 წ. =ქართვ. გ. 948, 949 და 950).

თვალის ერთი გადავლებაც საკმარისია, რომ დარწმუნდეს კაცი, თუ რამდენად ჩვენის ძეგლის ენის შეუფერებელია სტილის მხრით 889 ხანა და რა მძიმეა, როგორც ლექსი და აზრით ბუნდოვანი 887 ხანა; 890-ე ხანაც ხომ ზედმეტია, თუ 892 ხანას ნამდვილად ჩავთვლით, რადგან ავთანდილ 812-ე ხანაში „მიმავალი ცასა შესტირს, ეუბნების, ეტყვის მზესა“ და, მაშასადამე, სრულიად მეტი იყო კიდევ 890-ე ხანაში „მზესა ეტყვის, მზეო, გიტყვი... და სხვა; ამას გარდა, სტილიც ამ ხანის, როგორც ჩინებულად ამტკიცებს ა. სარაჯიშვილი, მოამბე № IV, გვ. 1, 1898, 949 ხანა, რუსთველის სტილს არ შეეფერება.

კიდევ უფრო ბუნდოვანია, თითქმის გაუგებარი, 891 ხანის აზრი (სარაჯ. 950, იქვე, 1 გვ.):

„თვე ერთისა მოშორება მზისა ზამთრის გაგვაცივნებს“-ო და სხვა, რომელიც ჩანართობის აშკარა ნიშნებს ატარებს.

ამნაირად 4988 № ხელ-ნაწერი სრულიად სამართლიანად ადასტურებს განსვ. ალ. სარაჯიშვილის აზრს 889, 890 და 891 ხანათა ჩანართობის შესახებ. მაგრამ 4988 №-ი უარ-პყოფს აგრეთვე 888 ხანას, რომლის განდევნით მოთხრობის ძაფი არა სწყდება. ამას გარდა, 887 ხანაც, თუმცა მას არ უარ-პყოფს ეს ხელ-ნაწერი, მაგრამ, როგორც სტილის, ისე ლექსთ-წყობის მხრით მეტის-მეტად მძიმეა, აზრიც ბნელი და გაუგებარი: რას ნიშნავს, მაგ.: „აწ აგრე გაყრა ძნელია, ვით მაშინ შეყრა ცათამლის“-ო, ან რა შინაგანი კავშირი აქვს ამ ტაეპის აზრს მის შემდეგის ტაეპის აზრთან: „კაცი არ ყველა სწორია, დიდი ძეს კაცით კაცამლის“-ო. რომ ეს ხანა ჩანართი უნდა იყოს, ამას რამდენამდე მოწმობს უძველესი რედაქციის ხასიათის მატარებელი ხელ-ნაწერი—461 №-ი.

ეტყობა, იმ ხელ-ნაწერში, საითგანაც კოპისტს 461 №-ი გადმოუღია, არ ყოფილა ხანები: 887, 888 და 889, რის გამო მას, ე. ი. კოპისტს, მათი შეტანის დროს სხვა, ალბათ, უფრო ვრცელი რედაქციითგან, მისდა-უნებურად გადაუსვ-გად-მოუსვამს ეს ხანები ერთი-მეორის ალაგას: მაგალითად, 461 №-ში ერთი მეორის ალაგას არის გადასმულ-გადმოსმული 887 და 888 ხანები. ამის და მიხედვით, ჩვენ საჭიროდ ვრაცხთ, ჯერ-ჯერობით სხოლიოში მოვათავსოთ 887, 888, 889, 890 და 891 ხანები (=იხ. აქვე, თავი ლ, ხანები: 1¹, 1², 1³, 1⁴ და 1⁵).

ხელ-ნაწერებზე ვახტანგის გამოცემის ტექსტის შეჯერების შემდეგ შესაძლებელი ჩდება ჩანართთა ხასიათის გაცნობაც: ცხადი ხდება, რომ ყველა ჩანართს შ უმთავრესი საერთო თვისება აქვს: ა) უკვე ნათქვამის განმეორება, ბ) სტილის უგვანობა, მისი ძეგლის ენისთვის შეუფერებლობა, გ) ლექსის სიღუბე, ნაძალადეგობა, ანუ უაზრო მაჯამებით წერა.

ჩვენს აქ წარმოდგენილ ჩანართებს შორისაც შეგვიძლია რამდენადმე პარალელის გაყვანა ენისა და ლექსთ-წყობის მხრით: ძალიან ჰგავს, მაგალითად, ერთმანერთს ხასიათით ჩანართები 31 და 82, ან 322¹ 593¹, 608, 889, რომლებსაც, რომ აღარებ, პირდაპირ გრძნობ, რომ მათი დამწერი ერთი და იგივე პირი უნდა იყოს.

ასე რომ საოცრად აადვილებს ჩანართთა აღმოჩენას ვახტანგის ნაანდერძევი ტექსტის არსებულ ხელ-ნაწერებზე შეჯერების ნიადაგზე შესწავლა.

6. ჩვენი მუშაობის შემდეგ, ჩვენ დაუბრკოლებლივ შეგვიძლია ჩანართად ვსცნოთ ხანები 434 და 435, რომლებსაც ჩანართად სთელიდა ა. ი. სარაჯიშვილიც (იხ. მოამბე, № V, XVIII, 1893=ქართ. 489 და 490), რადგან მათი სტილიც ახალია და ამასთან თავისი შინაარსითაც უკვე ნათქვამის განმეორებაა და ზედ-მეტ: 435 და 436 ხანები შინაარსით თითქმის ერთი-მეორის განმეორებაა; ამას გარდა ეს ხანები ისეთი ახალი სტილით არის დაწერილი, რომ სრულებით არ შეეფერება ტანჯულმიჯნურთა სულიერი ვითარების იმ სურათს, რომელშიაც ისინი ჩაურთავთ. თავისი სტილის სიახლითა და სიმღერის კილოთა ისინი მოგვაგონებს უფრო ღრევიანდელ სააშვიკო ლექსებს და საიათნოვას დარდებს, ბაზახანურ კილოს, ვიდრე რუსთელის პოეზიას; რუსთელის მეტრიული მხატვრობა ამ ხანებით სრულებით დაცული არ არის.

როგორც ვხედავთ, ჩვენ მიერ არჩეული გზა თანდათან მიგვაახლებს იმ ჰუმანიტეტბას, რომელიც ძალიან მტკიცედა სწამდა „ვეფხისტყაოსან“-ის ტექსტის ღრმა კრიტიკოსს განსვენებულ ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილს. ეს ბუნებით სპეტაკი და სიმართლის მოყვარული პიროვნება ვერ შერიგებოდა ჩანართების ავტორთა უგვან მსჯელობასა და აშკარა სიყალბეს, რომლის საუკეთესო დამახასიათებელია ის ჩანართებიც, რომლების სიყალბე მეტადრე ცხადია ჩვენ მიერ შესრულებული ოპერაციის შემდეგ. განსვენებული ალექსანდრე იჩენდა განსაცვიფრებელ ალღოს და დაკვირვების ნიქს ჩანართთა გამოცნობაში. მის მიერ აღმოჩენილი 145 ჩანართი ხანითგან, როგორც ჩვენ მომავალში დავინახავთ, თითქმის უმეტესობა ყალბად მისაჩნევია.

ამნაირად, ჩვენი მთავარი პრინციპი, რომელზედაც უნდა აგებულ იქმნას „ვეფხისტყაოსან“-ის ტექსტის ჩანართთაგან გაწმენდა, მოკლედ ასე შეგვიძლია გამოვსთქვათ:

1) არ არის ნამდვილი ხანა არც ერთ არსებულ რედაქციაში, ვახტანგის ნაანდერძე ტექსტს გარეშე.

2) ვახტანგისეულის ტექსტის შეჯერება და მისი ჩანართთაგან გაწმენდა შესაძლებელი ხდება იმ ხელ-ნაწერებზე შემოწმებით, რომლების გადაწერის დროს, კოპისტებს მათს ამა თუ იმ ნაწილში ჯერ არ შეეტანათ სხვა ხელ-ნაწერთგან, ან არ შეეთხზათ, გადაწერის დროს, ის ჩანართები, რომლებსაც იცავს ყველა უერცელესი და უსრულესი მე-XVII საუკუნის ხელ-ნაწერი; ამ კოპისტებს ეკუთნის ისეთი ხელნაწერები, როგორიცაა: 2829, 461, 599, 4488 და სხვა მათი გვარი რედაქციები.

ამ წიგნაკში ჩვენ მოგვაქვს ტექსტის გაწმენდის რამდენიმე ახალი ნიმუში. ტექსტი ჩვენ დავყავით თავებად. მომავალის გამოცემისთვის ჩვენ აზრად გვაქვს აგრევე თავებად დავყოთ და სერიებად გამოვსცეთ მთელის ძეგლის ტექსტი.

ჩვენი ნიმუშების ტექსტი შესწორებულია საუკეთესო ვარიანტების მიხედვით, რომლებიც დართული გვაქვს აქვე წიგნის ბოლოში.

თ ა ვ ი ა

ამბავი პირველი როსტევან არაბთა მეფისა.

1. იყო არაბეთს როსტევან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი, მალალი, უხვი, მდაბალი; ლაშქარ-მრავალი, ყმიანი, მოსამართლე და მოწყალე, მორქმული განგებიანი, და თვით მეომარი უებრო, კვლა მოუბარი წყლიანი.
2. სხვა ძე არ ესვა მეფესა, მართ ოდენ მარტო ასული, სოფლისა მნათი მნათობი, მზისაცა დასთა დასული, მან მისთა მქვრეტთა წაუღის გული, გონება და სული; და ბრძენი კამს მისდა საქებრად და ენა ბევრად ასული.
3. მისი სახელი თინათინ, არს ესე საცოდნარია: რა გაიზარდა, გაივსო, მზე მისგან საწუნარია. მეფემან იკმნა ვაზირნი, თვით ზის ლალი და წყნარია, და გვერცა დაიხხნა, დაუწყო მათ ამო საუბნარია.
4. უბრძანა: „გკიოხავთ საქმესა, ერთგან სასაუბნაროსა:— რა ვარდმან მისი ყვაილი გააკმოს, დაამქნაროსა, იგი წაეა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა,— და მზე ჩაგვისვენდა, ბნელსა ვსქვრეტთ ღამესა ჩვენ უმთვაროსა.“
5. მე გარდასრულეარ, სიბერე მქირს, ქირთა უფრო ძნელია: დღეს არა, ხვალე მოვკვდები, სოფელი ასრე მქმნელია. რაღაა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბნელია! და ჩემი მზე დაესვათ კელ-მწიფედ, ვისკან მზე საწუნელია.“
6. ვაზირთა ჰკადრეს: „მეფეო, რად ბრძანეთ თქვენი ბერობა!?. ვარდი თუ გაკმეს, ეგრეცა გემართებს რაზომცა ჯერობა, მისივე ჰმეტობს ყოველსა სული და ტურფა ფერობა,— და მთვარესა მცხრალსა ვარსკვლავემან ვითარცა ჰკადრა მტერობა!“
7. მაგას ნუ ბრძანებ, მეფეო, ჯერ ვარდი არ დაგქნობია, თქვენი თათბირი ავიცა სხვისა კარგისა მჯობია; კამს განაღამცა საქმნელად, რაცა თქვენ გულსა გლმობია: დასჯობს, და მას მიეც მეფობა, ვისგან მზე შენათლობია.

8. თუცა ქალია კელ-მწიფედ მართ ღმრთისა დანაბადია; არ გათნევთ, იცის მეფობა, უთქვენოდ გვიტქვამს კელა ღია; შუქთა მისთაებრ საქმეცა მისი მზებრ განაცხადია, და ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია,“
9. აეთანდილ იყო სპასპეტი, ძე ამირ-სპასალარისა, საროსა მჯობი ნაზარდი, მსგავსი მზისა და მთვარისა; ჯერ უწვევრული, სადარო ბროლ-მინა საცნობარისა; და მას თინათინის შვენება ჰკლევდის წამწამთა ჯარისა.
10. გულსა მისსა მიჯნურობა მისი ჰქონდა დამალოულად; რა მოშორდის, ვერ მქვრეტელმან ვარდი შექმნის ფერ-ნაკლულად; ნახის, ცეცხლნი გაუახლდის, წყლული გაედის უფრო წყლულად-და საბრალოა. სიყვარული, კაცსა შეიქმს გულ-მოკლულად.
11. რა მეფედ დასმა მეფემან ბრძანა მისისო ქალისა, აეთანდილს მიხვდა სიამე, ვსება სკირს მის სოქალისა, თქვა: „ზედაზედა მომხვედების ნახვა მის ბროლ-ფიქალისა, და ნუ თუ ვით ვპოვო წამალი მე ჩემი, ფერ-გამქრქალისა!“
12. არაბეთს გასცა ბრძანება დიდმან არაბთა მფლობელმან: „თინათინ ჩემი კელ-მწიფედ დაესვი მე, მისმან მშობელმან; მან განანათლნეს ყოველნი, ვით მზემან მანათობელმანი ღ მოდით და ნახეთ ყოველმან შემსხმელმან, შემამკობელმან.“
13. მოვიდეს სრულნი არაბნი, ჯარი განმრავლდა ხასისა. აეთანდილ პირ-მზე სპასპეტი ლაშქრისა ბევრ-ათასისა, ვაზირი სოგრატი—მოახლე მეფისა დასთა დასისა. და მათ რომე დასდგეს საჯდომი, თქვეს:—„უთქმელია ფასისა!“
14. თინათინ მიჰყავს მამასა პირითა მით ნათელითა, დასვა და თავსა გვირგვინი დაადგა თავის კელითა, მისცა სკიპტრა და შეშოსა მეფეთა სამოსელითა. ღ ქალი მზებრ უქვრეტს ყოველთა, ცნობითა ზე-მხედველითა.
15. უკუ-დგეს და თაყვანის სცეს მეფემან და მისთა სპათა. დალოცეს და მეფედ დასვეს, ქება უთხრეს სხვაგნით სხვათა, ბუკსა ჰკრეს და წინწილანი დაატკობდეს ტკბილთა კმათა; და ქალი ტირს და ცრემლსა აფრქევებს, ჰბრის ყორნისა ბოლო ფრთათა.
16. მამია ტახტსა საჯდომად თავი არ ეღირსებოდა, ამად ტირს, ბალი ვარდისა ცრემლითა აივსებოდა;

მეფე სწვრთნის: „მამა ყოველი ძისაგან ითავსებოდა, და ამისად ქმნამდის დამწველი ცეცხლი არ დამევისებოდა.“

17. უბრძანა: „ნუ სტირ, ასულო, ისმინე ჩემი თბრობილი: დღეს შენ ხარ მეფე არაბეთს, ჩვენგან კელ-მწიფედ კობილი, აქათგან ესე სამეფო მართ შენია მინდობილი, ჭ ხარმცა ბრძნად მქმნელი საქმისა, იყავ წყნარი და ცნობილი.“
18. ვარდთა და ნებეთა ვინათგან მზე სწორად მოეფინების, დიდთა და წვრილთა წყალობა შენმცა ნუ მოგეწყინების; უხვი აქსნილსა დაბამს, იგი თვით ების, ვინ ების, და უხვად გასცემდი, ზღვათაცა შესდის და გაედინების.
19. მეფეთა შიგან სიუხვე, ვით ედემს ალფა რგულია. უხვსა მორჩილობს ყოველი, იგიცა, ვინ ორგულია; სმა-ქამა — დიდად შესარგი, დება რა სავარგულია? და რასაცა გასცემ, — შენია, რაც არა, — დაკარგულია!“
20. ამა მამისა სწავლასა ქალი ბრძნად მოისმინებდა, ყურსა უპყრობდა, ისმენდა, წვრთნასა არ მოიწყინებდა; მეფე სმასა და მღერასა იქს, მეტად მოილხინებდა; და თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრა მზე თინათინებდა.
21. მოიკმო მისი გამზრდელი, ერთგული ნაერთგულევი. უბრძანა: „ჩემი საკურკლე, შენგან დანაბეკდულევი, მომართვი ჩემი ყველაი, ჩემი ნაუფლისწულევი“, და მოართვეს; გასცა უზომო, უანგარიშო, ულვევი.
22. მას დღე გასცემს ყველაქასა სიყაჟისა მოგებულსა, რომე სრულად ამოაგებს მცირესა და დიდებულსა. მერმე ბრძანა: „ვიქმ საქმესა, მამისაგან სწავლებულსა, და ჩემსა ნუფინ ნუ დამალავს საკურკლესა დადებულსა.“
23. უბრძანა: „წადით, გაკენით, რაცა სად საკურკლენია! ამილახორო, მოასხი, რემა, ჯოგი და ცხენია!“ მოიღეს; გასცა უზომო, სიუხვე არ მოსწყენია. და ლარსა ხეეტდიან ლაშქარნი, მართ ვითა მეკობრენია.
24. ალაფობდეს საკურკლესა მისსა, ვითა ნათურქალსა, მას ტაიქსა არაბულსა, ქვე-ნაბამსა, ნასუქალსა, რომე ჰგვანდა სიუხვეითა ბუქსა, ზეცით ნაბუქალსა; ჭ არ დაარჩენს ცარიელსა, არ ყმასა და არცა ქალსა.
25. დღე ერთ გარდაკდა პურობა, სმა-ქამა იყო, ხილობა, ნადიმად მჯდომთა ლაშქართა მუნ დიდი შემოყრილობა; მეფემან თავი დაჰკიდა და ჰქონდა დაღრეჯილობა. ჭ „ნეტარ რა უმძიჰს, რა სკირსო?“ შექმნეს ამისი ცილობა.

26. აღგეს სოგრატი და აეთანდილ ტანითა მით კენარითა. თვითო აივსეს კიქები, მივლენ ქცევითა წყნარითა, წინა მიუსხდეს მუელ-მოყრით, პირითა მოცინარითა. და ვაზირი ლაღობს ენითა, წყლიანად მოუბნარითა:
27. „დაგიღრეჯია, მეფეო. აღარ გიცინის პირიო! მართალ ხარ, წაქდა საჭურჭლე თქვენი მძიმე და ძვირიო: ყველასა გასცემს ასული თქვენი საბოძვარ-კშირიო. და ყოლამცა მეფედ ნუ დასვი, თავსა რად უგდე კირიო!“
28. „ეგე არ მიძიმს, ვაზირო, ესეა რომე მწყენია: სიბერე მახლავს, დავლივენ სიყმაწვილისა დღენია, კაცი არ არის, სითგანცა საბრძანებელი ჩენია, და რომე მას ჩემგან ესწავლენს სამამაცონი ზნენია.“
29. ერთაი მიზის ასული, ნაზარდი სათუთობითა, ღმერთმან არ მომცა ყმა-შვილი, ვარ საწუთროსა თმობითა, ანუშმცა მგვანდა მშვილდოსნად, ანუ კვლა ბურთაობითა; და ცოტასა შემწვეს აეთანდილ, ჩემგანვე ნაზარდობითა.“
30. ყმა მეფისა ბრძანებასა ლალი წყნარად მოისმენდა, თავ-მოდრეკით გაიღიმნა, გაცინება დაუშვენდა, თეთრთა კბილთათ გამოძკრთალსა შუქსა ველთა მოათენდა. და მეფე ჰკითხავს: „რას იცინი, ანუ ჩემგან რას შეგრ-
ცხვენდა?“
31. უბრძანა: „რადმცა ვიწყინე თქმა შენგან საწყინარისა!“
— ჰფიცა მზე თინათინისა, მის მზისა მოწყუნარისა. —
-
- 25¹. თავსა ზის ჰირ-მზე აეთანდილ, მჭერეტთაგან მოსანდომია, სპათა სპასპეტო ჩაუქი, ვითა ვეფხი და ღომია; ვაზირი, ბერი სოგრატი, თვით მასთანავე მჯდომია. და თქვეს თუ: „რა უძიმს მეფესა, ანუ რად ფერი ჰკრთომია?!“
- 25². თქვეს: „თუ მეფე ცუდსა რაშე გონებასა ჩავარდნილა, თვარე აქა სავძიმარი მათი უოლე არა ქმნილა.“
აეთანდილ თქვა: „სოგრატი, ვგკითხოთ, გვითხრას, რაღა შეკვეცილა, და ვგკადროთ რაშე საჯადობო, რასათვისმცა გაგვაწილა!“
- 27¹. რა მეფემან მოისმინა; გაცინებით შემოხედნა, გაუკვირდა, ვით მკადრო, ან სიტუვანი ვით გაბედნა. კარგა ჰქმნო, დაუმადლა, ბრძანებანი უიმედნა: და „ჩემი ზრახვა სიძუნწისა, ტუუვის, ვინცა დაიბედნა:
- 30¹. კვლავ უბრძანა: „თავსა ჩემსა რას იცინი, რა დამგეო?“
უშამან ჰკადრა: „მოგაკსენებ და ფერმანი მიბოძეო, რაღა გკადრო, არ გეწყინოს, არ გარისხდე, არ გასწყერო, და არ გამყადო კანბიერი, არ ამიქლო ამაღ ზეო“.

— ავთანდილ იტყვის: — „დავიწყო კადრება საუბნარისა: და ნუ მოვკვებ მშვილდოსნობასა, თქმა სჯობს სიტყვისა წყნარისა:“ —

32. „მიწაცა თქვენი ავთანდილ თქვენს წინა მშვილდოსანია; ნაძლევი დაედვით, მოვასხნეთ მოწმად თქვენივე სპანია; მოასპარეზედ ვინ მგავსო? — ცუდილა უკუთქმანია, და გარდამწყეტელი მისიცა ბურთი და მოედანია“
33. „მე არ შეგარჩენ შენ ჩემსა მაგისა დაცილებასა, ბრძანე, ვისროლოთ, ნუ იქმო შედრეკილობა-კლებასა, კარგთა კაცთასა ვიქმოდეთ მოწმად ჩვენთანა ხლებასა, და მერმე გამოჩნდეს მოედანს, ვისძი უთხრობდეს ქებასა“
34. ავთანდილცა დამორჩილდა, საუბარი გარდასწყვიდეს, იცინოდეს, ყმაწვილობდეს, საყვარლად და კარგად ზმიდეს, ნაძლევიცა გააჩინეს, ამა პირსა დაასკენიდეს: და „ვინცა იყოს უარესი, თავ-შიშველი სამ დღე ვლიდეს“.
35. კვლა ბრძანა: „მონა თორმეტი შევსხათ ჩვენთანა მარებლად, თორმეტი: ჩემად ისრისა მომრთმელად, მოსაკმარებლად; ერთი შენი შერმადინ არს მათად დასადარებლად, — და ნასროლ-ნაკრავსა სთვალვიდენ უტყუვრად, მიუმცდარებლად.“
36. მონადირეთა უბრძანა: „მინდორი მოიარენით, დასცვეით ჯოჯი მრავალი, თავნი ამისთვის არენით“
ლაშქარნი სამზოდ აწვიენეს: „მოდით და მოიჯარენით.“
და გაჰყარეს სმა და ნადიმი, მუნ ამოდ გავიხარენით.

ნ ა დ ი რ ო ბ ა .

37. დილასა ადრე მოვიდა იგი ნაზარდი სოსანი, ძოწეულითა მოსილი, პირად ბროლ-ბალახ-შოსანი, პირ-ოქრო რიდე ეხვია, შეენოდა ქარქაშოსანი, და მეფესა გასვლად აწვევდა, მოდგა თეთრ-ტაიქოსანი.
38. შეეკაზმა მეფე, შეჯდა, ნადირობას გამოვიდეს; მრგვლივ მინდორსა მოსდგომოდეს, ალყად გარე შემოკრვიდეს; ზეიმი და ზარი იყო, სპანი ველთა დაფარვიდეს; და ნაძლევისა მათისათვის ისროდეს და ერთგან სრვიდეს.
39. უბრძანა: „მონა თორმეტი მოდით, ჩვენთანა ვლიდითა, მშვილდსა ფიცხელსა მოგვეცემდით, ისარსა მოგვართმიდითა,

ნაკრავსა შეადარებდით, ნასროლსა დასთვალვიდითა.“
ღ დაიწყო მოსვლა ნადირმან ყოვლგნით, მინდორთა კიდითა..

40. მოვიდა ჯოგი ნადირთა ანგარიშ-მიუწომელი,
ირემი, თხა და კანჯარი, ქურციკი მალლად მხლდომელი.
მას პატრონ-ყმანი გაუკდეს, — ქვრეტადმცა სჯობდა რო-
მელი?!..

და აჰა მშვილდი და ისარი და მკლავი დაუშრომელი!

41. ცხენთა მათთა ნატერფალნი მზესა შუქთა წაუხშიდეს,
მიჰყოცდეს და მიეაროდეს, მინდორს სისხლსა მიახხმიდეს;
რა ისარნი დაელივნეს, მონანი ყე მოართმიდეს,
ღ მკეცნი, მათგან დაკოდილნი, წალმა ბიჯსა ვერ წას-
დგმიდეს..

42. იგი ველი გაირბინეს, ჯოგი წინა შემოისხეს,
დაკოცეს და ამოსწყვიდეს, ცათა ღმერთი შეარისხეს,
ველნი წითლად შეეღებნეს, ნადირთაგან სისხლი ისხეს;
ღ ავთანდილის შემხედველთა: „ჰგავსო ალვას, ედემს ისხეს!“

43. იგი მინდორი დალივეს, მართ მათგან განარბენია,
მინდორსა იქით წყალი დის და წყლისა პირსა კლდენია;
ნადირნი ტყესა შეესწრნეს, სადა ვერა რბის ცხენია;
ღ იგი მაშვრალნი ორნივე მოსწყდეს, რაზომცა მკენენია.

44. ერთმან-ერთსა, „თუ მე გჯობო“, სიცილით ეუბნებოდეს,
ამხანაგობდეს, ლალობდეს, იქით და აქათ დგებოდეს;
მერმე მოვიდეს მონანი, რომე მას თანა ჰყვებოდეს.
ღ უბრძანა: „სთქვითო მართალი, ჩვენ თქვენგან არ-
გვეთნებოდეს!“

45. მონათა ჰკადრეს: „მართალსა გკადრებთ და ნუ გემცდარებით;
მეფეო, ყოლა ვერ ვიტყვით შენსა მაგისა დარებით:
აწვეცა დაგვეოც, ვერა ჰგავ, ვერათ ვერ მოგვემარებით,
ღ ვისგან ნაკრავნი გვინახავნ მკეცნი ვერ წალმა წარებით..“

46. ორთავე ერთგან მოკლული ყველაი ასჯერ ოცია,
მაგრა ავთანდილს ოცითა უფროსი დაუკოცია,
არ დასცთომია ერთიცა, რაც ოდენ შეუტყორცია,
ღ თქვენი მრავალი მიწითა დასვრილი დაგვიკოცია.“

47. მეფესა ესე ამბავი უჩნს, ვითა მღერა ნარდისა,
უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა იმისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა,
ღ სიცილით ლალობს, მიეცა გულთით ამო-ვლა დარდისა..

48. იგი ორნივე საგრილად გარდაკდეს ძირსა ხეთასა;
ლაშქართა შექმნეს მოდენა, მოდგეს უფროსნი ბზეთასა:
ახლოს უთქს მონა თორმეტი, უმენესი სხვათა მკნეთასა;
ღ თამაშობდეს ღ უკვრეტდეს წყალსა ღ პირსა კლდეთასა.

თ ბ ვ ი ზ.

ნახვა არაბთა მეფისაგან მის ყმისა ვეფხის-ტყაოსნისა.

1. ნახეს უცხო მოყმე ვინმე, ჯდა მტირალი წყლისა პირსა,
შავი ცხენი სადავითა ჰყვა ლომსა და ვითა გმირსა,
კშირად ესხა მარგალიტი ლაგამ-აბჯარ-უნაგირსა,
ღ ცრემლსა ვარდი დაეთრთვილა გულსა მდულრად ანა-
ტირსა.
2. მას ტანსა კაბა ემოსა, გარე თმა ვეფხის ტყავისა.
ვეფხის ტყავისა ქუდივე იყო სარქმელი თავისა,
კელთა ნაქელი მათრაკი ჰქონდა უსხოისი მკლავისა.
ღ ნახეს და ნახვა მოუნდათ უცხოთა სანახავისა.
3. წავიდა მონა საუბრად მის ყმისა გულ-მდულარისად,
თავ-ჩამოგდებით მტირლისა, არ ჰკრეტით მოლიზლარისად;
მუნვე წვიმს წვიმა ბროლისა, ჰგია გიშრისა ღარი სად;
ღ ახლოს მივიდა, მოსცალდა სიტყვისა თქმად აღარისად.
4. ვერა ჰკადრა საუბარი, მონა მეტად შეუზარდა,
დიდხან უკვრეტს გაკვირვებით, თუცა გული უმაჯარდა,
მოაკსენა: „გიბრძანებსო“, ახლოს მიდგა, დაუწყენარდა;
ღ იგი ტირს და არა ესმის, მისგან გაუუმეცარდა.
5. მის მონისა არა ესმა სიტყვა, არცა ნაუბარი,
მათ ლაშქართა ზახილისა იყო ერთობ უგრძნობარი,
უცხოდ რადმე ამოსკვნოდა გული ცეცხლთა ნადებარი;
ღ ცრემლსა სისხლი ერეოდა, — გასდის, ვითა ნაგუბარი.
6. სხვაგან ქნის მისი გონება, მისმან თავისა წონამან!
ესე მეფისა ბრძანება ერთხელ კელა ჰკადრა მონამან.
არცა დაადლო ტირილი, არცა რა გაიგონა მან,
ღ არცა გაკლიჩნა ბაგეთათ თავი ვარდისა კონამან.
7. რა პასუხი არა გასცა, მონა გარე შემობრუნდა;
როსტანს ჰკადრა: „შემიტყვია, იმას თქვენნი არა უნდა;

- თვალნი მზეებერ გამირეტდეს, გული მეტად შემოდრწუნდა;
ღ ვერ ვასმინე საუბარი, მით დავეოვნე ხანი მუნდა.“
8. მეფე გაჰკვირდა, გაცასწყრა, გული უც მისთვის მწყრომარე;
გაგზავნა მონა თორმეტი, მისი წინაშე მდგომარე,
უბრძანა: „კელთა აიღეთ აბჯარი თქვენ საომარე,
ღ მიდით და აქა მომგვარეთ, ვინ არის იქი მჯდომარე,“
9. მონანი მიღგეს, მივიდეს, გაკდა აბჯრისა ჩხარია,
მაშინლა შეჰკრთა იგი ყმა, ტირს მეტად გულ-მდუღარია,
თვალნი მოარნა ყოველგან, ნახა ლაშქართა ჯარია,
ღ ერთხელ ესე თქვა: „ვა მეო!“ სხვად არას მოუბარია.
10. თვალთა კელი უკუ-ივლო, ცხელნი ცრემლნი მოიწურნა,
კრმალ-კაპარქი მოიმავრა, მკლავნი გაიმამაცურნა,
ცხენსა შეეკდა, — მონათამცა საუბარნი რად იყურნა! —
ღ სხვასა მკარსა გაემართა, მათნი ჰირნი არ გაჰკურნა.
11. მონათა კელი გამართეს მის ყმისა შესაჰპრობელად:
მან გლახ ივინი დაკადნა მტერთაცა საწყალობელად,
ჰკრნა ერთმან-ერთსა დაჰკოცნა, თავის კელ-ალუჰპრობელად,
ღ ზოგსა გარდაჰკრის მათრაკი, მკერდამდის გასაპრობელად.
12. მეფე გასწყრა, გაგულისდა, მონანიცა შეუზახნა.
მან მღევართა მიწვევამდის არ უჰკრიტნა, არცა ნახნა;
რაზომნიცა მიეწიენეს, ყოვლნი მკვდართა დაასახნა;
ღ კაცი კაცსა შემოსტყორცა, — როსტან ამად ივაგლახნა.
13. შესხდეს მეფე და აეთანდილ მის ყმისა მისაწეველად;
იგი ლალი და უკადრი შივა ტანისა მრხეველად;
ტაიქი მიუქს მერანსა, მიეფინების მზე ველად;
ღ შეიგნა მისელა მეფისა მისად უკანა მღეველად.
14. რა ცნა, მეფე მოვიდაო, ჰკრა მათრაკი მისსა ცხენსა;
მასვე წამსა დაიკარგა, — არ უნახავს თვალსა ჩვენსა —
ჰგვანდა ქვესკნელს ჩაძრომილსა, ანუ ზეცად ანაფრენსა;
ღ ეძებდეს და ვერ ჰპოებდეს კვალსა მისგან წანარბენსა.
15. კვალი ძებნეს და უკვირდათ ვერ პოვნა ნაკვალევისა,
აგრე კვალ-წმიდად წარკდომა კაცისა, ვითა დევისა;
ლაშქარნი მკვდართა სტიროდეს, სწრაფა აქვს წყლულთა
ხვევისა.
ღ მეფემან ბრძანა: „ვნახეო მიზეზი ლხინთა ლევისა.“
16. ბრძანა: „ღმერთსა მოეწყინა აქანამდის ჩემი შვება,
ამად მიყო სიამისა სიმწართა დანადღვლება,
სიკვდილამდის დამაწყლულა, ვერვის ძალ უც განკურნება;
ღმასვე მადლი, ესე იყო წადილი და მისი ნება.“

17. ესე თქვა და შემობრუნდა, დაღრეჯილი წამოვიდა; არცალა ჰკრა ასპარეზსა, ვამი ვამსა მოურთვიდა; ყველაჲი დაიშალა, სადაცა ვინ შეეცთა სრვიდა; ღ ზოგთა თქვეს თუ: „მართალია“, ზოგი: „ღმერთო“ უზრახვიდა.
18. თინათინს ესმა მამისა ეგეთი დაღრეჯილობა; ადგა და ჯარსა მივიდა, ჰქონდა მზისაჲ ცილობა. მოლარე იკმო, უბრძანა: „ძილია თუ ღვიძილობა?“ ღ მან მოაკსენა: „დაღრეჯით ზის, სკირსო ფერ-შეცვლილობა“;
19. ერთილა ახლავს ავთანდილ, წინაშე უზის სკამითა, უცხო ყმა ვინმე უნახავს, ასრე დაღრეჯით ამითა“. თინათინ ბრძანა: „აწ წავალ, შესვლა არ ჩემგან ეამითა; ღ მიკითხოს, ჰკადრე, იყო-თქო აქა ერთითა წამითა“.
20. ხანი გამოკდა, იკითხა: „ნეტარ რასა იქს ქალიო, ჩემი ღბინი და ჯავარი, ჩემი სოფლისა წყალიო?“ მოლარე ჰკადრებს: „მოვიდა აწალა ფერ-ნამკრთალიო, ღ დაღრეჯით გცნა და მიბრუნდა წინაშე მომავალიო“.
21. უბრძანა თუ: „წადი, უკმე, უმისობა ვით გავსძლეო! მოაკსენე, რად დაბრუნდი, შენ, მამისა სიცოცხლეო? მოდი, კმუნეა გამიქარევე, გულოსა წყლულსა მეწამლეო, ღ გითხრა ჩემი სამიზეზო, მე თუ ღბინთა რად დავლეო“.
22. თინათინ ადგა, მოფიდა, მოჰყვა მამისა ნებასა; უგავს პირისა სინათლე მთვარისა მოვანებასა; მამამან გვერცა დაისვა, აკოცა ნება ნებასა, ღ უბრძანა: „მოხვალ რად არა, მელი მე მოყვანებასა?“
23. ქალმან ჰკადრა: „კელ-მწიფეო, დაღრეჯილსა ვინცა გცნოდეს, ვინმცა განახა კადნიერად, რაზომ გინდა ამყობდეს!.. თქვენი აგრე დაღრეჯანი მნათობთაცა დაამყობდეს. ღ კაცმან საქმე მოიგვაროს, ვეკვე, კმუნვასა ესე სჯობდეს“.
24. უბრძანა: „შვილო, რაზომცა მპირს საქმე სავაგლახია, შენი კვრეტა და სიახლე ღბინადვე დამისახია, მომაქარეები სევდისა, მართ ვითა მუფარახია. ღ ვეკვე, რა სცნა, შენცა მამართლო, ჩემი სულთქმა და ახია.
-
171. მეფე სწოლს შემოვიდა სვედიანი, დაღრეჯილი; მისგან კიდე არეინ შექუვა, ავთანდილ უჩნს ვითა შვილი. უველაჲი გაიყარა, ჯაღაბი ჩანს არ დაჰრეილი, და გაბედითდა სისხარული, ხადანს და ჩანგი ტკბილი.

25. უცხოსა და საკვირველსა ყმასა რასმე გარდვევიდე!
მისმან შეუქმან განანათლა სამყარო და კმელთა კიდე.
რა უმძიმდა, არ ვიცოდი, ან ტიროდა ვისთვის კიდე.
ღ ზემად ნახვად არ მოვიდა, გავგულისდი, წავევიდე.
26. მე რა მნახა, ცხენსა შეგჯდა, თვალთა ცრემლნი მოიკოცნა;
შესაპყრობლად შეუზახენ, სპანი სრულად დამიკოცნა,
ვითა ეშმა, დამეკარგა, არ კაცურად გარდამკოცნა.
ღ ჯერთცა ესე არა ვიცი, ცხადი იყო, თუ მეოცნა.
27. ტკიბლნი მისნი წყალობანი ბოლოდ ასრე გამემწარნეს,
დამავიწყდა, რაცა ღლენი მხიარულსა წამეარნეს,
ყოვლმან პირმან ვაგლახ მიყოს, ველარაფინ მინეტარნეს,
ღ სადამდისცა ღლენი მესხნეს, ველარამან გამახარნეს!“
28. ქალმან ჰკადრა: „მოგაკსენებ მე სიტყვასა დანაყბედსა:
ჰე მეფეო! რად ემღურვი ანუ ღმერთსა, ანუ ბედსა,
რად დასწამებ სიმწარესა ყოველთათვის ტკიბლად მხედსა?
ღ ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა!..“
29. მე ამას ვარჩევ: მეფე ხარ, მეფეთა ზედან მფლობელი,
შორს არის თქვენი საზღვარი, ბრძანება-მიუთხრობელი,
გაჰგზავნე კაცი ყოველგან მისთა ამბავთა მცნობელი,
ღ ადრე სცნობ, არის იგი ყმა შობილი, თუ უშობელი“.
30. მოასხნეს კაცი, გაგზავნეს ოთხთავე ცისა კიდეთა;
უბრძანეს: „წადით, პატიჟთა თავიმცა რად დარიდეთა!
მონახეთ, სძებნეთ იგი ყმა, სხვად ნურად მოიცილიდეთა,
ღ მისწერეთ წიგნი, სადაცა ვერ მისწვდეთ, ვერ მიხვიდეთა“.
31. კაცი წავიდეს, იარეს მათ ერთი წელიწადია,
მონახეს, სძებნეს იგი ყმა, იკითხეს კელა და კელა დია,
ვერცა თუ ნახეს მნახველი ღმრთისაგან დანაბადია,
ღ ცუდად მაშვრალნი მოვიდეს; მისსავე გულსა ზადია.

31¹. მონათა ჰკადრეს: „მეფეო, ჩვენ კმელნი მოვიარენით,
მაგრა გერ ვჰპოეთ იგი ყმა, მით გერა გავიხარენით,
მისსა მნახველსა სულდგმულსა კაცსა ვერ შეგვეარენით,
და ჩვენ ვერა გარკეთ. საქმენი სხვანი რამ მოიგვარენით“.

31². მეფე ბრძანებს: „მართლ იყო ასული და ჩემი ძეო:
გნახე რამე ეშმაკისა სიჭრუე და სიბილწეო,
ჩემად მტკრად წამოსული, გარდმოჭრადი შეცდით ზეო.
და გამიწვია შეჭარვეთ, ანა მგამა უოლა მეო“.

თინათინისაგან ავთანდილის ხმობა:

32. ავთანდილ ჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი, იმღერდა და იხარებდა, წინა ეღვა ერთი ჩანგი, შემოვიდა მას წინაშე თინათინის მონა ზანგი, ღ მოაკენა: „გიბრძანებსო ტანი ალვა, პირი მანგი“.
33. ავთანდილს მიხვდა მოსმენა საქმისა სანატრელისა, ადგა და კაბა ჩაიცვა, მჯობი ყოვლისა ქრელისა; უხარის შეყრა ვარდისა, არ ერთგან შეუყრელისა, — ღ ამოა ქვრეტა ტურფისა, სიახლე საყვარელისა!
34. ავთანდილ ლალი, უკადრი, მივა, არვისგან რცხვენოდა, მას ნახავს, ვისთა ვამთაგან ცრემლი მრავალ-ჯერ სდენოდა, იგი უებრო ქუშად ჯდა, ეღვისა მსგავსად ჰშვენოდა, ღ მთვარესა მისთა შუქთაგან უკუნი გარდაჰფენოდა.
35. გაცრცილსა ტანსა ემოსნეს ყარყუმნი უსაპარონი, ებურნეს მოშლით რიდენი, ფასისა თქმად საპირონი, შეენოდეს შაენი წამწამნი, გულისა გასაგმირონი, ღ მას თეთრსა ყელსა ეხვიენეს გრძლად თმანი, არ უკშირონი.
36. დაღრეჯით იყო მჯდომარე მოწეულითა რიდითა; ავთანდილს უთხრა დაჯდომა წყნარად, ცნობითა მშვიდითა. მონამან სელნი დაუდგნა, დაჯდა კრძალვით და რიდითა, ღ პირის-პირ პირსა უქვრეტდა, სავსე ლხინითა დიდითა.
37. ქალმან უთხრა საუბარი კეკლუც-სიტყვა, არ ღუბქირად; იტყვის: „თუმცა აქანამდის ჩემგან შორს ხარ დანამქირად, მიკვირს, მოგხვდა წამის-ყოფით საქმე შენგან საეჭვი რად, ღ მაგრა გითხრობ პირველ ხვალმე, სენი მე მქირს რაცა ქირად.“
38. გაესოვის, ოდეს შენ და როსტანს მიწლორს მკეცი დაგეკოცა, ყმა გენახა უცხო ვინმე, რომე ცრემლი მოეკოცა?.. მასუკანით გონებამან მისმან ასრე დამამეკოცა, — ღ შენ გენუკვი მონახვასა, კილით კიდე მოლაკო ცა.
-
- 31^ა. ესე თქვა და სისარუ. თთ თამაშობა აღიადა.
შგოსანი და მუშაითი ჟემეს, ჰჰოკეს, რაღა სიდა.
დაა გასცა საბოძგარო, ეველა დარბაზს შეშაკადა.
და მისი მსგავსი სიუხეთა დმერთმან სხვაგან რა დაბადა!
- 36^ა. ემამან ჰკადრა: „საზაროსა ჩემგან თქმა-ღა ვით იქმნების?
— მფესა მთვარე შეეუაროს, დაიღვეის, დაცასტკნების. —
ახრად არად აღარა მცაღს, თაფი ჩემი მეკონების.
და თქმანემ ბრძანეთ, რაცა კამძაშს, ანუ რაცა გემწრუნების.“

39. აქანამდის ნაუბარსა თუცა ვერას ვერ გეტყვია, მაგრა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია, ვიცი, რომე განუწყვეტლად თვალთათ ლაწვი გისეტყვია, ლ შეუპყრიხარ სიყვარულსა, გული შენი დაუტყვია.
40. ასრე გითხრა, სამსახური ჩემი გმართებს ამდ ორად: პირველ ყმა ხარ, კორციელი არვინა გყავს შენად სწორად, მერმე ჩემი მიჯნური ხარ, დასტურია არ ნაქორად; — ლ წადი, იგი მოყმე სძებნე, ახლოს იყოს, თუნდა შორად.
41. შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე, რომე დამქსნა შექირება, ეშმა ბილწი ასაპყარე, გულსა გარე საიმედო ია მოპრგე, ვარდი ჰყარე, ლ მერმე მოდი, ლომო, მზესა, შეგეყრები, შემეყარე.
42. სამსა სძებნე წელიწადსა იგი შენი საძებარი; ჰპოვო, მოდი გამარჯვებით, მხიარულად მოუბარი; ვერა ჰპოებ, დავიჯერებ, იყო თურე უჩინარი; ლ კოკობი და დაუფრქვენელი ვარდი დაგხედე, დაუმქნარი.
43. ფიცით გითხრობ: შენგან კიდე თუ შევიერთო რაცა ქმარი, მზეცა მომხედეს კორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი, სრულად მოვსწყდე სამოთხესა, ქვე-სკნელს ვიყო დასანთ-ქმარი; ლ შენი მკლევდეს სიყვარული, გულსა დანა ასაქმარი“.
44. ყმამან ჰკადრა: „აჰა, მზეო, რადგან ღმერთმან მზედ დაგბადა, მით გმორჩილობს, ზეციერი მნათობია რაცა სადა; მე რომ თქვენგან მოვისმინე, წყალობანი მელიადა; ლ ვარდი ჩემი არ დაქნების, შუქი შენი იეთადა“.
45. კვლა შეჭფიცეს ერთმან-ერთსა, დააპირეს ესე პირი. გასაღდეს და გაამრავლეს საუბარი სიტყვა-კვირი, — გააღვილდა, აქანამდის გარღვეადა რაცა ქირი — ლ თეთრთა კბილთათ გამოპყრთების თეთრი ელვა, ვითა კვირი.
46. ერთგან. დასხდეს, ილალობეს, საუბარი ასად აგეს: ბროლ-ბალახში შეხვეული და გიშერი ასადაგეს; ყმა ეტყვის თუ: „შენთა მკვრეტთა თავი ხელი ა სად აგეს, ლ ცეცხლთა, მანდით მოდებულთა, გული ჩემი ასადაგეს“.

43¹. მოაკსენა ყმამან: „მზეო, ვინ გიშერი აწამწამე!.. სხვა მასუსი რამცა გკადრე, ანუ რამცა შეგაწამე?! მე სიკვდილსა მოველოდდი, შენ სიტყვსზე გამაწამე, და ვითა მონა, სამსახურად გაღანამცა წაგეწამე“.

47. ყმა წავიდა, სიშორესა თუმცა მისსა ვერ გასძლებდა;
უკუღმავე იხედვიდა, თვალთა რეტად აყოლებდა.
ბროლსა სეტყეს და ვარდსა აზრობს, ტანსა მკვერსა ათრო-
ლებდა.
ღ გული ჰქონდა გულისა-თვის, სიყვარულსა ავალებდა.
48. თქვა: „მზეო, ვარდსა სიშორე შენი დამაჩნდეს ეს აღრე,
ბროლი და ლალი გასრულ-ვარ ქარვისა უყვითლესად-რე;
მაშინ რაღა ვჰქმნა, ვერ-ჰკრეტა რა მომხედეს კვლა უგრძე-
სად-რე?
ღ ეამს მოყვრისათვის სიკვდილი, - ესე მე დამიც წესად-რე.“
49. საწოლს დაწვა, ტირს, მტირალსა კრემლი ძნელად ეკო-
ცების,
ვითა ვერხვი ქარისაგან, ირხევის და იკეცების;
რა მიპლულუნის, სიახლოვე საყვარლისა ეოცების,
ღ შეჰკრთის, დიდი დაიზახის, მით პატიჟი ეოცების.
50. მოშორებთ: საყვარლისა მას შეჰქმნოდა მისად ღაზოდ;
კრემლსა, ვითა მარგალიტსა, ჰყრის ვარდისა დასანაზოდ;
რა გათენდა, შეეკაზმა მისთა მკვერეტთა სალამაზოდ,
ღ ცხენსა შეჯდა, გაემართა, დარბაზს მივა სადარბაზოდ.

**ავთანდილისაგან შეფესთან მისვლა სადარბაზოდ,
ოღეს გაეყარა.**

51. დარბაზს ეჯიბი შეგზავნა, მართ მისგან შენარონია,
შესთვალა: „გკადრებ, მეფეო, მე ესე გამიგონია:
ყოველი პირი მიწისა თქვენ კრმლითა დაგიმონია,
ღ აწ თუ სჯობს, ესე ამბავი სცნან, რაცა გარემონია.“
52. მე წავიდე, მოვიარო, ვილაშქრო და ვინაპირო,
თინათინის კელ-მწიფობა მტერთა თქვენთა გულსა ვჰგმირო,
მორჩილ-ქმნილნი გავახარო, ურჩი ყოვლი ავატირო,
ღ ძღვენნი გკადრნე ზედა-ზედა, არ სალამი დავაძვირო.“
53. შეფესა ეთქვა ამისი: დიადი მადრიელობა,
ებრძანა: „ლომო, არა გკირს შენ ომთა გამდრეკელობა,
აწ მაგა შენსა თათბირსა ჰგავსო შენივე ქველობა;
ღ წა, მაგრა მომხედეს, რაღა ვჰქმნა, თუ სიშორისა გრძე-
ლობა!“
54. ყმა შევიდა, თაყვანის სცა, მადლი რამე მოაკსენა:
ჩკელ-მწიფეო, მიკვირს, ქება რად იკადრე ჩემი თქვენა,

აწ ნუთუ კელა სიშორისა ლმერთმან ბნელი გამითენა,
ღ პირი თქვენი მხიარული მხიარულსა კელა მიჩვენა!“

55. მეფე კელსა მოეკიდა, გარდაჰკოცნა, ვითა შეილი.
სხვა მათებრი არ ყოფილა, არ გამზრდელი, არ გაზრდილი!..
ყმა აღგა და წამოვიდა, მას დღე მათი ჩანს გაყრილი;
ღ როსტან მისთვის აატირა გონიერი, გული ლბილი.

**ავთანდილ შერმაღანს დაადებს თავის
წილ სპასპეტად.**

56. გამოემართა ავთანდილ, მოყმე მკნე, ლალად მაგალი.
ოც დღე იარა, ლამესა დღე ზედა წართო მრავალი.
იგია ლხინი სოფლისა, იგია ნიეთი და ვალი,
ღ არ მისცილდების თინათინ მისი მას, ვისგან სწვავს ალი.
57. რა მივიდა, სიხარული შიგან გაჰკდა სამეფოსა,
მოეგებნეს დიდებულნი, ძღვენსა სძღვნიდეს იეფოსა.
იგი პირ-მზე არ მოსცთების სიარულსა სასწრაფოსა;
ღ მიხვდეს მყოფნი მას წინაშე სიხარულსა სადაფოსა.
58. ქალაქი ჰქონდა მაგარი, საზაროდ სანაპიროსა,
გარე კლდე იყო, გიაბობ, ზღუდესა უქვითკიროსა,
ყმამან მუნ დაჰყო სამი დღე ამოსა სანადიროსა,
ღ გაზრდილი მისი შერმაღან დაისვა საეაზიროსა.
59. ესეა მონა შერმაღან, ზემოდცა სახელ-დებული,
თანა-შეზრდილი, ერთგული და მისთვის თავ-დადებული;
მან არ იცოდა აქამდის მის ყმისა ცეცხლი დებული;
ღ აწ გაუცხადა სიტყვები მის მზისა იმედებული.
60. უბრძანა: „აჰა, შერმაღან, ამაღ მე შენგან მრცხვენიან.
ჩემნი საქმენი ყოველნი გკოდნიან, გაგივლენიან,
მაგრა არ იცი აქნადის, რანიცა კრემლნი მდენიან!
ღ მე ვისგან მქონდეს პატიენი, აწ მასვე მოუღბენიან.
61. მიბრძანა: „მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,
მოხვიდე, სრულ-ვქმნა მაშინა შენი წადილი გულისა;
ქმარი არ მინდა უშენო, მომხვდების ხისა რგულისა!“
ღ მომცა წამალი გულისა, აქამდის დადაგულისა.
62. პირველ ყმა ვარ, წასვლა მინდა პატრონისა სამსახურად,
—კამს მეფეთა ერთგულობა, ყოფა გვმართებს ყმასა ყმურად—
მერმე ცეცხლი დაუვისა, აღარა მწვავს გულსა მურად,—
ღ კამს თუ, კაცი არ შეუღრკეს ქირს, მიუკდეს მამა-
ცურად.

63. ვართ უმოყვრესი მე და შენ ყოველთა პატრონ-ყმათასა, ამისთვის გნუკავ სმენასა შენ ამა ჩემთა კმათასა; ჩემ-წილ დაგაგდებ პატრონად, თავადად ჩემთა სპათასა, ღ ამა საქმესა ვერა ვიქ მე განდობასა სხვათასა.
64. ლაშქართა და დიდებულთა ალაშქრებდი, პატრონობდი, დარბაზს კაცსა გაგზავნიდი და აზბავსა მათსა სცნობდი, წიგნსა სწერდი ჩემაგიერ, უფასოსა ძღვენსა სძღვნობდი, ღ აქა სადმე არ ყოფასა ჩემსა მათმცა რად აგრძნობდი!
65. ლაშქრობა და ნადირობა შენი ჩემსა დაასახე, აქათ სამ წელ მომიცადე, ხეაშიადი შემიწახე, მე ნუთუმცა შემოვბრუნდი, ალვა ჩემი არ დაქნა ხე; ღ არ მოვბრუნდე; მომიგლოვე, მიტირე და მივაგლახე.
66. მაშინლა ჰკადრე მეფესა არ საქმე სასურვალთა, აცნობე ჩემი სიკვდილი, იყავ მართ ვითა შთერალთა; მიხვედა-თქო საქმე, რომელი ყოველთა-თვის გარდუვალთა. ღ გლახაკთა მიეც საქურქლე, ოქრო, ვეცხლი და რვალთა.
67. მაშინ უფრო მომეკმარე, ამისგანცა უფრო მკენდრე, ნუ თუ აღრე დამივიწყო, მაკსენებდე ზედა-ზედრე! მეტად კარგად დამიურვე, სული ჩემი შეიფედრე, ღ ზრდანი ჩემნი მოიგონენ, გული შენი მოიმღებდრე“.
68. რა მონამან მოისმინა, გაუკვირდა, შეეზარა, თვალთათ, ვითა მარგალიტი, ცრემლი ცხელი გარდმოჰყარა, მოაკსენა: „უშენომან გულმან რამცა გაიხარა! ღ ვიცი, რომე არ დასდგები, მაგას გიშლი ამად არა.
69. ჩემად ნაცვლად დაგაგდებო, --ესე სიტყვა რად მიბრძანე? რა გვარა ვჰქმნა პატრონობა, რამც გიფერე, რამც გიგვანე? შენ მარტოსა გიგონებდე, მემცა მიწა ვიაკვანე! ღ სჯობს, ორნივე გავიპარნეთ, წამოგყვები, წამიტანე“.
70. ყმამან უთხრა: „მომისმინე, მართლად, გითხრობ, არა
კრელად:
რა მიჯნური ველთა ჰრბოდეს, მარტო უნდა გასაჰკრელად;
მარგალიტი არვის მიხვდეს უსასყიდლო, უვაჰკრელად,
ღ კაცი ცრუ და მოღალატე კამს ლახვრითა დასაჰკრელად.
71. ვისმცა უთხარ ხეაშიადი, შენგან კიდე არვინ ვარგა, უშენოსა პატრონობა ვის მივანდო, ვინ იქმს კარგა?!. სანაპირო გაამაგრე, მტერმან ახლოს ვერ იბარგა; ღ კვლა ნუთუმცა შემოვიქეც, ღმერთმან სრულად არ დამკარგა.

72: ფათერაკი სწორად მოჰკლავს, ერთი იყოს, თუნდა ასი; მარტოობა ვერას მიზამს, მცავეს თუ ცისა ძალთა დასი; აქათ სამ წელ არ მოვიდე, მაშინ გმართებს გლოვა, ფლასი, ლ წიგნსა მოგცემ, გმორჩილობდეს, ვინცა იყოს ჩემი ხასი.“

თ ა ვ ი ი ბ.

წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარელსა თანა მიწერილი.

1. წიგნი მომართვა—ჩაეხედენ პირისა თემთა მთენისა.
ეწერა: „ენახე სიტურფე წყალ-ჯაეარისა შენისა.
ომ-გარდაყდილი ჰშეენოდი, შენატევები ცხენისა;
ლ არ ავი მიჩანს მიზეზი ჩემისა ცრემლთა დენისა.“
2. იგი მე მომეც რიდენი, რომელნი წელან გშეენოდეს.
რა მნახო, შენცა გაამოს, შენეულითა შშეენოდეს;
ესე სამკლავე შეიბი, თუ ჩემი გალაგვლენოდეს,—
ლ ერთი ასეთი ცოცხალსა სხეა ლამე არ გაგთენოდეს!“
3. აქა მკეც-ქმნილი ტარიელ ტორს, ქირი ეათასების,
თქვა: „მე მაქვს სამკრე, რომელი კვლა წინას მკლავესა.
მას ების!“

იგი შეიკნა, მოილო, —თვალვით არ დაიფასების!
ლ პირსა დაიდვა, დაცაბნდა, ქვე მკვდართა დაესახების.

4. ასრე წვა, რომე არ ჰგვანდა მკვდარი სამარის კარისა,
ორგნით ჩანს ლები მჯილისა, მართ გულსა გარდნაკარისა,
ასმათს სდის ლეარი სისხლისა, ლაწვთაგან ნახოკარისა,
ლ კვლა წყალსა ასხამს, უშველის, ემა ისმის მუნ წკან-
წკარისა.

-
11. დმერთმან თუმცა ენა ჩემი ქებად შენდა უშენოსა,
შენთვის მკვლარი, აღარ ვიტყვი, მაშა მომკლავ უშენოსა;
მზემან ლომსა ვარდ-გიშერი ბაღჩას ბაღად უშენოსა,—
და შენმან მზემან, თაფი ჩემი არვის ჰმართებს უშენოსა!
  12. თუცა მიგდის ლგარი ცრემლთა, მაგრა ცრუდად არ იდგნო;
ამას იქით ნუღარ სტორი, ჰირსა თაფი არიდგნო;
შენნი მჭერეტნი შენთა მჭერეტთა აგინებენ, არ ჰრიდგნო;
და რომე წელან მოგეხეიფენს; იგი ჩემთვის არიდგნო.

5. ავთანდილცა სულ-თქნა მწარედ, დაბნედილსა შემოს-
კვირტნა;
ასმათ ვაშნი გაამრავლნა, ცრემლმან მისმან ქვანი კვირტნა;
მერმე სულად მოაქცია, ცეცხლნი წყლითა დაუშრიტნა;
ღ თქვა: „სოცხალ-ვარ, საწუთრომან აწცა ჩემნი სისხლნი
ჰხერიტნა“.
6. ზე წამოჯდა ფერ-მიკდილი, აყოლებდა თვალთა რეტად-
ვარდი სრულად შექმნილ-იყო ზაფრანად და ვითა სპეტად-
დიდ-ხან მათდა არა სცალდა საუბრად და არცა ჰვრეტად,
ღ დარჩომა და არ-სიკედილი მას უმძიმდა მეტის-მეტად.
7. ავთანდილს უთხრა: „ისმენდი, ცნობა მიც თუცა ხელისა!
გითხრა ამბავი ჩემი და ჩემისა დამმარხველისა;
ლხინად მიჩნს შეყრა მოყვრისა მის, შენგან შეუყრელისა,
ღ მე მიკვირს ჩემი სიცოცხლე, ასრე დარჩომა მრთელისა!“
8. ასმათის ნახვა მიამა, ჩემგან დბდ საესავისა.
წიგნი რა ვნახე, მომართვა ესე საბაში მკლავისა.
მკლავსა შევიბი მაშინვე, მოვიკსენ რიდე თავისა,
ღ იგი უცხო და ღარიბი მტკიცისა რასმე შავისა“.

თ ა ვ ი ი ბ.

წიგნი ტარიელისა საყვარელსა-თანა მინაწერი პასუხად.

1. მიუწერე: „მზეო, შუქი შენი, შენგან მონაფენი,
გულსა მეცა; გამიცუდლეს სიჩაუქე, სიალფენი;
ხელმან შენი განვიცადენ სინატიფე, სიტურფენი;
ღ სულთა ნაცვლად სამსახური რამცა ვითა გიმუქტენი?“
2. მაშინ ოდეს დამარჩინე, სულთა სრულად არ გამყარე,
აწცა ჩემთვის ესე ჟამი მასვე ჟამსა დაეადარე;
სამკრე შენი მომივიდა, შემოვიბი მკლავსა გარე,
ღ რომე მართებს სიხარული, ეგზომიმცა რა ვიხარე?!
3. განალამცა ვიწინაშე, აჰა რიდე, რომე მთხოვე;
ყაბაჩაცა ასეთივე, ამისებრი ვერა ჰპოვე;
დაბნედილსა ნუ დამაგდებ, მიშველე რა, მარგე, მოვე-
და სოფელს მყოფსა უშენოსა კაცსა ვისმცა შევეპოვე!“

4. ქალი ადგა, გამეყარა. დავწევ, ამოდ დამეძინა;
მაგრა შევეკრთი, — საყვარელი ჩემი ვნახე ძილსა შინა;
გამეღვიძა, აღარა მყვა, — სულ-დგმულობა მომეწყინა.
ღ ღამე ასრე გავათენე, მისი კმაცა არ მესმინა.
5. დილასა აღრე სრას მიკმეს, დღე რა ჰქმნა მწუხრმან ქამითა,
ავდგე, ცუან მათი ამბავი, წასვლა ვქმენ მითვე წაშითა;
ვნახე, ორნივე ერთგან სხდეს სახითა ოდენ სამითა;
ღ რა მიველ, მითხრეს დაჯდომა; წინაშე დავჯე სკამითა.
6. გვიბრძანეს თუ: „ღმერთმან ასრე დავგებერა, დაცაველია,
ქამი გვახლავს სიბერისა, სიყმაწვილე გარდგვივლია;
ყმა არ მოგვცა, ქალი გვივის, ვისგან შუქი არ გვაკლია;
ღ ყმისა არ-სმა არად გვაგვა, ამაღ ზედან წავგვივლია.
7. აწ ქალისა ჩვენისათვის ქმარი გვინდა, სად მოვნახოთ,
რომე მივცეთ ტახტი ჩვენი, სახელ ჩვენად გამოვსახოთ,
სამეფოსა ვაპატრონოთ, საკელ-მწიფო შევანახოთ,
ღ არ ამოვსწყდეთ, მტერთა ჩვენთა კრმალი ჩვენთვის არ
ვამახოთ?“
8. ვთქვი: „თქვენი ძისა არა-სმა გულისა ვით მიეფარების,
მაგრამ კმა ჩვენად იმედად, ვინ მზესა დაედარების;
ვისცა სთხოვთ შეილსა სასიძოდ, მას დიდად გაეხარების.
ღ სხეამცა რა გკადრე! თვით იცით, მაგას რა მოეგვარების.“
9. დავიწყეთ რჩევა საქმისა, გული უც, თუცა მელია;
ვთქვი: „ჩემგან დაშლა ამისი არ ითქმის, არ საქმნელია!“
მეფემან ბრძანა: „ხვარაზმ-შა, კელ-მწიფე ხვარაზმელია,
ღ თუ მოგვცემს შეილსა საჩვენოდ, მისებრივ არ-რომელია.“
10. რომე პირველვე დაესკვნა, მათ ესე შეეიტყვებოდა;
ერთმან-ერთსაცა უქვერეტდეს, სიტყვაცა აგრე სწებებოდა.
ჩემგან დაშლისა კადრება მართ ამბად არ ეგებოდა;
ღ ოდენ დავმიწდი, დავნაცრდი, გული მიდამო ჰკრთებოდა.
11. დედოფალმან თქვა: „ხვარაზმ-შა მეფეა მორკმით მჯდომელი;
მათსამცა შეილსა სასიძოდ ჩვენთვის სხვა სჯობდა რომელი!“
შეცილებამცა ვით ვჰკადრე, რადგან თვით იყო მდომელი!
ღ მოწმობა დავრთე, დაესკვნა დღე ჩემი სულთა-მკდომელი.
12. გავზაუნეს კაცი ხვარაზმ-შას წინა შეილისა მთხოველი;
შესთვალეს: „გაკდა უმკვიდროდ სამეფო ჩვენი ყოველი;
არს ერთი ქალი საძეო, არ-კიდე გასათხოველი,
ღ თუ მოგვცემ შეილსა სამისოდ, სხვასა ნუღარას მოელი.“
13. კაცი მოვიდა. აევსო ჯუბაჩითა და რიდითა,
გახარებოდა ხვარაზმ-შას სიხარულითა დიდითა;

- ებრძანა: „მოგვხვდა ღმრთისაგან, ჩვენ რომე ვინატრიდითა;
ღ თვით მაგისებრსა შეილსამცა ჩვენ კელსა რასა ვედიდითა!“
14. კვლა გაგზავნეს სხვანი კაცნი სასიძოსა მოყუანებად,
დაავერდეს: „ნუ აყოვნებთ, მოდით ჩვენად ნაბრძანებად.“
მე მაშერალი, ნაბურთალი, საწოლს შეველ მოსვენებად;
ღ გულსა სევდა შემეყარა, ვიწყე ჰირთა მოპოვნებად.
15. მეტმან სევდამან მიმწუხრა გულსა დაცემად დანისად.
ასმათის მონა შემოდგა, მე ვჯე ლალი და ჯანისად;
წიგნი მომართვა, ეწერა: „ვინ სჩან ალვისა ტანისად,
ღ აღრე მოდიო, გიბრძანებს, დაუყოვნებლად ხანისად!“
16. შევეჯეგ, წაველ, ბაღჩას მიველ, ვითა სცნობდე, ღობითა
ზომით;
ბაღჩა შევევლე, კოშკი დამხვდა, ასმათ ვნახე ძირსა დგომით;
ვნახე, ვსჭვრეტლი ნატირებად, ცრემლი აჩნდა ღაწვთა
წომით;
ღ დამიმძიმდა, არა ვპკითხე. ჩემი სჭირდა მისვლა ნდომით.
17. ჩემნი ერთნი გონებანი მეტად შორად გამიკიდნა,
შინა კოშკად შემიყუანა, ფარდასაცა ამიზიდნა.
შეველ, ვნახე იგი მთვარე; ჰირმან ოვლმან უკუ-მრიდნა,
ღ გულსა შუქი შემომადგა, მაგრა გული არ დამიდნა,
18. იყო არ ნათლად ნათელი, ფარდაგსა შემომდგომელი;
ებურა მოშლით ჰირ-ოქრო, მე მივეც, რიდე, რომელი;
მითვე მწვანითა უებრო მიწოლით ტახტსა მჯდომელი;
ღ ცრემლისა ღვარსა მოეცვა ჰირი, ელვათა მკრთომელი.
19. ქვე წვა, ვით კლდისა ნაპირსა ვეფხი ჰირ-გამეხებული,
არცა მზე ჰგვანდა, არც მთვარე, ხე-ალვა, ედემს ხებული;
ასმათმან დამსუა შორს-გვარად გულსა მე ღახვარ-ხებული;
ღ მერმე წამოჯდა წარბ-შერქმით, გამწყურალი, გარისხებული.
20. მიბრძანა: „მიკვირს, რად მოხველ მშლელი ჰირისა მტკიცისა.
გამწირაფი და მუხთალი, შენ, გამტეხელი ფიცისა;
მაგრა ნაცვალსა პასუხსა მოგცემსო ზენა მის ცისა!“
ღ ვპკადრე: „რა გკადრო პასუხი მის ჩემგან, მე უვიცისა?“
21. ვთქვი: „პასუხსა ვერას გკადრებ, თუ არა ვსცნობ მე
მართალსა;

16¹ იგი ვნახე დაღრუჯიდი, ესე მეტად დამიმძიმდა.
ვითა წინას შემომცინის, არდა ეგრე გამიდიმდა.
ყოლე სიტყვა არ შომიგო, თდეხ ცრემლთა გადმოსწვამდა.
და ასმათ უფრო დამაწყლუდა, არა წყლუთა შიამქიმდა.

რა შეგცოდნე, რა მიქმნია უცნობოსა, ფერ-ნამკრთალსა.“
კვლაცა მითხრა: „რას გეუბნო მტყუანსა და შენ მუხთალსა!
ღ ღიაცურად რად მოვლორდი, მე დაუწევად ამით აღსა.

22. შენ არ იცი ხვარამზ-შასი საქმროდ ჩემად მოყვანება?!
შენ ჯდომილხარ სავაზიროდ, შენი რთულა ამას ნება,
შენ გასტეხე ფიცი ჩემი, სიმტკიცე და იგი მცნება.
ღ ღმერთმან ჰქმნას და დაგარჩინო ცულად შენი კე-
ლოვენება!

23. გაქსოვს, ოდეს „ჰაი“ ჰზმიდი, ცრემლნი შენნი ველთა-
ჰბანდეს.

მკურნალნი და დასტაქარნი წამალსა-ყე მოგიტანდეს?
მამაცისა სიცრუვესა ნეტარ სხვანი რამცა ჰგვანდეს!
ღ რადგან დამთმე, მეცა დაგთმობ, ვინ-ძი უფრო დაზიანდეს!

24. ამას ვებრძანებ: „ვინცა გინდა ეპატრონოს ინდოეთსა,
ეგრეცმე მაქვს პატრონობა, უგზოდ ვლიდენ, თუნდა გზეთსა!
ეგე აგრე არ იქმნების, აწ მომცდარხარ, მო-საცეთსა;
ღ აზრნი შენნი შენვე გგვანან მტყუანსა და შენ აგეთსა!

25. ცოცხალ ვიყო, შენ ინდოეთს, ღმერთო, ხანი ვერა დაჰყო:
თუ ეცადო დაყოფასა, კორცთა შენთა სული გაჰყო!
სხვა ჩემებრი ვერა ჰპოვო, ცათამდისცა კელი აჰყო!“
ღ ესე სიტყვა დაასრულა, ყმა ატირდა, სულ-თქნა, აჰ-ჰყო.

26. თქვა: „რა მესმა ესე მისგან, მეიმედა მეტის-მეტად,
კვლა მიეცა თვალთა ძალი მის ნათლისა ეგრე ჰკრეტად-
აწ დავჰკარგე; რად არ გიკვირ, რად ცოცხალ-ვარ, რად
ვარ რეტად?
ღ ვა, სოფელო უხანოო, რად ჰზი სისხლთა ჩემთა ხვრეტად!

27. შევხედენ, ვნახენ სასთუნალ მუსაფი გაშლით მდებარე,
ავიდე, ავდეგ მე ღმრთისა და მერმე მათი მქებარე,
ვჰკადრე თუ: „მზეო, დაგიწვავ, ჩემიცა დაწვა მზე ბარე;
ღ რადგან არ მომკლავ, პასუხი ერთაი გკადრო მე ბარე;

28. რომე გკადრებ, ესე სიტყვა აწ თუ ცულად ნალიქნია,
ცამცა მრისხავს, მზისა შუქნი ყოლე ჩემთვის ნუშუქნია!
თუ მალირსებ გაკითხვასა, ავი არა არ მიქმნია.“
ღ მან მიბრძანა: „რაცა იცი, სთქვიო,“ თავი დამიქნია.

29. კვლაცა ვჰკადრე: „მე თუ, მზეო, შენთვის ფიცი გამეტეხოს,
ღმერთმან აწვე რისხვა მისი ზეციით ჩემთვის გაამეხოს!
ვისი გინდა უშენოსა, პირი მემზოს, ტანი მებოს!
ღ მაშა მაშინ როგორ დავრჩე, რა ლახვარი გულსა მებოს!

30. მე მეფეთა ღარბაზს მიკმეს, შეკქმენს დიდი ვაზირობა,
მათ წინასვე დაეპირა იმა ყმისა შენი ქმრობა.
დამეშალა, - ვერ დაეშლიდი, დამრჩებოდა უმეტრობა;
ღ თავსა უთხარ, - მიემოწმე ეამად გიჯობს გულ-მაგრობა!
31. მემცა დაშლა ვითა ვჰკადრე, რადგან იგი ვერ მიმხვდარა,
არ თუ იცის, ინდოეთი უპატრონოდ არ გამქდარა!
ერთი მე ვარ მემამულე, სხვასა ჰმართებს არად არა.
ღ ვის მოიყვანს, არა ვიცი, ანუ იგი ვინ მომცდარა?!
32. ვთქვი, ამითა ველარას ვიქმ, ღონე სხვა რამ მოვაგეარო;
თავსა უთხარ, - ნუ მოგიცავ, გონებაო მრავალ-გვარო!
მელდა გული მეციცისაებრ, ათასჯერცა მინდორს ვარო;
ღ ვისმცა მივეც თავი შენი, შენვე რად მე არ წამგვარო?!
33. სულთა ვყიდდი გულისათვის, კოშკი ამაღ გამებაზრა;
იგი წვიმა დარენელდა, რომე პირველ ვარდი ახრა;
ვნახე, ძოწსა მარგალიტი ვარე ტურფად მოემაზრა;
ღ მიბრძანა თუ: „ეგე საქმე მემცა მართლად რად მიაზრა?!
34. არ დავიჯერებ მე შენსა ღალატსა, ორ-გულობასა,
უარის-ქმნასა ღმრთისასა, ამისთვის არ-მადლობასა;
იაჯდი თავსა ჩემსა და მორქმით ინდოეთს ფლობასა,
ღ მე და შენ დავსხდეთ კელ-მწიფედ, სჯობს ყველას სიძე-
სძლობასა!“
35. მე ღმობიერად მომიტება გამწყრალი, გამქისებული;
ანუ მზე იყო ქვეყანად, ან მთვარე პირ-გავსებული;
ახლოს დამისვა დამიტება - აქამდის არ-ღირსებული,
ღ მეუბნებოდა, - „დამივსო ცეცხლი, ამითა გზებული!“
36. მიბრძანა ოუ: „გონიერი, კამს, აროდეს არ აჩქარდეს,
რაცა სჯობდეს, მოაგვაროს, საწუთროსა დაუწყნარდეს;
თუ სასიძო არ მოუშვა, ვა თუ მეფე გაგიმწარდეს,
ღ შენ და ისი წაიკიდნეთ, ინდოეთი გარდაჰქარდეს!
37. კვლა თუ სიძე შემოუშვა, მე შემირთოს, იყოს ასდენ,
ერთმან-ერთსა გავეყარნეთ, ძოწეულნი გავგიფლასდენ,
მათ მორქმულთა-მოივლინონ, ჩვენ პატიენი გავვიასდენ.
ღ ეგე ამბად არ ეგების, რომე სპარსნი გავვიხასდენ!“
38. მე ვჰკადრე: „ღმერთმან აშოროს მას ყმასა შენი ქმრობა!..
რა შემოვიდენ ინდოეთს, შევიგნა მათი გვარობა,
უჩვენო ჩემი ძალ-გული და ჩემი მეომარობა:
ღ ასრე დავკოცნე, შეეძლოს აღარას არ-საკმარობა!“

39. მიბრძანა თუ: „კამს დიაცი დიაკურად, საქმე-დედლად, დიდსა სისხლსა ვერ შეგაქნევ, ვერ ვიქმნები შუა-კედლად, რა მოვიდეს, სიძე მოჰკალ, მათთა სპათა აუწყვედლად. ლ ქმნა მართლისა სამართლისა ხესა შეიქმს კმელსა ნედლად.
40. იგი რა მოჰკლა, ეუბენ პატრონსა ჩემსა, მამასა; ჰკადრე თუ: „სპარსთა ვერა ვიქმ ინლოეთისა ჰამასა, ჩემია მკვიდრი მამული, არ მივსცემ არცა დრამასა, ლ არ დამეკსნები, გაგიკდი ქალაქსა, ვითა ტრამასა!“
41. ჩემი ყოლა ნურა გინდა სიყვარული, ნურცა ნდომა, ამით უფრო შოგეცემის სამართლისა შენ მოკდომა; ჰქმნას მეფემან ყელ-მოტეხით შემოხვეწა, შემოკვდომა, — ლ კელთა მოგცე თავი ჩემი, შეგვეფეროდეს ერთგან სხდომა!“
42. ესე შეტად მომეწონა თათბირი და გამორჩევა, ჩემთა მტერთა დავაქადე დასაკოცლად კრმლისა ქნევა; მერმე ავდეგ წამოსაველად, მან დამიწყო ქვე-ქვე წვევა; ლ მწადდა, მაგრა ვერ შევემართე შემოჰქდომა, შემოხვევა!
43. ხანი დავჰყავ, გავეყარე, მაგრა გავკე, ვითა ხელი. ასმათ წინა ჩამომიძღვა. ჩამდიოდა ცრემლი ცხელი. ჰირი ბევრ-ჯელ ვაათასე, ლხინი ჩემი ვაერთხელი. ლ მერმე წასვლა არა მწადდა, ამად მივალ არ ფიცხელი.

თ ა ვ ი ი ჯ.

ფრიდონის მიერ ნესტან-დარეჯანის ამბის მბობა
ოდეს ტარიელს უამბო.

1. დღესა ერთსა მე და მეფე ნადირობას გამოვედით, ზღვასა ზედან წაწურვილსა ქედსა რასმე გარდავედით; ფრიდონ მითხრა: „გითხრობ რასმე, ვთამაშობდით, ცხენსა ვსხედით. ლ ერთი რამე საკვირველი მე ენახეო ამა ქედით!“

39¹ ასრე ჰქმენ, ჩემო ღმომო და მჯობო ყოველთა გმირთაო, შიპარგით მოჰკად სისიძო, დაშქართა ნუ მოირთაო, მისთა სპათაცა ნუ დაკოც, ზროხათა ვითა, — გმირთაო. და დიადი სისხლი უბრალო. კაცმანცა ვით იტვირთაო!

2. მე ვპკითხვედი, ფრიდონ მეტყვის მართ ამბავსა ესოდენსა:
„ღღე ერთ მწაღდა ნადირობა, შევეჯე ამა ჩემსა ცხენსა;
— ზღვათა შიგან იხვსა ჰგვანდა, კმელთა ზედან შავარდენსა—
ღ აქა ვღეგ და თვალ-უგებლი ქორსა, იქით განაფრენსა.“
3. ზოგჯერ ზღვითყენ მივიხედნი, წავსდგომოდი ამა გორსა:
ზღვასა შიგან ცოტა რამე დავინახე, თუცა შორსა.
ეგრე ფიცხლა სიარული არას ძალ-აქვს მისსა სწორსა.
ღ ვერად ვიცან, გონებასა გავეკვირე ამდ ორსა.
4. ეთქვი,— რა არის, რას ვამსგავსო, მფრინველია ანუ მკეცი?!
ნავი იყო, გარ-ეფარა სამოსელი მრავალ-კეცი;
წინა კაცნი მოზიდვიდეს. თვალნი ამაღ დაუაცეცი,
ღ მთვარე უჯდა კიდობანსა, ცა მეშვიღე მასცა ვე-ცი!
5. ამოძვრენს ორნი მონანი შაენი, მართ ვითა ფისანი,
ქალი გარდმოსევს, სისხონი ენახენ მისისა თმისანი.
მას რომე ეღვა ჰკრთებოდა, თვალნიმცა ჰგვანდეს რისანი!
ღ მან განანათლა სამყარო; გაცუღდეს შუქნი მზისანი!
6. სიხარულმან ამაჩქარა, ამათრთოლა, დაცამღეწა,
იგი ვარდი შემეყვარდა, რომე თვალსა იახეწა:
დავაპირე შეტევება, ეთქვი,— წავიღე მათყენ მე-წა:
ღ ჩემსა შავსა სულიერი რამცა ვითა გარდებეწა!
7. ცხენი გავქუსლე, იქმოდეს შამბი კმასა და სრიალსა;
ველარ მიუსწარ, გამესწრნეს, რაზომცა ესცემდი წრტიალსა!
ზღვის-პირსა მიველ, შევხედენ, ჩნდა ოდენ მზისა ტიალსა,
ღ გამშორებოდეს, წამსელოდეს, ამისთვის დაეწვი აღსა.“
8. ესე მესმა ფრიდონისგან, მომემატა ცეცხლთა სიცხე,
ცხენისაგან გარდავიქერ, თავი სრულად გავიკიცხე,
ჩემთა ლწვთა დანადენი, მე ჩემივე სისხლი ვიცხე.
ღ— მომკალო, თუცა უჩემოსა ენახამცა ვისცა ის-ც-ხე!—
9. ესე ჩემგან გაუკვირდა ფრიდონს, მეტად ეუცხოვა.
მაგრა მეტად შეეებრალე, ტირილითა მესათნოვა;
ვითა შეილი დამადუმა, მემუღარა, შემეპოვა,
ღ თვალთათ, ვითა მარგალიტი, ცხელნი ცრემლნი გარდ-
მოჰთოვა.
10. „ვა-გლახ მეო, რა გაამბე, ფათერაკად მცდარმან შმაგად!“
მოვაკსენე: „ნურა გავგვა, ნუ ინაღელი მაგას მაგად,
იგი მთვარე ჩემი იყო, მით მეღდების ცეცხლი მდაგად;
ღ აწ გაამბობ, რადგან თავი გინდა ჩემად ამხანაგად.“
11. ფრიდონს უთხარ ყველაკაი ჩემი, თავსა გარდასრული;

მან მითხრა თუ: „რას ვიტყვოდი მოკტომილი, გაბასრული!
შენ მაღალი ინდოთ მეფე ჩემსა რადმე ხარ მოსრული,
ღ საკელ-მწიფო საჯდომი და ტახტი გმართებს, სრაცა
სრული.“

12. კვლაცა მითხრა: „ვისცა ღმერთი საროს მორჩსა ტანად
უხებს,
მას ლახეარსა მოაშორებს, თუცა პირველ გულსა უხებს,
იგი მოგვეცემს წყალობასა მისსა, ზეცით მოგვიქუხებს,
ღ ქირსა ლხინად შეგვიცვალებს, არათ ოდეს შეგვაწუხებს.“
13. წამოვედით ნატირებნი, სრას დავსხედით თავის წინა;
ფრიღონს უთხარ: „ჩემი შემწე შენგან კიდე არავინა;
ვითა ღმერთმან შენი მსგავსი სოფლად არა მოაველინა,
ღ მაშა რადგან შეგემეცენ, ამის მეტი რად რა მინა!
14. არ ავი მესვა მოყუარე, ეამი თუ მომხვდეს ეამისად,
ენა, გონება მაკმარე გამოსარჩევლად ამისად:
რა მოვაგვარო, რა მიჯობს სალხენლად ჩემად და მისად?
ღ თუ ვერას ვარგებ, ვიქმნები ვერ დამყოფელი წამისად.“
15. მან მითხრა: „ბედი ღმრთისაგან მიჯობს-და ამას რომელი:
მოსრულ-ხარ ჩემად წყალობად მეფე ინდოეთს მჯდომელი?!
მემცა რად ვიყავ ამისთვის მადლისა რასმე მდომელი?
ღ ერთი ვარ მონა მონებად წინაშე თქვენსა მდგომელი.
16. ესე ქალაქი გზა არის ნავთა ყოველგნით მავალთა,
შემომკრეფელი ამბავთა უცხოთა რათმე მრავალთა;
აქა მოგვესმის წამალი, შენ რომე დაუწვავ ალთა;
ღ ნუთუ ჰქმნას ღმერთმან გარდაკდა მავა ქირთა და
დავალთა.
17. ჩვენ გავგზავნოთ მენავენი, რომელთაცა კვლა უვლია,
მოგვინახონ იგი მთვარე, ვისთვის ქირი არ გვაკლია;
მუნამდისცა მოიქირვე, გონებამან არ დავლია.
ღ ყოლა ქირი არ ეგების, თუცა ლხინმან არ დასძლია.
18. კაცნი იკმნა მასვე წამსა, — „ესე საქმე დამიურვეთ;“
უბრძანა თუ: „ნავებითა წადით, ზღვა-ზღვა მოიკურვეთ,
მოგვინახეთ, საყვარელსა მისსა მისთვის მოასურვეთ,
ღ თავთა ქირი უათასეთ, რადმც უშვიდეთ, რადმცა ურვეთ.“

18¹ აჩინა კანია, სადაცა სდგურნი ნავთა სჩენოდეს;
უბრძანა: „სძებნეთ ყოველგან, რაცა ვის მისი გსმენოდეს.“
მოლოდნა მიჩნდა საღსინოდ, ჰატყუნა მოკემლხენოდეს,
და უმისად ღხინა მიხახვს, ამა დღისათვის მრცხვენოდეს

19. ფრიდონ საჯდომნი დამიდგნა ადგილსა საბატონოსა, მითხრა თუ: „მცდარ-ვარ აქამდის, ვერ მიხვდვი გასაგონოსა: ხარ დიდი მეფე ინდოთა, რა ვით ვინ მოგაწონოსა! ჭ ვინ არის კაცი, რომელმან თავი არ დაგამონოსა!“
20. რას ვაგრძელებდე, მოვიდეს ყოველგნით ამბისა მძებნელნი, ცუდნი და ცუდთა ადგილთა თავისა დამაშრობელნი; ვერა ვერ ეცნა, ვერ იყვნეს ვერას ამბისა მცნობელნი: ჭ მე უფრო მდინდეს თვალთაგან კვლა ცრემლნი შეუ-
შრობელნი.
21. მე ფრიდონს უთხარ: „ესე დღე ვითა შესაზაროების, ამისად მოწმად ღმერთი მყავს, სათქმელად მეუცხოების; უშენოდ მყოფსა ლამე და დღეცა შესალამოების, ჭ დაქსნილ-ვარ ლხინსა ყოველსა, მით გული ჰირსა მოების.“
22. მაშა მე მისსა ამბავსა რადგან აღარას მოველი, ველარ ვიქმნები, გამიშვი, ვარ ფარმანისა მთხოველი!“ ფრიდონს რა ესმა, ატირდა, სისხლითა მოერწყო ველი; ჭ მითხრა თუ: „ძმაო, დღესითგან ცუდ ჩემი ლხინი
ყოველი!“
23. თუცა ღია მოიქირვეს, ვერცა ეგრე დამიქირეს; მისთა სპათა მუკლ-მოყრითა თავი მათი ჩემ-კერძ ირეს, მეხვეოდეს, მაკოცებდეს, ატირდეს და ამატირეს: ჭ „ნუ წახვალო, დაგაწამოთ, სიცოცხლეა ჩვენი ვირეს!“
24. ეგრე უთხარ: „თქვენი გაყრა მეცა ღია მეძნელების, მაგრა ლხინი უმისოსა ჩემგან ძნელად გაიძლების; ჩემსა ტყვესა ვერ გავსწირავ, თქვენცა ღია გებრალების, ჭ ნუვინ მიშლით, არ დავდგები, არცა ვისგან დამეშლების.“
25. მერმე ფრიდონ მოიყვანა, მიძღვნა ესე ჩემი ცხენი; მითხრა: „ჰხედავ, პირი მზისა, თქვენ, საროსა ეგეც ხენი, ვიცი, მეტი არა გინდა, ძღვენი რამცა გავკიცხენი, ჭ თვით ამანვე მოგაწონოს საკედნობა, სიფიცხენი.“
26. ფრიდონ გამომყვა, წავედით, ორთავე ცრემლნი ვღვარენით; მუნ ერთმან-ერთსა ვაკოცეთ, ზახილით გავიყარენით. სრულად ლაშქარნი მტიროდეს გულითა მართლად, არ ენით. ჭ გაზრდილ-გამზრდელთა გაყრასა ჩვენ თავნი დავადარენით.
27. ფრიდონისით წამოსრულმან წავე ძებნად, კვლა ვიარე, რომე არა არ დამირჩა კმელთა ზედა, ზღვათა გარე, მაგრა მისსა მნახავსაცა კაცსა ვერა შევეყარე, ჭ გული სრულად გამიშმაგდა, თავი მეცთა დავადარე.

28. ვთქვი თუ: „ჩემგან აღარაა სიარული, ცუდი ცურვა, ნუთუ მკეცთა სიახლემან უკუ-მყაროს გულსა ურვა!“
მონათა და ამ ასმათსა სიტყვა უთხარ შვიდი თუ რვა:
ღ „ვიცი, რომე დამირჯი-ხართ, დია გმართებს ჩემი მღურვა!“
29. აწ წადით და მე დამაგდეთ, ეტერენით თავთა თქვენთა,
ნულარ უქვერეტთ ცრემლთა ცხელთა, თვალთა ჩემთა
მონადენტა.“

რა ესენი მოისმენდეს საუბართა ესოდენტა,
ღ მითხრეს: „ჰაი“, რასა ბრძანებ, ნუ მოასმენ ყურთა ჩვენთა!

30. უშენოსა ნუმცა ვნახავთ, ნუ პატრონსა, ნუ უფალსა;
ნუ თუ ღმერთმან არ გაგვყარნეს ცხენტა თქვენთა
ნატერფალსა!

თქვენ გიქვერეტდეთ საქვერეტელსა შვენიერსა, სატურფალსა!“
ღ თურმე ბედი მოალაფლებს კაცსა ეგზომ არ ღაფალსა.

31. ველარ გაგზავნენ, სიტყვანი მესმნეს მონათა ჩემთანი.
მაგრა დავყარენ არენი მე კაცრიელთა თემთანი;
სახლად სამყოფნი მიმაჩნდეს თხათა და მათ ირემთანი;
ღ გავიქვერ, სრულად დავტკეპნე ქვე-მინდორი და ზე-მთანი.
32. ესე ქვაბნი უკაცურნი, ვპოვე, დევთა შეეკაფნეს;
შემოვები, ამოვსწყვიტენ, ყოლა ვერას ვერ შეკაფნეს,
მათ მონანი დამიკოცნეს, ჯაჭვნი ავად მოეკაფნეს;
ღ საწუთრომან დამადრიჯნა, ცქაფნი მისნი კვლა მეცქაფნეს.
33. აჰა, ძმაო, მაშინდლიდგან აქა ვარ და აქა ვკვდები;
ხელი მინდორს. გავიქრები, ზოგჯერ ვტირ და ზოგჯერ
გბნდები.

ესე ქალი არ დამაგდებს, არს მისთვისე ცეცხლ-ნადები.
ღ ჩემად ღონედ სიკვდილისა მეტსა არას არ ვეცდები!

34. რომე ვეფხი შვენიერი სახედ მისად დამისახავს,
ამად მიყვარს ტყავი მისი, კაბად ჩემად მომინახავს;
ესე ქალი შემიკერავს, ზოგჯერ სულ-თქვამს, ზოგჯერ ახავს.
ღ რადგან თავი ვერ მომიკლავს, კრმალი ცუდად მომიმახავს.
35. პირსა იცა, გაიხეთქა ღაწვი, ვარდი აახეწა,
ლალი ქარვად გარდიქცია, ბროლი სრულად დაილეწა;
ავთანდლისცა ცრემლი წასდის წამწამთაგან ერთ-სახე-წა;

-
- 34¹ მისსა ვერ იტყვის ქებასა უოფედი ბრძენტა ენება!
მას დაკარგულსა ვიგონებ მე, სიცოცხლისა მთმენება;
მას აქათ ვახლავ ნადირთა, თავსა მათებრე მესეჩება;
და სხვას არას ვიჯ ღეთისაგან, ვარ სიკვდილისა მქენება.

36. ლ მერმე ქალმან დაადუმა, მუკლ-მოყრილი შეეხეწა.
ტარიელ უთხრა ავთანდილს, ასმათის დადუმებულმან:
„შენ ყველაკაი გაამე, მე ვერას ვერ ამებულმან:
გიაშბე ჩემი ამბავი სიკოცხლე-გაარამებულმან;
ლ აწ წადი, ჰნახე შენი მზე, ნახვისა მოცამებულმან!“
37. ავთანდილ უთხრა: „მე შენი გაყრა არ მომეთმინების;
თუ გაგეყრები, თვალთავან ცრემლიცა დამედინების.
მართალსა გითხრობ, ამისი კადრება ნუ გეწყინების:
ლ შენ ვისთვის ჰკვდები, მაგითა მას არა არ ელხინების.“
38. რა აქიმი დასნეულდეს, რაზომ გინდა საქებარი,
მან სხვა იკმოს მკურნალი და მაჯისაცა შემტყობარი;
მან უამბოს, რაცა სკირდეს სენი, ცეცხლთა მომდებარი.
ლ სხვისა სხვამან უკეთ იცის სასარგებლო საუბარი.
39. რაცა გითხარ, მომისმინე, ზრძენი გეტყვი, არა ხელი:
ასი გმართებს გაგონება, არ გეყოფის, არ, ერთ-კელი
კარვად ვერას ვერ მოაფლენს კაცი აგრე გულ-ფიცხელი.
ლ აწ მე მინდა ნახვა მისი, ვისგან დამწეავს ცეცხლი ცხელი.
40. იგი ვნახო, სიყვარული მისი ჩემთვის დავამტკიცო:
მოვაესენო, რაცა მეცნას, მეტი საქმე არა მიცო;
შენ გენუკვი, შემიჯერო, ღმერთი იღმროთ, ცაცა იცო:
ლ ერთმან-ერთი არ გავსწიროთ, მათიცო და შემომთიცო!
41. რომე აქათ არ წახვიდე, შენ თუ ამას შემიპირო,
მეცა ფიცით შეგიჯერებ, არასათვის არ გაგწირო,
კვლა მოვიდე შენად ნახვად, შენთვის მოვკვდე, შენთვის
ვირო,
ლ ღმერთსა უნდეს, ვისთვის ჰკვდები, მისთვის აგრე არ
გატირო!
42. მან მიუგო: „უცხოს უცხო ეგრე ვითა შეგიყვარდი?
გასაყრელად გეძნელები, იადონსა ვითა ვარდი;
რაგვარადმცა დაგივიწყე, რაგვარადმცა უკუ-შქარდი!
ლ ღმერთმან ჰქმნას ლ კვლაცა ვნახო აღვა მორჩი, განაზარდი.“
43. პირი შენი ნახვად ჩემად თუ მობრუნდეს, ტანი იხოს,
გული მინდორს არ გაიქრას, არ ირმოს და არცა ითხოს,
თუ გიტყუეო, მოგალორო, ღმერთმან რისხვით გამიკითხოს,
ლ შენმან ჰკრეტა-სიახლემან მომაქარვოს სევედა, მითხოს!
44. ამას ზედან შეიფიცნეს მოყვარენი გულ-სადაგნი,
იაგუნდნი ქარვის ფერნი, სიტყვა-ბრძენნი, ცნობა-შმაგნი;
შეუყვარდა ერთმან-ერთი, სწვიდეს მიწყივ გულსა დაგნი.
ლ მას ლამესა ერთგან იყენეს შენიიერნი ამხანაგნი.

45. ავთანდილიცა მასვე თანა ტიროდა და სრემლი ჰლვარა;
 რა გათენდა, წამოვიდა, აკოცა და გაეყარა;
 ტარიელს თუ ვით ეწყინა, — რა ჰქმნას, ამას ვერ მიძხვდარა;
 ღ ავთანდილიცა ჩასტიროდა, შამბი შივან ჩაიარა.

თ ბ ვ ი ლ.

წასვლა ავთანდილისა ჟრიდონისას, მულღაზარსა
 რომ შეეყარა.

1. ვა, სოფელო, რას შივან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გქირსა?!
 ყოელი შენი მონდობილი ნიადამცა ჩემებრ ტირსა!
 სად წაიყუან სადაურსა, სად აღუფხვრი, სადით, ძირსა,
 ღ მაგრა ღმერთი არ გასწირავს კაცსა, შენვან განაწირსა!

45 ავთანდილს ასმათ ჩამოჰყუა, ზენართ ეუბნებოდა,
 მუკლთა: უურიდა, ტიროდა, თითითა ეხვეწებოდა,
 ადრე მოსვლასა ჰქედრებდა, მართ ვითა ია ჰქნებოდა.
 და მან უთხრა: „დაო, უთქვენოდ სხვა რამცა შეგონებოდა!

45² ადრე მოვალ, არ გაგწირავ, არას დაგზამ შინა ხანსა,
 ოდენ სხვაგან არ წაგიდეს, ნუ-სად არებს იმა ტანსა;
 აქათ ორ-თვე არ მოვიდე, ვიქმ საქმესა დაუგვანსა,
 და შეიგენით, მიცემულ-ყარ ჰქირსა რასმე თახის-თანსა.“

1¹ ავთანდილ მისი გაურილი ტირს, კმა მისწვთების ცათამდის;
 იტყვის თუ: „ღვარი სისხლისა ყვლაცა მდენია კვლაცა მდის;
 აწ აგრე გაურა ძნელია, ვით მაშინ შეურა ცათამდის, —
 და კაცი არ უგელა სწორა, დიდი ძეს კაცით კაცამდის.“

1² ეელს მაშინ მკეცი ძღვობდეს ცრემლითა მუნ ნატართა;
 ვერ დაივსებდა საკმილსა, იწვის ცეცხლითა კშირითა;
 კვლა თინათინის გონება ავსებს უფრორე ჰქირითა,
 და ბატეთათ ვარდსა ანათობს ბროლი ძოწისა ძირითა!

1³ ვარდი ჰქნებოდა, ღრებოდა, აფვისა შტო ირხეოდა;
 ბროლი და ღაღი კათლიდი ღაჟვარდად გარდიქეოდა;
 გამაგრებოდა სიყვდილსა, ამისთვის არ უშეგნოდა-;
 და იტყვის თუ: „ბნელი რას მიკვირს, რადგან დამაგდე, მზეო, და!“

1⁴ მზესა ეტყვის: „მზეო, გიტყვი თინათინის დაწყითა დარად,
 შენ მას ჰგაჟ და იგი შენ გტავს, თქვენ ანათებთ მთად და ბარად;
 ხელსა მადხეის ნახუა შენი, ამაღ გიჭყრეტ არ დამცდარად,
 და მაგრა ჩემი რად დააგდეთ გული ციფად, გაუმთბარად?!

2. მიმავალი ცასა შესტირს, ეუბნების, ეტყვის მზესა:
„აჰა, მზეო, გეაჯები შენ, უმძლესთა მძლეთა მძლესა,
ვინ მდაბალსა გაამალღებ, მეფობასა მისცემ სვესა,
ღ მე ნუ გამყრი საყვარელსა, ნუ შემიცვლი ღამედ ღღესა!“
3. მო, ზუალო, მომიმატე ცრემლი ცრემლსა, ჰირი ჰირსა,
გული შავად შემიღებე, სიბნელესა მიმეც კშირსა,
შემომყარე კაეშანი, ტვირთი მძიმე ვითა ვირსა;
ღ მას უთხარ თუ: „ნუ გასწირავ, შენია და შენთვის ტირსა.“
4. ჰე, მუშთარო, გეაჯები შენ, მართალსა, ბრქესა სრულსა,
მო და უყავ სამართალი,—გაებრქობის გული გულსა—
ნუ ამრუდებ უმართლესსა, ნუ წაიწყმედ ამით სულსა:
ღ მართალი ვარ, გამიკითხე, რად მაწყულღებ მისთვის
წყულღსა!
5. მოდი, მარხრო, უწყალოდ დამქერ ლახვრითა შენითა,
შეცამღებე და შემსვარე წითლად სისხლისა დენითა,
მას უთხრენ ჩემნი პატიენი, მას გააგონენ ენითა;
ღ რაგვარ გასრულ-ვარ, შენ იცი, გულია აღარ ლხენითა!
6. მოდი, ასპიროზ, მარგე რა, მან დამწვა ცეცხლთა დაგითა,
ვინ მარგალიტსა გარეშე მოსცავს ძოწისა ბაგითა;
შენ დააშეენებ კეკლუტთა დაშეენებითა ბაგითა,
ღ ვისმე ჩემებრსა დააგღებ, გაჰვდი ცნობითა შმაგითა.
7. ოტარიდო, შენგან კიდე არვის მიგავს საქმე სხვასა,
მზე მაბრუნვებს, არ გამიშეებს, შემოყრის და მიმცემს წვასა;
დაჯე წერად ჰირთა ჩემთა, მელნად მოგცემ ცრემლთა ტბასა,
ღ კალმად გიკვეთ გაწლობილსა ტანსა წვრილსა, ვითა თმასა!
8. მო, მთვარეო, შემიბრალე, ვილვევი და შენებრ ვმკლდები,
მზე გამავსებს, მზევე გამღვეს, ზოგჯერ ვსხვდები, ზოგჯერ
ვეწვლდები;
მას უამბენ სჯანი ჩემნი, რა მქირს, ანუ რაგვარ ვბნდები;
ღ მიდი, უთხარ: „ნუ გასწირავ!“ მისი ვარ ღ მისთვის ვკვდები.

-
- 1⁵ თთვე ერთისა მოშორება მზისა ზამთრის გაგვადივნებს;
მე გლახ ორნი დამიერან, გული ამაღ რად არ იგნებს?
მაგრა კლდესა არა შესწონს, არა-ოდეს არ ატკივნებს.
და წვდულსა დანა გერა ჰქურნებს, გაჰკვეთს ანუ გაასიენის.“
  - 8¹ აჰა, მოწმობენ ვარსკვლავნი, შეიღნივე შემოწმებან:
მზე, ოტარიდი, მუშთარი და ზუაღ ჩემთვის ბნდებან,
მთვარე, ასპიროზ, მარხისი შოგლენ და მოწმად მუგებან;
და შას გააგონე, რანიცა ცეცხლნი უშენოდ მდებან!“

9. აწ გულსა ეტყვის: „ვითამცა გდის ცრემლი, არ გაგკობია, რას გარგებს მოკვლა თავისა, ეშმა ძმად თურე გძმობია; მეც ვიცი, ჩემსა ხელ-მქმნელსა თმად ყორნის ბოლო სთმობია, ღ მაგრა თუ ქირსა არ დასთმობ, ლხინი რა დასათმობია!
10. თუ დავრჩეო, ესე მიჯობს;--სიცოცხლესა ეტყვის თუსა — ნუთუ მომხედეს ნახვა მზისა, ნუ ვიზახი მიწყვიე უ-სა.“ მიიმღერის კმასა ტკბილსა, არ გასწყვეტდის ცრემლთა რუსა; ღ მისსა კმასა თანა კმაცა ბუღბუღლისა ჰგვანდის ბუსა.
11. რა ესმოდის მღერა ყმისა, სმენად მკეცი მოვიდიან, მისვე კმისა სიტკბოსაგან წყლით ქვანიცა გამოსხდიან; ისმენდიან, გაჰკვირდიან, რა ატირდის, ატირდიან; ღ იმღერს ლექსთა საბრალოთა, ღვარისაებრ ცრემლნი სდიან!

11¹ მოვიდიან შესამკობლად ქვეუნით უფლნი სულეურნი: ტუთ ნადირნი, წუაღმიგ თეგზნი, ზღვით ნიანგნი, ცით მფრან-
 ინდო-არაბ-საბერძნეთით მაშრეთით და მადრბეღნი, [ვეღნი,
 და რუსნი, სპარსნი, მოფრანგენი და მისრეთით მეგეპტეღნი.

მ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი.

ჩვენ მიერ ტექსტის შესწორება აგებულია პრინციპზე, რომელიც გამომდინარეობს ვარიანტების შედარებითი შესწავლითგან.

ხელ-ნაწერების შესწავლამ და ვარიანტების შედარებამ ჩვენთვის ცხად-ჰყო შემდეგი:

ფაქიზად შესრულებული ხელ-ნაწერები, რომლებიც მეტის სისწორით და უცვლელად იცავენ ძეგლის ძირითადი ტექსტის ძველ სახეს და ენის ძველ ფორმებს, ამავე დროს ძალიან ცუდად ჰკითხულობენ იმ ადგილებს, რომლების გაგება, ზოგიერთი რეალიების გამოურკვეველად, შეუძლებელია.

ეს მოვლენა, ჩვენის აზრით, აიხსნება იმით, რომ კალიგრაფებად და გადამწერლებად იყვენ მეფეების კარზე საგანგებოდ დანიშნული პირები, უმეტეს ნაწილად მეფის სწავლული მდივნები, რომლებსაც მინდობილი ჰქონდა მეფეთაგან ყველა ვრცელი რედაქციის უცვლელად და უმეტ-ნაკლებოდ გადაწერა და ამ გადაწერასთან ერთად მათვე ევალეობოდა, როგორც სწავლულებს, საუკუნოებით წარყვნილი ადგილების შესწორება, მაგრამ რადგან მათ შესაფერი მომზადება და საკი-

რო სპეციალური ცოდნა არა ჰქონდა, პოემის ტექსტის შესწავლისთვის, — რაიმე სამეცნიერო სკოლის უქონლობის გამო, — ხშირად, სიძველის გამო, გაუგებარი ადგილი ამ გვარ გადაშწერლებს წარყენილი ეგონათ და ამიტომ სცვლიდენ და ასხვაფერებდენ მას ისე, როგორც მათ საჭიროდ მიაჩნდათ.

კერძოდ მომუშავე პირები კი, — რომლებიც პირადი საპირაობისთვის იწერდენ მათგან პოეზილ რედაქციებს, ანუ უკეთ, შემთხვევით წააწყდებოდენ პოემის ძველ ხელ-ნაწერებს და დაინტერესებულნი მათი სიძველით, გადასწერდენ მათ, — პირიქით, გადაწერის დროს, თავის გემოზე ასხვაფერებდენ დედნის ენას, ანუ უკეთ, აახლებდენ ხელ-ნაწერის ენას, რომ უფრო გასაგები გაეხადათ მკითხველთათვის. ძნელი და თავსატეხი ადგილებისთვის კი ნაკლებ იწუხებდენ თავს, და აგრეთვე ცოდნაც ნებას არ აძლევდა მათ შეესწორებინათ ეს ძნელი ადგილები.

ამ ნაირად შესაძლებელი ხდება, ხელ-ნაწერების დასახელებულის განსხვავების მიხედვით, გვეყოს მათი გადაშწერლები და რედაქტორები ორ კათეგორიად:

პირველ კათეგორიას ეკუთნიან ოფიციალურად მსახურნი — კარის მდივნები — და ცნობილი კალიგრაფები, რომელთაც დავლებული ჰქონდათ ფაქიზად და უცვლელად ხელნაწერის გადაწერა, ხოლო მეორეს — არა ოფიციალურად მსახურნი და შემთხვევითი გადაშწერლები, რომლებიც სრულიად თავისუფალი იქნებოდენ თავიანთ მოქმედებაში და, მაშასადამე, იმ მიზნით, რომ უფრო ადვილ-გასაგები გაეხადათ, თავის გემოზე სცვლიდენ და აახლებდენ ხელ-ნაწერის ენას, მაგრამ რადგან ამ უკანასკნელთა საქმე პოეტობა არა ყოფილა და არც ამისთვის შესაფერი ცოდნა და მომზადება ჰქონდათ, ამიტომ მათ უცვლელად დაუტოვებიათ ძნელი წასაკითხავი ადგილები, რითაც აიხსნება ის გარემოება, რომ ენის მხრით სრულიად განახლებული და, მაშასადამე, დამახინჯებული ხელ-ნაწერები, როგორიცაა 4499 და 461 №№-ები, რომლებიც, საგანგებოდ შესრულებულ ვრცელ რედაქციებთან შედარებით, წარმოადგენენ თავის სხვა და სხვა ნაწილში ძველის-ძველის რედაქციის სახეს, თავისუფალს ჩანართებისაგან, მეტის სისწორით იცავენ ძველის ძნელ ადგილებსაც.

ამიტომაც, ჩვენის აზრით, ვახტანგის გამოცემულისა და 757 და 54 №№-ების და სხვა ფაქიზად შესრულებულის ხელ-ნაწერების გადაშწერლები ძველის-ძველის ენისა და ფორმების

საუკეთესო დამცველები არიან, მაგრამ ამავე დროს, რადგან ეს მათ დაეალებული ჰქონდა, ისინი ასწორებენ და, მაშასადამე, რყენიან იმ ძნელ წასაკითხავ ადგილებს, რომლების გასწორება არ შეეძლოთ მეორე კათეგორიის შემთხვევითს გადამწერლებს, რომლებსაც შეუცვლიათ და განუახლებიათ მხოლოდ საერთოდ პოემის ენა და მასთან ერთად ყველა ის ადგილი, რომლების გაგება არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს.

ამასთან აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ პირველის კათეგორიის გადამწერლებშიაც განირჩევიან ისეთები, რომლებიც სხვებზე უფრო ფაქიზად იწერენ და უცვლელად იცავენ ხელნაწერის ძველ სახეს, მაგ., ხშირად მოხდებოდა, რომ რომელიმე პოეტი და ფრიად განსწავლული პიროვნება, რომელსაც შეეძლო ჩანართების შეთხზვაც, უფრო მეტ ნებას აძლევდა თავის თავს, შეესწორებინა და კიდევ შეეცო ეს თუ ის ადგილი, ასე, მაგალითად, ვახტანგის რედაქციის შემსრულებელი, ან პოეტი ბეგთაბეგ, და მეფის მდივანი მამუკა, რომელსაც გადმოუწერია 1646 წელს 599 №-ი ხელნაწერი, უფრო ხშირად და მეტს ასწორებენ, ვიდრე 757 №-ი ხელნაწერის გადამწერელი, სომეხი, აღმურაანთ ბაღდასარას შვილი მუშრიბი გასპარა, რომელიც, როგორც ხელნაწერის ხასიათი მოწმობს, ფრიად დახელოვნებული კალიგრაფი ყოფილა.

ყველა ამის და მიხედვით, თუ ჩვენ ძეგლის ძირითად ტექსტს საფუძვლად დავუდებთ ფაქიზად შესრულებულს ხელნაწერებში დაცული რედაქციის ენას და ძნელი ადგილების წასაკითხავად მივახმართ შემთხვევითისა და, მაშასადამე, უპრეტენზიო გადამწერლების ხელით შესრულებული ხელნაწერების ვარიანტებს, ჩვენ მივალწევთ ტექსტის ენის მხრით სასურველ აღდგენასა.

შენიშვნა: აქ წარმოდგენილ ვარიანტების ხანები და ტაყები ნაჩვენებია 22-ე გამოცემის მიხედვით.

პ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი.

III, 3 და 4: ვახტ. გამოცემის მიხედვით ყველა დასტამბული გამოცემა ამ სახით იცავდა ამ ადგილს:

„მასა არა ვიცი შევკადრო შესხმა ხოტბისა ხშირისა, და მისთა მქურეტელთა ყანდისა მირთმა კამს მართ შშიერისა“.

1117— შევმართო შესხმა ხოტბისა შერისა..... 4)... შშიერისა. 2829 და 599 №№-ში არ არის (599 №-ის შესახებ იხ. წინასიტყვაობა, ხელ-ნაწერები, გვ. XLVI, VI), აკლია აგრეთვე 4499 № ხელ-ნაწერსაც, რომელსაც აგრეთვე თავი აკლია, *ibid*, XLV, V.

საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების 757 №-რი: „მას არა ვიცი შევკადრო შესხმა ხოტბოსა შერისა“ და ვისთა მქურეტელთა ყანისა მირთმა კამს მართ შიშერისა“, ამ ადგილს ასევე გადმოგვცემს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების 54 № იც, იმ განსხვავებით, რომ „შიშერისა“-ს ნაცვლად კითხულობს, „შშიერისა“-ს, ქუთაისის საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების საგანძურის ვრცელი ხელ-ნაწერი ემბრობა 757 და 54 №№ ხელ-ნაწერებს, ამისდა მიხედვით ჩვენ შევასწორეთ და შევსცვალეთ დღემდე მიღებული ტექსტი; (მოკლე არტანუჯულის რედაქციის გადამწერი პ. ლარაძე ასხვაფერებს ტექსტს) „ყანისა“ უნდა იყოს წარყვნილი ყანდისა *)

VII, 3: 757—დავუძღვურდი მიჯნურთათუის კულავ...
იქვე 4: 757 და 2829 №№—ანუ მოგუცეს განკურნება, დანარჩენები და, მათ შორის, ვახტანგის გამოცემაც: „ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარი, 599 და 4499 №№-ებში არ არის (რადგან თავი აკლია).

IX, 3: ყველა ხელ-ნაწერი გარდავთქუი, 2829-გამოვთქუი.
იქვე 4: 757—და ჩემან ხელქმნელმან დაემართო... ყველა ხელ-ნაწერი—ჩემმან ხელ-ქმნელმან, 2829-მისმან ხელ-ქმნელმან.

*) შესაძლებელია ისიც, რომ ამ ადგილის შემცვლელ რედაქტორს სდომებოდადეს თქმა: ვისთა მქურეტელთა ყანისა მირთმა კამს, მართ გიშერისა (ე. ი. გიშერა ხარისთვისაო), და მაშასადამე „შიშერისა“ იყოს წარყვნილი „გიშერისა“ ან და ყოფილიყოს:... ყანისა... შისერისა (მისიროვგვიპტე): მისიროს ყანდი—ე. ი. ორჯელ გაწმენდილი (საუკეთესო) შაქარი.

- XI, 1: ყველა ხელ-ნაწერი—ენატრამცა, 2829—ენატროსცა.
- XI, 1: 757, 2819, 54 №№-ები-რაცა ვისცა, დანარჩენები და მათ შორის ვახტ. რედ.-რაცა ვისრა...
- იქვე 4: ყველა ხელ-ნაწერი-დაიწუნოს, იხ. H. МаррЪ; Т. P. XII, ქარ. ტექსტი: დაეწუნოს.
- XII, 3: ვახტ., 5006 №-ი და 3. ლარაძე (იხ. 4732 №-ი)—მართ აგრეთვე მელექსეთა ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა, 757, 54, 2829—მართ აგრეთვე მელექსესა საუბართა ტკბილთა ფრქუევა; 1117—საუბართა ტკბილად ფრქუევა.
- XV, 1: 757 და 54 №№-ები-თუ ვინმე თქუას ერთი, ორი, 3. ლარაძე, ვახტ.—თუ სადმე თქუას..., 2829 №-ში წახეულია.
- XIX, 4: ვახტ. და 5006 №№-ები-მისი სახელი შეფრქუევით, 757, 54, 1117 და 2829—მისი სახელი შეფარვით ქუე-მორე მითქუამს..., 2829-ქვემორვე.
- XX, 757 და 54 №№-ები—ვინცა ეცდების, თმობამცა ჰქონდა მრავალთა წყენათა, 596 და 2829 №-ი-თმობაცა (?) ქონდა მრავალთა წყენათა, ვახტ., 3. ლარაძე და 5006-ვინცა ეცდების თმობათა, ქონდეს მრავალთა წყენათა (?!).
- XXI, 2: ყველა ხელ-ნაწერი-ყურნიცა, 2829 №-ი-ყურნიცა.
- იქვე, 3: 2829-ვთქუნე ხელობანი თქუნენანი (?), 757-ვთქუნე ხელობანი ქუნენანი....
- XXII, 1: 757 და 54-არაბულითა ენითა, სხვები-არაბულისა ენითა.
- XXII, 2: ყველა ხელ-ნაწერი-ვერ მიხუდომისა, ვახტ. და 2829-ვერ მიკდომისა (?!).
- იქვე 4: 599—კეკლუცთა წალმა ფრენითა, 757 და 2829-კეკლუცთა ზედა. ფრფენითა.
- XXIII, 2: 599—სიბრძნე, სიმდაბლე, სიუხვე, დანარჩენები—სიბრძნე, სიუხუე, სიმდიდრე...
- XXVI, 1: 599 და 757—ამა საქმესა მიჯნური ნუ უკმობს მიჯნურობასა, ვახტ. და 2829-... მიჯნურნი ნუ უკმობთ...
- XXVII, 2: 599, 757 და 54—... ნიადაგმცა ჰქონდა ხალვა, ვახტ. და 2829 ნიადაგმცა ჰქონდეს (?) ხალვა.
- იქვე 4: 599, 757 და 2829 და სხვ.-და დასთმოს წყრომა მოყურისაგან (ან მოყუარისგან), მისი ჰქონდეს შიში,

კრძალვა, ვახტ., 3. ლარაძე და 5006-დასთმოს წყრომა მეფეთაგან, მისი...

XXIX, 1: 599—მას უმოყურო ვით მიენდოს, ვინ მოყუარე გაამელავენოს, ვახტ. და სხვები—მას უშმაგო....

იქვე 2: 757—ამის მეტი რამცა ირგო, მას აენოს და თუითცა იენოს, სხვები-ამის მეტი რა²ცა ირგოს (?)..

იქვე 3: 757—რათაძელა ასახელა, 2829, 4499, 54, 599 და ვახტ.-რათამცალა ასახელოს (?)..

XXXI, 3: 757 და 54—იგონებდეს მისგან კიდე ნურად ოდეს მოეცლების, სხვები—... ნურაოდეს მოეცლების.

2, 4: 757 და ვახტ.—ბრძენი კამს მისად მაქებრად, 599, და 2829—... საქებრად...

3, 4: 599, ვახტ. და 3. ლარაძე—დაუწყო მათ ამო საუბარია, 2829 და 757—საუბნარია

5, 1: ვახტ., გარდასრულვარ, 599-გარდაესულვარ, 757, 2829 და 461—გარდასულვარ.

იქვე 4: 599, 757, 2829, 54—ჩემი მზე დავსუათ ეელ-მწიფედ, ვახტ. და 461—ჩემი ძე დავსუათ...

6, 2: 599 და 2829 — „ვარდი თუ გაკმეს, ეგრეცა გუმართებს მისივე ჯერობა“, 54 და 757—აზომცა ჯერობა, ვახტ.—რაზომცა ჯერობა.

7, 8: 599, 4499 და 54—კამს განალამცა საქნელად, 757 და 2829—კმდა გალანამცა საქნელად, ვახტ., 3. ლარაძე და 4499—კმდა განალამცა სათქმელად...

9, 2: 599—საროსა მგზავსი ნაზარდი, მჯობი მზისა და მთუარისა, 757—საროსა მჯობი ნაზარდი, მგზავსი...

11, 2: 599 და 2829—ავთანდილს მიხულდა (599-ე-ნით) სიამე, ესება სკირს მისვე აღისა, 757, 54, 4499 და ვახტ.—მე სოქალისა.

იქვე 4: 599—მე ჩემი ფერ-გამქრალისა, ვახტ., 757 და 2829 — ფერ-გამქრალისა.

13, 1: ვახტ.—ჯარი გამრავლდეს (?) ხასისა, 599 ჯარნი გამრავლდეს ხასისა, 2829 და 4499—ჯარი გამრავლდა 757—ჯარი განმრავლდა....

14: 2: 757, 599 და 2829 დასდგა თავისა კელითა, ვახტ.—დაადგა თავის კელითა.

იქვე 4: ასეა ვახტანგისეულსა და 5006 .ჰ-ში, 757, 54 და

2829 და ქალი მზეებრ სქურეტს ყოველთა ცნობითა ბრძნად მხედველითა, 599—ქალი ბრძნად უკვრეტს ყოველთა ცნობითა მზეებრ მხედველითა.

- 15, 1: ვახტ., 3. ლარაძე, 5006—მეფეთა და მისთა სპათა, 757, 599, 2829, 54 და 461 და სხვ.—მეფემან და მისთა სპათა.
- 17, ვახტ., 757, 2829 და 757 — ჩემგან კელ-მწიფედ კობილი. იქვე 3: აქათგან ესე სანმეფო შენი არს მართ მონდობილი.
- 21, 4: 599 და 2829 — გასცა ურიცხუი, უანგარიშო, ულევო.
- 22, 4: ვახტ., 757 და 2829—ჩემსა ნუ ვინ ნუ დამალავთ.
- 23, 2: 599—ამილახორნო, მოასხით, 2829 და ვახტ.—ამილახორო, მოასხი.
- 29, 3: ვახტ. და 2829—ანუცა მგუანდეს მშუილდოსნად (?); 757—ანუმცა მგვანდა... აქვე 2829—... ანუ კულა მებურთობითა, 757—და ანუ კულავ ბურთობითა.
- იქვე 4. 757, 599, 2829 და სხვა — ჩემგანვე ნაზარდობითა, ვახტ., 3. ლარაძე და 5006—ჩემგანვე განაზარდობითა.
- 30, 3: 757, 2829 და ვახტ.—თეთრთა კბილთა.
- 31, 4: 757, 2829 და 54—არ გამკადო კადნიერად, არ ამიკლო ამად ზეო; 3. ლარაძე, ვახტ., 599 და სხვ. არ გამკადო კადნიერი, არ ამიკლო ამაზეო.
- 32, 4: 757 და 54—ნუ მოკუეხ მშეილდოსნობასა თქუმა..., 4498, 2829 და 599—ნუ მაკუეხ...
- 33, 1: ვახტ. და 3. ლარაძე—მიწამცა თქუენი ავთანდილ..., სხვები, მათ შორის 757—მიწაცა...
- იქვე 2: 2829 და 599—ნაძლევი დავდუათ, მოვასხათ..., 757—ნაძლევი დავდუათ, მოვასხნეთ...
- 34, 4: ვახტ.—ვისძი უთხრობდეს ქებასა, 2829—ვის წინ უთხრობდეს, 757 და 4499—ვის მიუთხრობდენ.
- 35, 2: ვახტ. და 3. ლარაძე—კარგა ზმიდეს, 757—იცინობდეს... კარგად ზმიდეს, 2829—კარგათ.
- 36, 1: ვახტ.—კულავ ბრძანეს: „მონა თორმეტი...
იქვე 2: 461—ისარ-მშეილდისა მამრთმეველად და ჩუენად მამაკმარებლად, 4499 თორმეტი ჩემთა ისართა მიმართმეველად; 2829—თორმეტი ჩემად ისრისა მამრთმეველად...

- იქვე 3: 757 და 2829 — ერთა იშენი შერმადინ... 3. ლარაძე, და ვახტ. — ერთთა შენი შერმადინ; 4: 99 ერთილს შენი შერმადინ, იქვე 4: 4499 — დასთულიდენ. 757 — ... უტყუ-
რად, მიუშტარებლად.
- 37, 1: 2829 და 4499 — „მინდორნი მოიარენით“ — სწორია, შეად. ჩვენი ნიმუშები, თავი ა, 36, 1.
- 38, 2: ვახტ. — ბროლ-ბალახჩოსანი, 757, 2829 და 4499-შ-ნით.
- იქვე 3: ბროს.-ჩუბ-ქართ.-ასწორებენ პირს ოქროს რიდე (?!).
- 39, 2: ვახტ. და 3. ლარაძე — მგრგლივ; 2829 და 4499 — მგრგულივ.
- 40, 4: ვახტ. და 3. ლარაძე — და დაიწყო მოსვლა ნადირთა ყოველ-
თა მინდორთა კიდითა; 757 — ნადირმან ყოველთა; 2829 —
და დაიწყო მოსვლა ნადირმან ყოველთ მინდორთა კი-
ლითა. 599 - დაიწყო მოსვლა ნადირმან ყოველგნით, მინ-
დორთა კიდითა 4499 (როგორც ვახტ.) - და დაიწყო
მოსვლა 'ნადირთა ყოველთა მინდორთა კიდითა.
- 41, 1: 599 — მიუწთომელი, ანგარიშ-მიუცდომელი. 2839 —
ანგარიშ-მიუხდომელი.
- იქვე 2: 757 — მხლდომელი, 599 და ვახტ. — მხტომელი, 2829 —
მხლტომელი.
- იქვე 3: ვახტ. და 3. ლარაძე — ქურეტადმცა სჯობდეს (?) რო-
მელი... 2829 — საქურეტლად სჯობდა რომელი, 757 —
ქურეტადმცა სჯობდა.
- 42, 2: 599 — მიჰკოდეს და მიესროდეს, 2829, 757, ვახტ.
და 3. ლარაძე — მიისროდეს.
- იქვე 3: ვახტ., 2829 — რა ისარნი დაელივენის, მონანივე მო-
ართმიდეს.
- 43, 4: 599 და 757 და ვახტ. — გავს ალვაა, ედემს ისხეს,
2829 — გავს თუ ალვას ედემის ხეს, 757 — ჰგავსო, ალვა
ედემს ისხეს.
- 46, 2: ვახტ. — ყოლა ვერ გეტყუით..., 757 და 2829 ვერ
ვითყუით.
- იქვე 3: ვახტ. — ვერად ვერ მოგვეპარებით, 2829 და 757 —
ვერათ ვერ მოგვეპარებით.
- 46, 4: 757 მისგან ნაკრაფნი გვინახავს, 2829 — ... ნაკრაფი
გვინახავს...
- 47, 3: 4499 და 2829 — არ დასცდომია.., 599, 757 და
54 — არ დასცდომია.

- 49, 3: 757, 54 და 4499 - უმკნესნი სხუათა მკნეთასა.
- იქვე 4: ვახტ. და 3. ლარაძე—პირსა კევთასა, 757, 54, 599; და 54—ტყეთასა, 2829 და 4499—პირსა კლდეთასა.
- 50, 2: 4499—... ყავს ლომსა და ვითა გმირსა, 599—შავი. ცხენი სადღეუთა ჰყუა ლომსა და ვითა გმირსა.
- იქვე 3: 599 და 4499 ლაგამსა და უნაგირსა.
- 51, 2: ვახტ. და 4499—უმსხოსი, 757, 2829; 54 და 599—უმსხოსი.
- იქვე 4: ჩვენ, როგორც ვახტ., შეტომით—ნახვა მოუნდათ, უნდა იყოს ნახვა მოუნდა, როგორც ყველა საუკეთესო ხელ-ნაწერებშია.
- 54, 3: 599—უცხოდ რადმე, 4499—უცხოდ რასმე ამოსკუნიდა, ვახტ., 757. და 2829—უცხოდ რამე ამოსკუნდა.
- იქვე 4: 4499—და ცრემლთა სისხლი ერეოდა, 2829 და 757—და ცრემლსა სისხლი ერეოდა,...
- 55, 1: 461—ქრის—ასევე იყო ყველა დღემდი დასტამბულ გამოკემაში, ვახტ. და ყველა მე XVII საუკ. ხელ-ნაწერში და, მათ შორის, 599 №-იაც—ქნის.
- იქვე 4: 4499 და 2829—არცა გაკლიჩა ბაგენი, 599—არცა გაკლიჩნა ბაგენი ..
- 60, 4: 4499—ჰკრა ერთმანერთსა, დაცვიდდეს, თავის კელ-აუპყრობელად, 2829—კრა ერთმანერთსა, დაკოცნა, თავსა კელ-აუპყრობელად, 757—ჰკრანა... დაკოცნა თავსა კელ-აუპყრობელად
- იქვე 4: 757—... ქუე მკრდამდის გასაპობელად.
- 61, 1: 599, 2829 და 4499—... ლაშქარნიცა შეუზახნა, 757 და 54... მონანიცა შეუზრახნა.
- იქვე 2: 757 და 2829 - არ უქურიტა..., 4499—არ უყურა, არცა ნახნა.
- 61, 3: 599 და 461—ტაიკი მიქრის მერანი, ... ქართ...— მიუგს მერანსა, ... 3. ლარაძე—... უგავს მერანსა, ვარ.— მიუთქს მერანი, 757, 54 და ვახტ.—ტაიკი მიუქს მერანსა; 2829—ტაიკი მიაქუს მერანსა, 4499—ტაიკი მიაქუს მერანი...
- 64, 2: 599—აგრე კულა-წმინდად დაკარგვა..., 4499—აგრე კულა წმინდად დაკარგვა... 54—აგრე კულა წმინდად წაკლამა;

- იქვე 3: 599 და 757—აქუს, ვახტ.—აქუსთ;
- იქვე 4: 599—... ვპოეო მიზეზი ლხინთა ლევისა.
- 66, 3: 757—ყუელაკაი გაიყარა, ჯალაბი ჩანს არ დარჯილი.
- 68, 1: 4499—ერთილა; 757 და 2829—ერთაი ახლავს.
- იქვე 3: 4499—აწ წავალ, შესულა არა კამს ეამითა, 2829—
შესულაა (!) ჩემგან ეამითა.
- იქვე 4: 2829 და ვახტ.—ერთისა წამითა, 4499, 757, 54
და 599—ერთითა წამითა.
- 69, 1: 4499—ხანი გამოჰკდა, მეფემან ბრძანა: „რასა იქს
ქალიო“?!...
- იქვე 3: 4499—... მოვიდა აწელა ფერ-ნამკრთალიო, 2829—
აწე აქ ფერ-ნამკრთალიო, 757 და 54—... აწყიდა
ფერ-ნამკრთალიო.
- 71, 1: 757—მოვიდა, მოჰყუა მამისა ნებასა,
- იქვე 4: ასეა 599-ში, ვახტ., 757, 2829, 4499 და სხვები—
მახლავ რად არა. მელი მე მოყვანებასა?!
- 76, 1: 4499 და 2829—... ბოლოდ ასრე გამიმწარნეს, 757
და ვახტ.—გამემწარნეს.
- 76, 3: 2829 და 54—... ველარამან მინეტარნეს, 599, 757 და
ვახტ.—... ველარავინ მინეტარნეს, 4499—... ველარავინ
გამახარნეს.
- იქვე 4: 4499— და სადამდისკა დღენი მესხნეს, ველარამან
უკუყარნეს, 599—... მე ვერავინ გამახარნეს.
- 78, 2: 599—შორს არის თქუენი საზღვარი ბრძანება-მისა-
თხრობელი.
- 74¹, 3 და 4: 599-(თვარე) ეშმა გჩვენებია ლხინთა შენთა შე-
საცვლელად, და სევდისაგან მოიცილოთ, ნუ შექნილხარ
მოუცვლელად, ვარიანტები—„შემცვლელ-შმლელად“ ან
„შეცამლელად“.
- 80, 3: ვახტ.—ვერცა თუ ნახეს ნახული, 4499—ვერც ნახეს
მისი მნახევი ღთისაგან დანაბალია.
- 80, 4: 599 №—მისავე გულსა ზადია: ეს უძველესი ვარიან-
ტი გარკვევით გულისხმობს როსტევანს და არა გაგზავ-
ნილ მონებს; საზოგადოდ, უნდა შევნიშნათ, რომ ვახ-
ტანგისეულსა და სხვა მისგვარ რედაქციებში მეფე ყველ-
გან მრავლობითი რიცხვით იხსენიება: „მეფეთა და მისთა
სპათა“ (15,1), „კულავ ბრძანეს“ (36,1) და სხვა, შეად.
2829—უბრძანეს: მონა თორმეტი, მოდით...

- 82, 1:—შესაძლებელია, აქ ყოფილიყოს: „ასული და ჩემი მზეო: ეს ხანა სტილის მხრითაც ჩანართსა ჰგავს.
- იქვე 2: 599 სიკრუვე და სიბილწეო, 4499, 757 და ვახტ.—სიკულე და სიბილწეო, 2829—... სიმაკთურე, სიბილწეო.
- 84, 1: 599, 757 და 2829—... ეცუა ოდენ მას პერანგი.
- 86, 2: 599—ცეცხლი მრავალჯერ სდებოდა.
- 87, 1: ვახტ., 2829, 4499—გაცრცილსა, 757—გაძრკუილსა.
- იქვე 2: 2829—ფასის თქმად გასაპირონი.
- 88, 3: 2829—მონამან სკამი დაუდგა (?), სხვები-სელნი: ავთანდილს, ალბათ, მონამ სელნი (ანუ საპატიო სავარძელი დაუდგა), და არა სკამი, 4499 სელი (?) დაუდგნა, 757—სელნი დაუდგა (?)
- 89, 2: 599—მთუარე მზესა მოეშოროს, 757 და სხვები—შეეყაროს.
- 90, 1: 757—კეკლუც-სიტყუად, არ დუხჭირად.
- იქვე 3: 599, 4499 და 2829—სახე ჭირად, 757-დასაჭვირად.
- იქვე 3: 599, 4499 და 2829—წამის-ყოფით, ვახტ. და 757—წამის ყოფად.
- იქვე 4: 777, 599 და 4499—მაგრამ გითხრა პირველ ხუალმე, 756—მაგრა, 2829—... პირველ ხოლმე....
- 92, 3: 757—თუალთათ დაწუი გისეტყუია, ვახტ.—თვალთა, 2829 და 4499—თვალთა ცრემლი გისეტყუია.
- 93, 4: ვახტ. და 757—და წა და იგი მოყმე ძებნე, 599, 2829 და 4499—და წადი, იგი მოყმე ძებნე...
- 94, 2: 2829—ეშმა ბილწი ასაბყარე
- 94, 3: ვახტ.—გულსა აგრე საიმელო.
- იქვე 4: 599 და 4499—და მერმე მოდი, ლომო, მზესა-შეგეყარები-შემეყარე: 757—შემეყარე. მზე აქ, ექვს გარეშე, თინათინია, მაშასადამე, უნდა იყოს: მზესა შემეყარე, და არა „შემეყარე“, სწორედ ისე როგორც 4499-სა და 599 №№-შია.
- 95, 4: 757—... და უფურქუნელი... დაუმქნარი: 757 №-ი ხმარობს ძველ ფორმას, „ქნობას“, „ქკნობა“-ის ნაცვლად, ისე როგორც ჩვენა გვაქვს, ამიტომ ჩვენც ამ სიტყვას ამ სახით ვიცავთ.
- 96, 4: 4499, 599 და 2829—მკულიდეს, 757—მკვლიდეს.

- 97, 4: 757—დაქნების, 599—ვარლი შენი (?) არ დაქნების, გული შენი (?) იეთადა.
- 103: 2: 2829—ვითა მარგალიტი (?) წვიმს ვარდისა დასანაზოდ, 4499 და 757—ვითა მარგალიტსა წვიმს ვარდისა და სანაზოდ.
- 105, 599—თინათინის პატრონობა მტერთა თქუენთა გულსა ვგმირო;
- იქვე 3: 599. 4499 და 2829—მორჩილ-მქნილნი გავახარო, (599-ქნილნი). 757 და ვახტ.—მორჩილ-ქნილთა გავახარო,
- 109, 2: 757 და ვახტ.—ებრძანა: „ლომო, არა გკირს შენ ომთა გამძრეველობა, 599, 4499 და 2829—უბრძანა: ლომო, არა გკირს შენ ომთა გარდუედელობა“.
- 108, 1: 599—მეფე ყელსა მოეკიდა, 4499—... ყელსა მოეხვია, 757 და 2829—... კელსა მოეკიდა...
- იქვე 4: 4499—... გონიერი, გული ტკბილი, 2829—... ლმო. ბიერი, გული ტკბილი, 757—... გონიერი, გული ბილი.
- 109, 3: 4499—... იგია ნიეთი და ავალი (?).
- 109, 4: 2829—და არ მისცილდების თინათინ მას, მისგან გულსა წუთავს ალი, 4499—და მას არ მისცილდის თინათინ რაგინდ გზა ჰქონდეს სავალი.
- 111, 4: 599—ერდგული მისი შერმადინ დაისუა, 757 და 2829—გამზრდელი მისი შერმადინ, სხვები-გაზრდილი...
- 113, 3: 2829—რანიცა ცეცხლნი მდებიან, 4499 და 757—რანიცა ცრემლი მდენიან.
- 115, 4: 2829, 599 და 4499—და კამს თუ, კაცი არ შეუდრკეს ქირსა, დახუდეს მამაცურად, ვახტ. და 757—ქირს მიუდეს მამაცურად.
- 116, 3: 599—... თავადთა სხვათა ყმათასა, 757—თავადად სხუათა ყმათასა, ვახტ.—თავადად სხვათა სპათასა, 4499 და 2829—თავადად ჩემთა სპათასა; შესაძლებელია, გრამატიკის მოთხოვნისაგან, აქ ყოფილიყოს: „თავადსა ჩემთა სპათასა“.
- 117, 1: 2829—... ნაპირობდი.
- 118, 3: ხელ-ნაწერები—მე ნუთუმცა შემოვბრუნდე, 757 №-ი კი—„შემოვბრუნდი“, როგორც ჩვენა გვაქვს. ეს ხანა 461-სა, 2829-სა, 4499 №№-ებში სრულიად შეცვლილია და განახლებული ენით; აქვე მოგვაქვს 461 №-ის ვარიანტი:

ლაშქრობა და ნადირობა შენი ჩემსა, დაასახე, სპათა ჩემთა ეთავადე
საკელმწიფოა შემინახე, თუ სამ წლამდის არ მოვიდე, ხუაშიადი
შემინახე, და კელა ნუ თუმცა შემოვბრუნდე, ალვა ჩემი არ დაქ-
კნახე.

2829 №-ში ეს ხანა იმგვართევა, როგორც 461 №-ში,
მხოლოდ მე-2-რე ტაეპის ბოლო სიტყვაა „შეინახე“ და
არა „შემინახე“, ხოლო მე-4-ე ტაეპისა: „არ დამქკნახე“
და არა „არ დაქკნახე“,

იქვე 3: 4499 №-ი — ... „საპატრონო შემინახე“ მე-3 და 4:
4499 — კულა ნუთუმცა შემოვბრუნდე, ალვა ჩემი არ
დაქკნახე, და აქათ სამ წელ არ მოვიდე, მიტირე და
მივაგლახე.

119, 2: 2829 — უამბე ჩემი სიკუდილი, იყავ მართ ვითა მთერა-
ლია, 4499 — აცნობე ჩემი სიკუდილი, იყავ ცრემლითა
სველია.

იქვე 3: 599 და ვახტ. — ... ყოველთათეინ გარდუვალია, 4499
და 2829 — მიხუდა თქუი საქმე რომელი ყოველთათეის
გარდუვალია.

იქვე 4: 599 და 757 — ოქრო, ვერცხლი და თუალია, ვახტ.
და სხეები — ... და რვალია.

120, 1: 757 — ... ამისგანცა უფრო მედრე, 4499 — ასწორებს-
ნ — რის ზედ წარწერით.

121, 1: 757 — რა შერმადინ მოისმინა, გაუკვირდა, შეუზარა,

121, 2: 2829 — თვალთა ვითა საგუბარი, ცხელი ცრემლი
გარდმოღვარა, 757 და 4499 — თვალთათ, ვითა მარგა-
ლიტი, ცხელი ცრემლი გარდმოღუარა.

123, 4: 599 — კამს ლახვართა დასაქრელად, 757 — ლახურისა.

124, 1: 2829 და 757 „ვისმცა უთხარ“ და არა „უთხრა“,
ვახტ. და სხვა. ხელ-ნაწერები კი-ვისმცა „უთხრა“-შეც-
თომით.

იქვე 2: 2829 — უშენოსა საპატრონო ვის მივანლო?! — ...

იქვე 3: 2829 — საკელმწიფოა გაამაგრე.

იქვე 4: ხელ-ნაწერებში შემოვიქცე, უნდა იყოს: „შემოვიქცე“,
2829 — კულა ნუ თუმცა შემოვბრუნდე, ...

125, 1: 757 და 4499 — განგებაა, — სწორად მოჰკლავს ერთი
იყოს, თუნდა ასი;

იქვე 4: 599 — წიგნსა მოგცემ, — გმსახურებდეს, ... 4499 და
2829 — ... გმორჩილობდენ...

- 126, 1: 757 და 54—გამზრდელნო და ზოგნო ზრდილნო, ვახტ., 599, 4499 და 2829 - დაზრდილნო და ზოგნო ზრდილნო.
- 127, 1: 599, 2899, 757 და 4499—მიწაცა თქუენი აეთანდილ... ვახტ.—მიწამცა თქუენი აეთანდილ...
- 129, 3: 757—კარდსა სადმე არ აქნობდეს. ყველა ხელ-ნაწერი-ვარდსა ზრვიდეს-აშკარა შეცთომბა, ამიტომ ვასწორებთ, 2829—ესე მზეებრ მოგეფინოს, ვარდსა...
- 130, 3: 599—აქნევინეთ ყოვლი საქმე, მისგან ქნილი (?).
- 131, 1: 757, 4499 და 599—ესე წიგნი გაასრულა, ვახტ. და 2899—... ესე სიტყუა დაასრულა.
- იქვე 2: 599—სალარიბოდ შეეკაზმა, 4499 და 2829—შეეკაზმა, 757—მოეკაზმა, ვახტ. „შემოირტყა... შეეკაზმა“-უფრო რუსთველურია.
- 132, 1: 599—აქა მემკრედ არვინ მინა.
- იქვე 2: 757—მონებიცა მოიშორა, 4499 და 2829—მოიშორვა.
- 133, 4: 599—და მისგან ტვირთი კაეშნისა ტვირთად მძიმედ აეკიდა, 4499 და 757—ტუირთად ვარგად, 2829—ტვირთად ბარგათ.
- 134, 2: 2829 იგი პირ-მზე ველარ ნახეს, 4499, 757 და ვახტ.—ველარ ჰპოვეს.
- 134, 3: 599—გალანამცა დაგმორჩილდეთ,
- იქვე 4: 599—და იგი მონა იპატრონეს.
- 138, 4: 599—და თქუა: თუ მე მასმცა ვიახლე, 4499—ვიახელ,... 757—... ვეახელ—უფრო სწორია.
- 139, 1: 599, 2829 და 4499—ახალმან თიფქმან დათოვნა (?), 757—... დათოა.
- იქვე 4: 4499 და 641—თქუის კირი ჩემი სოფელმან ოთხ-მოცდა ათი დ,ანასა, 599—... კირნი ჩემნი... სოფელმან აოთხმოცა და ათასნა.
- 143, 2: 599 და 4499—... ვერცა შეილსა ადამისსა, 4499—თვე ერთ კაცსა ვერ ნახვედა...
- 144, 3: 4499 და 599—... არად სანდომი კიდილა.
- 144, 2: 599 და 757—ორანილა, ვახტ.—ორნილაა, 4499—თვენი ესხნეს მას ორნილა.
- 145, i: 599—... აღვა თავისა მრჩეველად.

- იქვე 4: ვახტ.—მისნი ვერა ესცნა ჰორნიცა...
- 146, 3: 4499 და 599—მიხუდეს ლაწუისა ბანანი, 757 და 54—მიხუდენ ლაწუისა ბანანი.
- 147, 1: 599 - უამბოს ჩემი ამბავი...
- იქვე 4: 2829, 599 და 4499—გონება-შევიწრებული.
- 148, 3: 4499 და ვახტ —გულით ჩემით სიხარულნი აფხურენ, ჰირნი დაბუდენ, 757—... აჭფხურენ, ჰირთა დაუბუდენ, 599—ჰირთ დაბუდენ (?!).
- 157, 3: 599 და 2829 —... თუესა ერთსა აქა ვლექით; 4499 —... აქა ვლევით.
- 161, 4: 2829 და 599—და ჯერთ მისი მგზავსი შვენებით კატაგან უნახავია, 757—... ჰშუენება...
- 163, 3: 4499 და 2829—უალეთ ჩვენ ნებით, ე. ი. მოვაკმარეთ, მივაშველეთ ნები, ე. ი. ჩვენც მივეშველენით, 599—... მორეუა გვითხრა, უთვალეთ (?) ჩვენ ნებით. ზოგიერთს ხელ-ნაწერებში „ჩვენებით“-აშკარა შეცთომია. 757 და 54—უალლეთ ჩვენ ებით (?).
- 175, 2: 4499—... არა არ საკმლად მკამენი, 2829—... არ შეკამადთა მკამელნი, 599—... არ საკამადთა მკამელნი,
- იქვე 4: 599, 4499 და 2829—და მათ თუალთა ცრემლი სლიოდა...
- 178, 2: 599—მათ ქუაბთა კართა გარდმოღვა...
- 182, 1: 2829—მის მოყმისა წესი იყო, მეტსა თურმე არა იჯდა, 599 ... თურმე მეტსა არ იაჯდა, ყველა, დანარჩენი—... მეტსა თურმე არას ეჯდა. შეად. ჩვენი ტექსტი: „არ ასრე ჯდა“, ჩვენის აზრით „ასრე“ ჯერ გავუღვარებულა „ასე“-დ, შემდეგ კი ამ სიტყვის ორი პირველი ასო, გადაწერის დროს, მიუკუთნებიათ „არ“-ასთვის, ენი კი სიტყვის „ჯდა“-სთვის, აქედგან წარმომდგარა ეს უაზრო „არას ეჯდა“, შეად H. Маррз Т. Р., XII, გვ. 19-20, d), ეჯი; იქვე 2 და 4: 2829 №-ში მე-2 და მე-3-ე ტაეპები ერთი მეორის ალაგას არის გადასმულ-გადმოსმული;
- იქვე 4: 599—და ასმათ უფრო დაღრეჯილი, ..., 4499—და ასმათ ეგრე დაღრეჯილი, ... 2829—და ყმა მტირალი წამოვიდა, დაღრეჯილი პირსა ღრეჯდა (?!).
- 186, 4: 599, 2829 და 4499—ეგონა თუ, დაბრუნდაო პირი ვარდი, ფერ-ბაკმული.

- 203, 2: ყველა ხელ-ნაწერი—ვისთვისმე ხელი,—ჩვენ შევასწორეთ, იხ. შესწორებანი.
- 204, 1: 599, 4499 და 2829 გაუძღომლად,... ვახტ., 757 და 74—გაუძღობლად,... იქვე 4: ვახტ. და 2829—გული შენი მიპოვნია...
- 210, 4: ვახტ — თვარ ვისმცა ექმნა გორლითა შეკრვა თივისა მრთელისა; 757 და თუარა ვისმც ექმნა გუარლითა შეკრვა თავისა მრთელისა, 599 — და თუ არცა ვისმცა ექნა გუარლითა შეკურა თავისა მრთელისა—ზომის წინა-აღმდეგია, 2829 და 4499 — თავისა მრთელისა, (4499 — გურგალვით, 2829—გორლითა): ეს ადგილი ძნელი გასაგებია: თუ ისე წაეკითხავთ, როგორც ვახტანგის გამოცემაშია, მაშინ გორლი, ან გვარლი უნდა ნიშნავდეს თივის თოკს, თივის საბელს (იხ. საბა), თუ წაეკითხავთ „თავისა“-ს და არა „თივისა“-ს, მაშინ გვარლი უნდა ნიშნავდეს მტკივანის თავის შესაკრავს, ან შესახვევს, შეად. 81', 4: შესაძლებელია, აქ „თავი მრთელი“ ნიშნავდეს „კუთა-საღს“, „არა შეშლილს“, „არა გადარეულს“, რადგან მხოლოდ გადარეული საჭიროებს ბაწრით შეკვრას, ან დაბმას. შეიძლება, აქ პირველს, ე. ი. ვახტ. ვარიანტსაც მიეცეს უპირატესობა და ეს ადგილი განიმარტოს ასე: „თივის მრთელ ზეინს რად უნდა კიდევ თოკიო?! ვის უქნია ესო?!..“
- 213, 2: ვახტ. და 2829—... ტანსა მქვევრსა მემაჯანსა, 599, 757 და 4499—... ტანსა, მტერთა მემაჯანსა.
- 231, 1: 599, 4499 და 2829—ყმამან უთხრა: „თუ მიჩვენებ, ვნახავ, მეტად გავიხარებ, ვახტ., 54 და 757.—მან უბრძანა: „თუ მაჩუენებ, ვნახავ, დიდად გავიხარებ.“
- იქვე 3: 599—... არცა ოდეს გავამწარებ, 757—არათ ოდეს...
- 235, 1: 599, 4499 და 757—მობრუნდეს. ყმამან ავთანდილს..., ვახტ.—მობრუნდა ყმამან..., 2829—მობრუნდა, კელი ავთანდილს ყმამან შეუპყრნა კელითა.
- 237, 2: 757 და 54—ვის ტანი გინაზებია, ვახტ. და სხვები —ვის თავი გინაზებია. პირველი ვარიანტი თითქო უფრო მოხდენილიაო.
- იქვე 4: ვახტ.—მონები მკლავ-მაგრებია, 2829 და 757—... მონები არ საპყრებია: 4499 — ... მონები გულ-მაგრებია, 599 — ... მონები საყუარლებია.

- 239, 4: 4499 და 2829—შენ ველნი წითლად შეღებე, სრულად სისხლისა მიდენით, 2829—**№-ში მე-2-ე და მე-3-ე ტაეპები ერთი მეორის ალაგას არის გადასმული.**
- 240, 4: 599—თავი სრულად გავაშმაგეთ (?!), 2829 და 4499—თავი სრულად დავაშეთეთ.
- 245, 3: ვახტ.—რა მონანი მამწინით, შესაპყრობლად დაგულოვნდით, 4499 და 599—მომწინით, გავგულოვნდით, 2829—მომეწინეს გავგულოვნდით. ჩვენ-კი, ვასწორებთ ასე 757 **№-ის მიხედვით.**
- იქვე 4: 599—და აწ ვეკვ, რომე ჩემად ნაცვლად თანა მკუღართა წაიტანდით.
- 249, 2: 599 და 757—დამიგდია სამსახური მისი იქნას, რალა გინდა (?) 4499—... იგი იქნას, რაც რამ გინდა, 4499—... იგი იქნას, რალა გინდა.
- 251, 3: 5006 და ქართ.—მაგრა ჩემი რა გიამბო, 2829, 54, 599, 757 და 4499—მაგრამ ჩემსა რა გიამბობს,...
- 253, 1: 599—ძმა ანუ დაცა იდოს: აქ ერთი სიტყვა აქლია; ვახტანგის გამოცემასა და სხვა რედაქციებში შევსებულია მარცვალი სიტყვით „თუ“: „ძმა ანუ თუ დაცა იდოს“. „დაცა იდოს“—აქ სიტყვა „იდოს“ წარმოებულია სიტყვისაგან „და“, და ნიშნავს: დად მოიკიდოს, გაიხადოს დობილად; ამიტომ „და იდოს“ შეიძლება, ხოლო „ძმა იდოს“ კი უხერხულია. ამ უძველეს 599 **№** ხელ-ნაწერში „ძმა“-ს შემდეგ სიტყვა რომ აქლია, შესაძლებელია, აქ ყოფილიყოს „იმოს“, ჩვენც, ამისდა მიხედვით, ვასწორებთ.
- 257, 3: 757, 54 და 2829—იგი ვინ ხელ-შქნის,...
- იქვე 4: 757, 54, 2829 და 4499—და ვისგან შეუცავ სევდასა...
- 258, 3: 2829 და 4499—უხვი, მდაბალი, უკადრი...
- 261, 2: 757—... ჰინდოეთისა სრულისა.
- იქვე 4: ვახტ.—ერდგულად სამსახურისა.
- 262, 3: 599—ჩემებრ ჰინდოეთს მფლობელმან, 757—ჩემებრ ჰინდოეთს მპყრობელმან,
- იქვე 4: 757—ვითა მამამან მშობელმან, ვახტ. და სხვები—ვითა ძმამან და მშობელმან.
- 263, 1: 757—ერთი სამეფო საკარგულად უბოძა ამირბარობა, 596 ერთი სამეფო საკადრად უბოძა ამილბარობა.

- 274, 1: ვახტ. და 757—მეფემან სახლი ააგო, 599, 4499 და 2829—... კოშკი ააგო,
- იქვე 2: 599—ქუად ბაზარი (?) სხდა. დათლილი იაგუნდისა თუალისა, 757—ქუად ბაზარი (?) სხდა, კუბო ღვა იაგუნდისა თუალისა, 2829—აგრევე და „ლალისა“.
- იქვე 3: ვახტ.—პირსა ბაღია, 599—ძირსა ბახჩა..., 4499—ძირსა ბაღია და საბანლად სარაჯი ვარდის წყალისა, 2829—კარზედან ბახჩა, საბანლად სარაჯი...
- 283, 4: 757—თაყუანის-მცეს ამირბარად, შეად. ვახტ. და სხე.
- 287, 1: 599—ვიცოდი, სწადლა არვისგან ნახვა მის მზისა ზენისა - ლექსთ-წყობას ლალატობს—წარყენილია.
- 292, 1: 757, 461 და 2829—ღურაჯნი მივსცენ, გავილე სხვა ვერა გზალა თავისა, 4499—... მივსცენ, გავილე სხვა გზა ველარა თავისა.
- იქვე 4: 599—გარეთ მომატყდა ჯალაბი; 2829—... გარე მამრტყმოდენ ჯალაბნი... 4499—გარე მამრტყმოდეს ჯალაბნი, ვითა ჩამსხდომი ნავისა. 757—გარე მომრტყმოდა ჯალაბი, ვითა ჩამსხდომი ნავისა.
- 293, 2. 599 და 757—ზედა მტიროდეს მეფენი..., 2829—ზედ დამტიროდენ..., 4499—ზედან მტიროდეს...
- 297, 1: 599—სამსა დღესა ასრე ვიყავ,
- იქვე 3: 599—... რაშიგან ვარ მე, სიცოცხლე-გარდამწყდარი.
- 298, 2: 599—ვითა აღმადგინე: ვახტ.—ვითმე აღმადგინე.
- იქვე 4: 2829, 4499 და 599—გული წყლული გავიკურნე.
- 300, 3: 599, 2829, 757 და 4499—ცხენსა შეჯდომა მწადიან, 2829 და 4499 ვნახო წყალი და ველია, 757 და 599—ვნახნე, 599—ვნახენ, ვახტ.—ცხენსა შეჯდომა მომინდა, ვნახე წყალი და ველია.
- 305, 4: 2829—და მაშინ დავიწყე გარდაკდა მე საწუთროსა დავალთა; 4499—და მაშინ დავიწყე გარდაკდა სოფლისა ლხინთა და ვალთა, იხ. და შეად. აქვე ვარიანტები 576, 4.
- 309, 2: 2829 და 4499—ამილბარი ხარ, კელ-მწიფე, სრულად ინდონი გმონებენ.
- 311, 4: 2899—მშვილდოსანნი გაასაგნა, ციოდინ: „შაბა, შაბა“... 757—მშვილდოსანნი გაასაგნა, 4499—მშვილდოსანნი გაასაგნა.

- 316, 1: ხელ-ნაწერები—თაყუანი შცა: ვასწორებ ლექსისა და 757 № ხელ-ნაწერის მიხედვით; ეტყობა, იხმარებოდა „თაყუანის-შცა“, და არა „თაყუანი შცა“, შეად. 283,4.
- 317, 5: 2829—და მაგას თუ ღირს-ვარ.
- 318, 1: 2899 და 4499—თქუენს კრძალვასა ჩემგან ცნობა უბნევია...
- 319, 1: 2829 და 4499—... ვისი მდაგავს ალი გულსა.
- 322, 3: 2829—ვარდი კულაცა რად დასტენე, 4499—კულადშცა.
- 324, 4: 2829 და 4499—და რასაცაღა სამსახურსა, ვიტყუი, თულა ვერიდები.
- 328, 4: 2829 და 4499—.. ზემი გაადიდეს, 757—ზამი გაადიდეს.
- 356, 4: 2829—და გული მამეც გულისათვის, ჩემი შენთვის დაიკირე.
- 357, 3: ვახტ.—შენთა შუქთა შემომადგა, ... ქართ.—შენნი შუქნი შემომადგეს...
- 371, 1: 4499 —მუნით წასული გარდავეე ..
- იქვე 2: 2829 —კვლავ მოციქული მოვიდეს, მასღამე არ დამრიდესა.
- 372, 3: 599, 461, 4499 და 5006—მოციქულნი დავაყენენ, ხარგა დავდგი არ მაზრები; 2829, 757, 1117, ვახტ. და სხვები—... ხარგა დავდგი, არ მზირები.
- 396, 4: 757, 599, 4499 და 2829—და არ ვბრძოლე, კარი ქალაქთა უომრად გავალებინე; ვახტ.—და არ ვბრძოლე, კარი ქალაქთა უომრად ავალებინე; 461—და კარი მაშინვე ციხეთა უომრად გავალებინე.
- 398, 1: 757, 599, 4499 და 2829—ალარაა ამის მეტი ჩემი ღონე.
- იქვე 3: 599, 4399 და 2829—ციხოანთა გაუგზავნო, საუბარი გამიგონე, 757—აგრევეა და მხოლოდ: „ციხუნთა“.
- იქვე 4: 599, 757 და ვახტ.—ყველგან გაღანამცა; 2829 და 4499—განღამცა.
- 399, 3: 599, 2829, 4499 და 461—ამ შემთხვევაში პრედიკაციეებს დამატების მრავლობითი რიცხვის აღმნიშვნელი ნ-რი არა აქვს, რაც მოწმობს ტექსტის ვულგარიზაციას: სპანი წავატანე, ციხოვანნი ერთობილნი მოვიყუანე, უნდა

- იყოს: წავატანენ, მოვიყუანენ, შეად. ვახტ. უნბ და აგრეთვე 757 და 54 №№-ები, სხვა შემთხვევებში ამორიცხვას მხოლოდ 2829-№-რი შეადგენს, იხ. 401,1: 599, ს. მ. 363 №-ი და 4499—საქურქლენი გარდავენახენ.
- 400, 1: ვახტ.—ხატავთს, ყველა ხელ-ნაწერი კი—ხატავთს.
- იქვე 4: 4499 და 2829—თუმცა ნახო,... 757—თუმცა ჰნახენ, სახელისა კოდნასაჲ ინატრიდე, 599—თუმცა ნახენ, სახელისა ცნობასაჲ..., 4499—თუმცა ნახენ, სახელისა კოდნასაჲ...
- 402, 2: 4499—ვისაც უჩვენი, უკვირდის, ღთისაგან თქუის სასწაულად, 599—ვისცა უჩვენთ, უკუირდა, ღთისაგან თქუეს სასწაულად, 2829 და ვისცა უჩვენით, უკუირდის, ღთისაგან თქუეს... ს. მ. 363 №-ი—ვისცა ვაჩვენი, უკუირდა...
- იქვე 4: ხელ-ნაწერები —...ჰგვანდა ნაქელსა, ვთქუი ცეცხლთა...
- 403, 1: 757—საძღუნოდ, სხვები—საძღნოდ.
- 405, 2: ვახტ.—დავიურე (?).
- იქვე 4: ვახტ. და 4499—მოვირქვენ, 599—მოვირქვენე.
- იქვე: ვახტ. და 599—... ვჰყარე (?), სხვები—აგრე ზყაფრე*.
- 406, 4: 4499—შემამკრნა, 2829—შემამკრა, 599 და 757—შემომკრა.
- 408, 4: ვახტ.—ხატაველნი, ზოგჯერ ხატაელნი—ც.
- 411, 4: 2829—მაგრა ნუ გნახათ კულაჲცალა,... 4499—მაგრამ ნუმც გნახათ კულაჲცალა,... 757—მაგრა ნუ გნახათ კულაჲცალა,... 599 და ვახტ.—კულაჲცალა.
- 412, 3: 4499—კვლავ ხატაური მრავალი..., 2829—კულა ხატაური სამასი,... 757 და 599—კულა ხატაური ათასი...
- იქვე 3 და 4: 2829—შეწყალებული გაუშვა უყო რისხვისა ფასია; სხვები—...გაგზავნა...; 4499—შეწყალებული გაგზავნა, არ უყო (?!) რისხვის ფასია.
- 413, 3: ვახტ.—შედგაცოდო, 599—თულა ოდეს შეგცოდოლა, სხვები—თულა ოდეს შელაგცოდო.
- 414, 2: 757, 4499 და 2829—ებრძანა: შენგან გაგყრივარ, —... ვახტ. და 599—ისე როგორც ჩვენა გვაქვს.
- იქვე 4: ვახტ. და 2829—... თუცა დაშრომის ხანია.
- 423, 3: 757 და 599—სხედ არად მეგონებოდა (757—სხედ), 2829 და 4499—ისე როგორც ვახტ.
- 423, 2829 და 4499—მოვსხლიტნი, 599—მოვსწყუიტნი.

- 424, 4: 2829 და 4499—არ ვისი ბრძანა მეფემან გაშეება არცა მოვრალისა, 757—არ ვისი ბრძანა მეფემან არცა გაშეება მთრვალისა.
- 432, 4: 4499—აწე სცნობ სხვასა ამბავსა, რაც ჩემთვის უბრძანებია. 599 და 2829—აწ კულაცა ცნობა ამბვისა მას ჩემთვის უბრძანებია.
- 433, 599, 4499 და 2829—მიმჩანს, 757—მიმიჩს, იქვე 599.... ჩემისა სისხლთა დენისა, სხვები—ცრემლთა.
- 434, 3: 2829—მზემან ლომსა ვარდ გიშერნი ბალი ბაღად უშენოსა, 4499—..... ბალი ბაღა უშენოსა, 599—... თავი შენი (?) არვის მიხედეს უშენოსა, 2829—... თავი ჩემი, არვის მიხედეს...
- 437, 3: 599, 2829 და 4499—თუაღით არ დაიფასების. იქვე 4: 757 და 2829—... ქუე მკუდართა დაედასების, 599—დაედარების, 4499—... დაესახების. შესაძლებელია, აქ ლექსის მიხედვით, მართლაც, ყოფილიყოს „დაედასების“.
- 442, 1: 2829—... ჩემად მის საესავისა.
- 444, 2: 599, 4499 და 2829—მასვე ღლესა დავადარე. იქვე 4: 2829—ეზომიმცა; 599—ეგეთიმცა რა ვიხარე.
- 448, 4: 2829—და ყმის არა სმა არა გავვა, ამაზედან წაგვითულია, 599—... ამად ზედა წაგვითლია (?), 757—... წაგუიგია.
- 453, 2: 4499—მათსამცა შეილსა... სხვა სჯობდეს რომელი. 599—მათსა მცა შეილსა საძეოდ, ... სხვა სჯობდა... იქვე 3: 599, 757 და 4499—შეცილებამცა ვინ ჰკადრა, 2829—შეცილებასა ვინ ჰკადრებს.
- 457, 2: 4499 და 2829—... მე ეჯე ლალი და ჯანისად: 757 და ვახტ.—შევეჯე—ჩვენც ტექსტში ასევე გვაქვს შეცთომით, 599—... სად ვწევ ლალი და ჯანისად. იქვე 3: 2829—... ვინ ჩანს ალვისა ტანისად.
- 458, 1: 559—შევეჯე, წავე, ბახჩას მივე, ვითა სცნობდი ჰირთა ზომით. 4499... ვითა ვსცნობდი ჰირთა:.. იქვე 2: 2829—ბალი შევლე, კოშკი აჩნდა..., 599—ბალი შევლე, კოშკი დამხვდა...
- 461, 2: 461—მოშლის ებურნეს პირს ოქრო (?), რიდე მე მივეც რომელი—წარყვნილია.

- 463, 3: 599, 2829 და 757—მაგრა ნაცვალსა პატრისა მოგ-
ცემსო ზენა მი ცისა, 4499—... მიგიგებს ზენამცა ცისა.
- 464, 3: ვახტ. და 2829—... რას გეუბნა მტყუანსა და შენ
მუხთალსა, 599—... და შენ აგეთსა (?) 757—... მტყუ-
ვანსა და შენ მუხთალსა.
- 469, 1: ვახტ.—ვთქვა (?), რა მესმა ესე მისგა .. 2829 —
ვთქუი...
- 470, 1: 4499 და 461—შეეხედე, ენახე სასთაულ...
- იქვე 3: ვახტ.—ვჰკადრე თუ: მზემო დაგიწვაე..., 2829 და
757—მზეო, დაგიწვავს, ჩემიცა დაწუი....
- 471, 2: 599—ცამცა მრისხავს, მზისა შუქი ჩემთვის (?) ყო-
ლე ნუ შუქნია 2829, 4499, 4988 და 641—... მზისა
შუქნი ჩემთვის ყოლე ნუ შუქნია.. 757 და 1117
ცამცა მრისხავს, მზისა შუქნი ყუელა ჩემთვის ნაშუქნია.
აღბათ, ამ უკანასკნელი ვარიანტისაგან წარმომდგარა ვახ-
ტანგის გამოცემის წარყვნილი ადგილიც, შედ. ვახტ.
უკდ, 3: ... მზისა შუქნი ყველა ჩემთვის ნაშუქნია. ეს
ადგილი ჩვენს 22-ე გამოცემაში შეცთომით დაისტამბა,
ვახტანგის რედაქციის მიხედვით, მხოლოდ რამდენიმე ასი
ცალი შევასწორეთ მანქანაზე.
- 474, 3: 54 და 757—ტარიელ არს მემამულე, სხვასა მართებს
არად არა, 4499 და ვახტ.—ტარიელ არს მემამულე,
სხვასა მართებს არ ვის არა; 461—ერთი მე ვარ მემამუ-
ლე, სხვასა მართებს არვის დარა; 2829 და 599 -- ერთი
მე ვარ მემამულე, სხვასა მართებს არვის არა...
- 530, 1: 599 —... აჩნდა (?) ბალნი, 461 — აჩნდეს ბალნი.
- იქვე 2: 461—გვანდეს ქალაქთ სიახლესა, ..., 2829 —... ცალ-
კერძ იყუნეს კლდენი ნაღნი.
- იქვე 3: 599—მიდაღვიდა გულსა დაღნი, 461— მიდაღვიდის,
2829 — მიღამებდის (?) გულსა დაღნი.
- იქვე 4: 599—დამხვდეს რამე ხენი ნაღნი (?), 461—დაგუბ-
დეს რამე ხე ბალაღნი. 2829—დამხუდეს რამე ხენი ლაღნი
- 531, 2: 599 და 461...—მიღამებდა გულსა მური; 2829 —...
მიდაღვიდა (!) გულსა მური.
- იქვე 4: 641—არა მესმა ეგზომ გრძნებად (!) ვერ ქორი და არ
დასტური.
- 532, 1: 2829—ზახილი მესმა, გავკუირდი, მოყმე ამაყად ყო-

და, 461— მოყმე ამაყი ყიოდა. 2829— შემოარბევდა ზღუის პირ-პირ...

533, 1: 599 და 2829— აწ ესე მე მითქს რომელი; 461— აწ ესე მე მყავს რომელი.

533, 4: 641— ლომსავით გაწყენს მწყრომელი (?)— წარყენილია.

535, 3: 4499 და 2829— ... აქამდისცა რომე ვათხენ.

იქვე 4: 599— ... საჭურჭლენი ასრე ვითხენ; 461 და 2829— ... საჭურჭლენი ამაღ ვითხენ; 757— საჭურჭლენი გარ ვერ ვითხენ. 1177, 461, 4499 და ვახტ.— საჭურჭლენი გარ ვერ ვითხენ. აქ, რა თქმა უნდა, ყველაზე სწორია ამ სამის უკანასკნელი ხელ-ნაწერის ვარიანტი, რომელიც ადასტურებს ვახტ. რედაქციის ვარიანტს: „საჭურჭლენი გარ ვერ ვითხენ“.

536, 1: 599 და ჩვენი ტექსტი შეცდომით — „ძირთა ხეთასა“ — უნდა იყოს ისე, როგორც 2829—სა და 4499 №-ში — ძირსა ხეთასა.

იქვე 2: 461— არ შეუღრკების ქაბუკი კარგი ლახვართა კვეთასა.

იქვე 4: 4499— და მე გავეკუირვე მის ყმისა სიტურფე-სინაზეთასა; 461 და 599— და მე გავეკუირვე კვრეტასა მის ყმისა სინაზეთასა.

537, 599, 4499 და 2829— ისრის პირი ამოართუა, დაკოდილი არ ატკივნა. 461— ისრის პირნი ამოართვა...

538, 1: 599 და 2829— გამგზავსო; ლექსთ-წყობას უფრო შეშვენის ძველი მწიგნობრული „გამსგავსო“.

539, 1: 4499, 757 და 1117— მულღანზანზარის ქალაქი, 2829— მულღანზანზარი ქალაქი, აწ ესე მე მაქუს რომელი; 599— მულღანზანზარის ქალაქი ახლოს მე მაქუსო რომელი. 461— მულღანზანზარის ქალაქი...

იქვე 4: 4499 და 461— ცოტაა, მაგრამ ყოველგნით სიკეთე-მიუწდომელი; ვახტ., 599 და 2829— ცოტაა, მაგრამ... ყოველგან სიკეთე-მიუთხრობელი.

540, 4: 461 მათკენ დარჩა სანადირო, მივერჩოდე, მამერჩოდეს.

541, 2: 599 და 461— ... მით მრეკალი არ ვაკშირე; 2829— ... მე მრეკალი არ ვაკშირე.

542, 1: 4499 და 2829— ნავით გამოველ, ზღუისაკენ შტო

რამე გარდმოდიოდა; 461—ნავითა გაველ... გარდმო-
დიოდა. 599—ნავითა გავე, ზღვისაგან შტო რამე გა-
პოვიდოდა.

იქვე 2: ჩვენ შეცთომით გვაქვს — „არა მოვკრეფდი, უნდა
იყოს: არ ამოვკრეფდი“: ამოკრეფა, იხ. ლექსიკონში
„ძველი ქართული სიტყვები“.

იქვე 3: 599—დამეძაბუნეს, 2829—დამიძაბუნეს.

იქვე 4: 2829—კმა ჩემი არის დიდოდა; 599—... კმა ჩემი არ
უდიდოდა; 461—კმა ჩემი არ უდიდოდა. 4499—... კმა
ჩემი არ გავიდოდა.

542, 2: 2829—გამომეპარნეს ლაშქარნი...

იქვე 3: ვახტ. და 757 №-რი—თუით ბიძა-ძენი ჩემნიცა...
4499 და 2829—თუით ბიძის ძენი... 599—თუით ბიძას
ძენი...

543, 1: 461—მართლად იჯავრეს, წუნობა მათგან თუ ესრე
კამს ვითა.

544, 2: 4499 და 2829—ნავი ვთხოვე მენავესა... 461—...
მართ ვიყივლე მე ერთხელ „ვა“.

545, 2: 2829—იქით და აქათ მამიკდეს, ერთ-კერძ ვერ მამე-
რეოდეს; 461 და 599 - იქით და აქათ მომიკდეს, ერთ-
გნით ვერ მომერეოდეს.

იქვე 4: 599—... ისარი დამელეოდეს; 2829 და 4499—...
ისარნი დამელეოდეს.

546, 1: 2829 და 4499—მამეჯარნეს, ველარა ვქენ, ნავით
ცხენი გარდვიხლტუნვე.

იქვე 2: 2829—... ჩემნი მქურეტნი გავაცბუნვე; 599—... ჩემნი
მქურეტნი გავაკუირვე.

იქვე 3: 461—თანამყოლნი ყველაკაი დამიოცეს, დავრჩი
მუნმე; 599—თანა-ყოლნი ყუელა კაი დაიოცნეს, ...
2829—თანა-ყოლნი ყველაკაი დამიოცნეს..

იქვე 4: 599 - ვინცა მღევდა, ვერ შემოწხვდა, მივბრუნდი და
მივაბრუნვე; 4499 და 2829—ვინცა მღვედის, ვერ შე-
მაპდის, მიუბრუნდი, მივაბრუნვე.

547, 4: 2829—უკმობ ყუავთა და ყორანთა მათ ზედან ვაქ-
ნევ ხადილსა; 599—... მაზედა ვაქნევ ხადილსა. 461—
უკმობ ყუავსა და ყორანსა, მაზედა ვაქნევ კადილსა.

548, 2: 599—აჩქარება შენი ჟამად არად უნდა, 4499—...
შენი ყოლე არა უნდა, ისე, როგორც ვახტანგი.

იქვე 4: 599—ჩვენ ორთავე მეომარი გალანამცა შეგვიძრწუნ-
და, 461 და 4499—ჩვენ ორთავე მეომარი განალამცა
შეგვიძრწუნდა.

549, 2: 4499 და 599—უფრორე წყნარად გიამბობ...
იქვე 3: 2829, 599 და 4499—... მაგას არ შეეწონების.

551, 4: 461—ყველასა ტანსა ემოსა ზარდახში განაზიდარი.
552, 3: 599—კაცი კმდა მისთა მქურეტელთა... 4499—კაცი
კამს მისთა ლაშქართა...; 461—კაცმან, კამს, მისად საქებ-
რად, ღონემცა იაჯა რისა.

553, 1: 599—მათი მესმა დაპირება, ჩაბალახთა ჩამობურვა,
ისე როგორც ვახტანგის გამოცემაშია; 4499—მათი მეს-
მა, დააპირეს ჩაბალახთა ჩამობურვა. 461—მათი მესმა, და-
აპირეს მუზარადთა ჩამობურვა.

იქვე 4: 599—და ქუსლი შევეც, დაუქციე, დაიზახნეს დია-
ცურ ჯვა“.

554, 2: 599—ზღვასა დავანტქენ, დაეკოცენ; 461—ზღვასა
დავანტქენ, დაეკოცეთ.

იქვე 4: 599—ვინცა მკვრეტდიან, უკუირდა... 4499—ვინცა
მიკვრეტდის, უკუირდა...

555, 1, 2, 3, 4: ამ სახით, როგორც ჩვენა გვაქვს, იცავეს
757 და 461 №-რი; ვახტ., 599, 2829 და 4499—1)...
შემოგვიტივეს ცხენითა,—2)... შეიქნა ომისა სიმარცხე-
ნითა,—3)... ფრიდონ ის სიქუელე-სიფიცხენითა,—4)...
იგი აღვისაც ხენითა. 461—იგი აღვისა ზენია წარყენილია.

556, 1: ვახტ. და 757—თვით ორნივე ბიძა-ძენი..., 461 და
599—თვით ორნივე ბიძის ძენი..., 4499, 2829 და
461—თვით ორნივე ბიძის ძენი...
ჩვენ გვგონია, ვახტ. და 757 №-ის „ბიძა-ძენი იმგვარადვეა შემ-
დგარი, როგორც ბიძა-შვილი, ბიძის შვილის ნაცვლად.

იქვე 2: 599—კელნი წმიდად გარდაჰკუეთნა..., 2829—... და-
აკუეცნა...

იქვე 4: 599—და მათნი ყმანი გაამტირლნა..., 461 და 4499—
და მათნი ყმანი აატირნა.

557, 1: 757—დაგვექცნეს, ვახტ.—გავვექცნეს.

იქვე 2: 599—არ თავი ვაზატენით (?), 2829—არ თავნი გა-
ვაზატენით, როგორც ვახტ. 461—არ თავნი ვაზატენით,
757 №-რი—გავაზატენით, როგორც ჩვენა გვაქვს.

- იქვე 3: 599—... ჩვენ იგი გავატანენით, 2829—... ჩვენ იგი გავიანტენით, 461—... ჩვენ იგი გავანატენით.
- იქვე 4: 599—მამკალი, ლარი დალიოთ..., 2829—მამკალ თუ ლარი დალიოთ..., 461—მამკალ თუ ლარი დალიოთ...
- 558, 2: 599—თვით ორნივე ბიძის ძენი .. 4499, 2829 და 461—თუით ორნივე ბიძის ძენი ..
- იქვე 3: 599—მისთა ნაცულად სისხლნი მათნი მოღვარნა და ველთა ასხნა; 757, ვახტ., 4499—მისად ნაცულად სისხლნი მათნი მოალუარნა, ველთა ასხნა; 461—მისად ნაცულად სისხლი (?) მათნი მოღვარნა და...
- 559, 2: 2829—... გულსა მით დააბშიდიან.
- 560, 3: 599 და 2829—ვერ მპოეს.
- 561, 1: 4499 და 2829—... მე და ფრიდონ ნადირობას გამოვედით, 499—... მე და ფრიდონ ნადირობით...
- 561, 2: 461—... ქელსა რასმე გარდავედით; 599, 757, ვახტ., 2829 და სხვ.—გარდავედით.
- 563, 1: ვახტ.—ზღვითკე; 599.—ზღვისკენ—უფრო სწორია.
- იქვე 3: 2829 და 4499—არას ძალ-უც მისსა სწორსა, 757—არას ძალ-აქუ მისსა სწორსა.
- 564, 1: ჩვენ ისე გვაქვს, როგორც 757 №-შია; ვახტ.—ვთქვარა, რასა ვამზავსო, მფრინველია, ანუ მკეცი?!...
- იქვე 3: 599—კაცნი მოზიდვიდეს—უფრო სწორია: ჩვენ ვახტანგის მიხედვით, შეცთომით გვაქვს „კაცი მოზიდვიდეს“.
- 565, 3: 4499 და 1117—... ფერნიცა გუანდეს რისანი, ვახტ.—... ფერნიცა ჰგვანდეს რისანი, 757 და 599—... თვალნიცა გვანდეს რისანი (757-უ-ნით).
- იქვე 4: 757—და მან განანათლა სამყარო..., ვახტ.—მან გაანათლოს ქუეყანა...
- 566, 2: ასეა ვახტ.; 4499— იგი ვარდი შემეყუარდა, რომე თოვსა არ ეხეწა; 757—... რომე თოვლსა ეხაეწა; 2829—... რომე თოვლსა არ ეხეწა.
- 568, 4: 599 და 461—და უთხარ: „მამკალ, უჩემოსა ენახოს-მცა ვისცა ისხე“. „ისხე“ ჩვენ შევასწორეთ ლექსისთვის „ის-ც-ხე-დ; 757—ენახოსცა ვისცა ისხე: ჩვენ გვგონია, კიდევ უფრო სწორი იქნებოდა: „ენახამცა ვისცა ის-ც-ხე“, შეად. 586, 2: ეგეც ხენი და 555, 4: ალვისაც ხენითა.

- 572, 3 და 4: 2829 და 4499—იგი მოგცემს წყალობასა... მოგიქუბებს... შეგიცვალეbs... არათოდეს შეგაწუხებს, 757—ისე როგორც ვახტ. და გაგიცვალეbs.
- 573, 3: 599—მომივილინა...
- იქვე 4: 2829 და 4499—მაშა რადგან შეგემეცნე, ამის მეტი რაღა მინა, 757—... ამის მეტი რად რა მინა.
- 574, 1: ვახტ. და სხვა ხელ-ნაწერები არაეინ : გესვა მოყუარე. — უაზრობა; 4499 და 757—არ ავი გესუა მოყუარე..., 2829—არ ავი მესვა.
- იქვე 4: 599 — ვერ დამყოვნელი ხანისად, 2829 და 4499 — ვერ დამყოფელი ხანისად, 757—ვერ დამყოვნელი წამისად.
- 576, 3: 599—... შენ რომე ცეცხლი გწუავს ალთა.
- იქვე 4: ჩვენა გვაქვს შეცთომით ისე, როგორც ვახტანგს, იხ. კვ (627,4); 599—ნუ თუ ღონ ქნას გარდასვლა ამაგა ქირთა მრავალთა; 2829—... გარდაკდა ამაგა ქირთა მრავალთა, 757—... გარდასულა ამაგა ქირთა და ვალთა. 461—... გარდაკდა მაგ შენთა ქირთა და ვალთა, ვახტ. —... მაგაა ქირთა და ვალთა (?), 4499—... გარდაკდა მაგა ქირთა და დავალთა;
- ჩვენის აზრით, აქ ყველაზე სწორი უნდა იყოს ეს უკანასკნელი 4499 №-რი ხელ-ნაწერის ვარიანტი: დავალი ანუ ზავალი არაბული სიტყვაა (არაბულ ზავალ) და ნიშნავს ფათერაქს, ქირს, უბედურებას, უბედურ შემთხვევას. იხ. და შეად. აქვე, 305, 4: 2829—საწუთროსა დავალთა.
- 577, 4: 2829—და ყოლა ქირი ნუ' იქნების', თუცა ლხინმან არა სძლია; 757—და ყუელა ქირი არ ეგების, თუმცა ლხინმან არ დასძლია; 4499—და ყოლე ქირი არ ეგების, თუმცა ლხინმა არ დასძლია.
- 578, 1: 757, ვახტ. და 4499—კაცნი უკემენ მასვე წამსა...,
იქვე 2: 757—უბრძანეთ თუ, 4499—უბრძანა თუ..., 2829—
„კაცნი იკმო მასვე წამსა... უბრძანა თუ და სხვა.
- იქვე 3: 757—დავიურვეთ, 4499 და 2829—დაიურვეთ.
- 478, 4: ვახტ.—რამც უშვიდეთ, ანუ ურვეთ; 757—რადმც უშვიდეთ, რადმცა ურვეთ, 2829 და 4499—რამც... რამცა.
- 579, 3: 4499 და 461—...პატიენი რომე მლხენოდეს: 461 (რამე?).
- 580, 1: 2829 და 4499—... საჯდომი დამიდგა ადგილსა საპატრონოსა, ... 757—საჯდომნი დამიდგნა ადგილსა საბატრონოსა,...

- 581, ვახტ. და 757 №-რი—ყოვლგნით ამბისა მძებნელი, როგორც ჩვენა გვაქვს, თუმცა უმჯობესია ის ვარიანტები, (757, 4499 და 2829) რომლებიც მრავლობითს რიცხვს იცავენ: „ყოვლგნით ამბისა მძებნელი, ... ადგილთა თავისა დამაშრობელნი, ... ვერას ამბვისა მცნობელნი, ... კულავ ცრემლნი შეუშრობელნი, 2829—1 და 3: 1) ... ამბვისა მცნობელნი... 3)... ამბვისა მბობელნი.
- 583, 3: 4499—... ცრემლითა მოერწყო ველი, 2829—... მან მორწყო ცრემლითა ველი, 757—... სისხლითა მუნ მორწყო ველი.
- 584, 2: 2829 და 4499 — ... მისთა სპათა მუკლ-მოყრილთა.
- იქვე 4: 2829 და 4499—და ნუ წახვალო, დაგემონეთ, სი-
ცოცხლეა ჩენი ვირ ეს.
- 586, 2: 4499—თქუნ საროსა ეგე ხენი:
უმჯობესია, როგორც აზრით, ისე ლექსისთვისაც: „თქუნ საროსა ეგე ხენი (ვახტ. და 757 №-რი—იეგე ცხენი)—გადამწერლის შეც-
დომბა, უნდა იყოს: ეგე ხენი, ისე როგორც 2829 №-შია. ჰხედავ პირი მზისა თქუნ საროსა ეგე ხენი:—ე. ი. შენი მზის პირი და საროს მხგავსი ტანიც ხედავსო და სხვა.
- 586, 4: 4499 და 2829—... საკედრობა-სიფიცხენი.
- 587, 4: 1829—და გამზრდელ-გაზრდილთა, 4499, და 757 და ვახტ.— და გაზრდილ-გამზრდელთა.
- 593, 2: შეცთომით ვერ მეკაფნეს, უნდა იყოს: „ვერ მეკაფნეს“.
- იქვე 4. უნდა იყოს: ... „ლამაღრიჯა“, 2829—... დამანალუ-
ლა, ცქაფი უფრო კულა მეცქაფნეს (?).
- 596, 4: 2829 და 757—სხვად არას ვიაჯ ღთისაგან, 4499—
სხვად არად ვიაჯ მღთისაგან.
- 597, 2: 2829, 4499 და 757—ლალი ქარვად გარდაიქცა.
- 600, 2: 757, 2829 და 4499—მან სხვა უკმოს..., 2829—...
მაჯაშისა (?!) შემტყუებარი (?!), 4499—მაჯისსავე შემ-
ტყობარი (?).
- 601, 3: 4499—კარგად ვერას ვერ მოივლენს, 2829—კარგად
ვერას ვერ მოილხენს (?)—წარყვნილია.
- 604, 4: 4499—... ალვა ნორჩი განაზარდი.
- 607, 1: 2829—ავთანდილცა მასთანავე მას ლამესა ცრემლი
ლუარა. მთელი ეს 607-ე ხანა 4499 №-ში ამ სახით არის:
„ავთანდილცა მასთანავე ტიროდა და ცრემლსა ღერიდა,
რა გათენდა, წამოვიდა, აკაცა და თავსა ხრიდა,
ტარიელსა გაეყარა,—მისთვის გულსა დანა სჭრიდა,
და მოყმე შეჯდა მოსწრაფებით, მივიღოდა, მართ მიქრიდა“.

- 609, 4: 4499 და 461—შეიგენით, მიცემულვარ კირსა თურ-
შე თანის თანსა.
- 610, 2: 2829—პირსა იხოკს, ვარდსა აზრობს..., 4499—პირ-
სა იხოკს, ვარდსა აზრობს, 757—პირსა იხოკს, ვარდსა აზრობს...,
იქვე ხელ-ნაწერები—... ხელი მისი გაამზოკლა, ვახტ.—... კელი
მისი გაამოკლა, შეად. ჩვენი ტექსტი: ვასწორებთ; იქვე 3: 757,
4499 და 461—სისხლსა... გაამლოკლა, 2829—სისხლი... მკეცმან
ყოვლმან გამოლოკა.
- 611, 3: 4499—... ფიცხლავ თავნი მისკენ არნეს.
- 612, 1: 2829 და 461—მიეგება, მოეხვია...
- იქვე 2: 4499—აკოცებდა, სიხარულით ცრემლთა ღურიდეს
ველთა მრწყველსა, 2829—აკოცებდეს... და ისე, რო-
გორც 4499 №-რი,
- იქვე 3: 4499—ესე თქუა თუ: „ნეტარ, ღმერთო, ცხადსა
ვარ თუ ანუ ბნელსა, 2829—... ცხადით ვსჭურეტ თუ
ანუ ბნელსა.
- 614, 1: 4499—მოვიდეს, სადა სამყოფლად სახლი დგას მუნ
აგებული,
- იქვე 2: 4499—მოვიდეს ნახუად ყოველნი, ... 757 და 2829
—... მოვიდა ნახვად ყოველი, ...
- იქვე 3: 2829—... მორკმული, ლალად შევებული, 4499—...
ლალი, შევებული, 757—... მორკმით ლალი და შევებული.
- იქვე 4: 2829, 4499 და 461—... ყოლვე ვერ იტყუის კლე-
ბული,
- 615, 1: 2829, 4499 და 461—..., ყოველი მისი ნახული,
- იქვე 4: 4499 და 2829—უმისოდ მყოფსა სწორად მჩანს...
- 617, 1: 599—არცალა დაჯდა ნადიმად, არცალა ქნად ხალ-
ვათისა. ამ ხანის მე-2-რე ტაეპი 2829 № ხელ-ნაწერში
მესამედ არის, ხოლო მე-3-ე-მეორედ.
- 618, 1, 2, 3 და 4: 4499 და 757—1)... მორკმით და დი-
დებით... 2)... კრძალვით და რიდებით... 3)... უკმობ-
ლი თავსა ფლიდებით... 4)... მოვალ შეებით და მშვი-
დებით.
- 620, 1: 599, 757, 4499 და 2829—... ნათელსა მას ულა-
მოსა, ვახტ.—... ნათელსა მას უჟამოსა.
- 622, 1: 757—რა მიეახლა, გარდაკდა ყმა, თაყუანის სცა მე-
ფესა, 4499—... გარდაკდა, ყმამ თაყუანი სცა..., 2829
—რა მიეახლა, გარდაკდა, ყმა თაყუანსა სცემს მეფესა,

- იქვე 2: 2829 და 4499—აკოცა როსტენ მეფემან ნიშტითა სიიფეფსა (?!),
- იქვე 4: 2829—... ყოველსა მუნა მკრეფესა, 4499—... ყოველთა შემომკრეფესა.
- 623, 1: 4499—ავთანდილცა თაყუანი სცა ლომთა ლომმან მზეთა მზესა: ჩვენს ტექსტში შეტომით: „ავთანდილს“, უნდა იყოს: „ავთანდილ“.
- 625, 1: უნდა იყოს „თავის-თავის“,
- იქვე 4: 4499 და 2829—და მერმე მისსა მგზავრობასა,—რა ენახა, რა ესმინა.
- 627, 1: 4499 და 2829—... დაუთმოს მოუთმინამან,
- იქვე 3: 4499—... მხსენებან.
- 628, 1: 4499 და 2829—ქუაბნი წაუხუამს დევთათვის..., (461—ქუაბნი წაუხამან დევთათვის...), ვახტ. და 757—ქუაბნი ომითა წაუხამან,
- იქვე 2: 4499—... ქალი ყავს თანა ნახლები, 2829—... გვერცა ნახლები,
- იქვე 3: 4499 და 2829—... კუდად უც სტავრა-ნახლები,
- იქვე 4: 2829—და ჩალად უჩს ესე სოფელი, ცეცხლი სწავეს ახალ-ახლები.
- 629, 2: 4499—ნახვა მოუნდა მის მზისა და თუალთა (?) არ დუხჭირისა, 2829—ნახვა მოუნდა მზისა და ნათლისა, არ დუხჭირისა,
- იქვე 3: 4499—იამა, აქო ვარდისა კელი, მძლედ დანამჭირისა, 757—იამა, უქეს ვარდისა კელი, მძლედ დანამჭირისა, 2829—იამა ქება ვარდისა ბროლისა განამჭვირისა.
- 631, 2: 4499—ლომი მინდორს ლომთა თანა მოარული, ფერ-ნამკრთალი, 2829—ლომი მინდორს ლომთა თანა არის რული, ფერ-ნამკრთალი,
- იქვე 3: 4499 და 2829—ყმა სოფლისა ხასიათი, ჯავარი და სრული ლალი.
- 632, 1: 2829—მზე მორკმული ტახტსა ზედა ზის უკადრი არ ნადევრი, 4499 მზე უკადრი ტახტსა ზედა ზის მორკმული, არ ნადევრად.
- იქვე 2: 2822—წყლად ეფრათი უხუად ერწყო..., 757—... ეეფრატსა..., 4499—წყლად ეფრატსა უხვად ურწყავს ედემს ზრდილი ტანი მქევრად,

- იქვე 3: 757—ბროლ-ბალახშსა... წარბი-მტვერი,
- იქვე 4: 2829—და მე ვინ ვაქებ, კამს ათინა მას აქებდეს ენა-ბევრი, 4499—და მე ვინ ვაქებ? ათენს ბრძენთა კამს აქებდენ ენა ბევრად.
- 634, 2: 2829 და 4499—ესოვნა არა კამს ჭირისა ეამ-პირველ გარდასულისა, 757—... ვით ღლისა გარდასრულისა.
- 635, 1: 4499—მუნ სარო, მგზავსი ძეწნისა ენახე, მისჭირდა მინები, 2829—მუნ სარო მგზავსად ვარდისა ენახე, მის-კვირდა მინები.
- 637, 1: 2829— თუ მკითხავ, ქება ვით ითქმის, ჩემგან ვით გაგეგონების.
- 639, 1: 4499—მზესა რა ესმა ამბავი...;
- იქვე 4: 2829—იტყუის: რა უთხრა პასუხი მისთა ნებისა თნებისა.
- 643, 3: 4499—მაშინ ჭირი ჩნდა ჩემზედა, აწ ესე ლხინად უხუდების,
- იქვე 4: 4499—და რადგან შუება აქუს სოფელსა, კაცი რად შეუწუხების.
- 644, 3: 461, 4499 და 1117—ძებნა წამლისა მისისა ცოდნა კამს მართ უვიცისა, 757—ძებნა წამლისა მისისა და ცოდნა კამს უვიცისა, 2829—... ცოდნა კამს არ უვიცისა.
- იქვე 4: 4499—და ჩემი თქუი, რა ვქნა ხალქმნილმან მზე მა-მეფაროს თუ ცისა, 757—და ჩემი თქუი, რა ვქნა ბნელ-ქმნილმან, მზე მიმეფაროს მე ცისა?!..., 2829—... დღე-კრულმან, მზე მამეფაროს თუ ცისა.
- 645, 2829—ყმამან ჰკადრა: სიხარული შევეერთე შეიღსა მე რვა, 4499—ყმამან ჰკადრა: „სიახლითა შევერთე ჭირსა შეიღსა მე რვა,
- იქვე 2: 2829—... გასათბობლად ცეცხლთა ბერვა.
- იქვე 3: 4499—... შორით კოცნა, მზისა წვერვა.
- იქვე 4: 2829 და 4499—და თუ გიახლოო ნეტარძი და...
- 646, 1: 757—ვაი თუ გავიჭრა, გაჭირლსა სადა გლახ დამწუ-ავს სად ალი, 4499—... დამწუვავს სამაღლე,
- იქვე 4: 2829 და 757—და მალეა მწადს, მაგრა..., 4499 — ვიშიშვი, მაგრამ გარდაედა ჟამი პატიეთა სამაღლე.
- 647, 1: 4499 და 2829—კულავეცა ჰკადრა: გავიგონე, შენ ამბავი რაცა ბრძანე.

- იქვე 3: 4499—... მაგრამ მზეო თავი უენი მზესა ჩემთვის და-
ვადარნე... 2829—მაგრა, მზეო, თავი უენი ჩემთვის მზესა
დაადარნე.
- იქვე 2: 2829 და 4499—ვარდასა ქაული მაპოვნინებს,... 757
—... მოაპოვნებს: 2829-სა და 4499 მ:მ:ებში ამ ხანის
მე-2 დი მე-3 ტაეპები გადასმულ-გადმოსმულია.
- 648, 3: 599, 2829, 4499 და 461—ქალმან მისცა მარგა-
ლიტი,... 757 და 54.—ქალმან მისცა მარგალიტი...
- 652, 4: 2829—და ვირემ გნახვიდე, სოფელი მინდა სალხი-
ნოდ აღარად, 757—ვირე ვნახვიდე, სოფელი,... 4499—
ვირე ვნახვიდე,... 757 და 4499—... მინდი სალხინოდ
აღარად.
- 653, 1 და 2. 2829—ვინ უწინ ედემს ნაზარდი ალვა რგო,
მორწყო, მახია, დღეს საწუთრომან ლაკუარსა მიმცა
დამხია, მახია; 4499—... ალვა რგვიო... 757—ვინ გუ-
შინ... ალვა მიწასა დამრგო, მახია—ზომის წინააღმდეგია.
- იქვე 3: 4499—აწ გული ცეცხლსა უშრეტსა დაბმითა დაამ-
ხია, 2829—აწ გული ცეცხლით ამივსო, დაბმით დაამაბა
მახია.
- იქვე 4: 2829 და 757—აწყა ვსცან... ✦
- 654, 1: 757—ამას მოსთქუამს, ცრემლსა აბნევს...
- იქვე: 2829—... ათროლოებს და აწარწარებს, 4499—ათრ-
ოლოებს და აწანწკარებს.
- 654, 2: 599—... ტანსა, მიახარებს.
- 678, 3: 599. 757, 4499 და 2829—... თქვენი თქვენკე დავებ-
რუნდეს;
- იქვე 4: 2829—და არ მოვბრუნდე, თქვენმცა სუფევთ, თქუე-
ნი მტერი დაძაბუნდეს.
- 679, 4: 599—ათი ათასი წითელი...
- 680, 3: ჩვენ შეცდომით—მაგას არ ვჰკადრებ, უნდა იყოს:
მაგას რა ვჰკადრებ, (ასეა ყველა ხელ-ნაწერში) 2829 და
4499—მაგას რა ვჰკადრებ.
- 681, 1: 599—... მგონ, წამიცა არ წამაროს, 2829—... რომ
წამიცა...
- 682, 1: 757, 2829 და 4499—... სიცოცხლე გლახვით გათნო.
- 682, 3: 599—რად არ მუნვე გაიგონე, რად ხარ შმაგი ეგეთიო.
- იქვე 4: 599, 2829, 4499, 757—და სჯობს სიკუდილი აკ-

ლებასა...; ვახტ.—და სჯობს სიკოცხლე აკლებასა...: ამ ხანის მეორე ტაეზი 2829 №-ში მესამედ არის, ხოლო მესამე-მეორედ.

683, 1: 2829 და 599—... თვით ლაშქარნი რად დალორდენ, 4499—... თვით ლაშქარნი რად მოლორდეს.

684, 2: 757, 4499, 2829 და 599—... სიყუარული არ თურ იცი.

იქვე 3; 599—... მოყუარე თუ არცა ფიცი, 4499—... მოყუარე და არცა ფიცი.

685, 1: 2829, 4499 და 599—... მზესა რამცა დააბრუნებს, 757 და 2829—რაცა.

686, 3: 599—სჯობს წავიდე, არ გავსტეხენ, 757—არ გავსტეხე...

იქვე 4: 757—და ჰირნი მისგან უნახაენი დია ვისმე გარდუკდიან; ვახტ. და 599—დია ვისმე გამოსკდიან; 461—და ჰირნი მისგან უნახაენი ძნელად ვისმე გარდუკდიან, 2829 და 4499—... კაცსა ვისმცა გარდუკდიან; ამ ორის უკანასკნელი ხელ-ნაწერის ვარიანტი უფრო მოხდენილია.

687, 3: 599—ვერ გარდვიკდი ცრემლთა მისთა, ჯიონიცა თვალთა მდინდეს, 757—... ჯეიჰუნიცა..., ზომას ლალატობს; 2829 ვერ გარდვიკდი თვალთა ჩემთა, ჯეონიცა ცრემლად მდინდეს.

იქვე 4: 4499—და მამეკმარე, თუცა ოდეს მოკმარება შენცა გინდეს, 2829—და მამეკმარე, თულა ოდეს მოკმარება ჩემგანც გინდეს.

688, 1: ვახტ.—არ გამიშეებს, გავიპარვი, წავალ მათგან შეუგნებლად, 757—... წავალ მათგან შეუგებლად, 4499 და 2829—... მათად შეუგებლად.

689, 3: 757 და 599—ზოგი თქმა (757 - თქუმა... თქუმასა... თქუმითა) სჯობს არა თქმასა, ზოგი თქმითაც დაშავდების.

690, 3: 599, 4499 და 2829—შეუშინდა საწყინარსა, მოკსენება ვერ შემართა, 757—შეუშინდა, საწყენლისა მოხსენება ვერ შემართა.

695, 1 და 2: 599—სიხარულად, დანარჩენები—სიხარული,

იქვე: 757, 2829 და 599—1) ლადრად—2) ლადრად, უნდა იყოს: 1) აღრად—2) ლადრად; 4499—1)—... ლადრად, 2)—... მუხთლად, აღრად, იხ. ჩვენი შესწორება;

იქვე 3: ვახტ.—კადრად.

696, 1: 2829 და 461—... საწყინარსა არ დახედნეს, დანარჩენები—... არ დარიდნეს.

- იქვე 3: 2829—მე მაგისად მოსმენამდის რად არ ყურნი შემე-
ბეკდნეს.
- 698, 2: ვახტ.—დააცთუნა, მაგრა მისთვის..., 2829—დაც-
ლუნა, სხვები—დააცლუნვა.
- 699, 2: 599 და 4499—გამოძურწა, გამომელდა, 4499—
გამოძურწა, გამომელდა.
- იქვე 4: ვახტ.—... რომელკაცი თავს ივენებს, სხვები—... რომე
კაცი თავს ივენებს.
- 702, 2: 757, 4499 და 2829—მიკუირს, რად სცალს წყლია-
ნობად...
- 709, 1: 4499—სიყუარული სიყუარულსა შეგიცვალო (?!),
2829—სიყუარულსა სიყუარული შეგიცვალო...
- 710, 2: 2829—... კაცი იყოს საქმისამცა..., 4499—... კაცი
იყოს საქმისაცა...
- 723, 1:—757, 4499, 2829, 599 და ყველა საუკეთესო ხელ-
ნაწერი—მე იგი ვარ, ვინ სოფელსა არ ამოვჭკრეფ კიტ-
რად ბერად; ვახტ. და ჩვენი ძირითადი ტექსტი შეცთო-
მით—... არა მოვჭკრეფ კიტრსა ბერად.
- იქვე 3: 2829 და 4499—ასრე მართებს მოკმარება...
- 728, 1: წაგიკითხავ, სიყუარულსა მოციქულნი რაგვარ სწე-
რენ: აქ, შესაძლებელია, ყოფილიყოს „მეცნიერი“ „მო-
ციქულნი“-ს ნაცვლად, რადგან, საფიქროა, რომ სიტყვა
„მეცნიერი“ გადამწერელს შეეცვალოს მოციქულად,
შეად. 977, 4, იხ. ქვემოთ ვარიანტებში, 757 და 4499 —
წაგიკითხავს სიყუარულსა..., 757—... რაგუარ, ... 4499
და 2829—როგორ.
- 752, 2: ვახტ., 4499 და 2829—მართლად უთქუამს მეცნიერთა:
—„წყენაო კირთა ბადე“, 461—მართლად უთქუამს მოა-
ბადთა..., 757—მართლად უთქუამს მეცნიერსა...
- 760, 3: 4499—... სასმენელად მე მას რულსა; ვახტ., 757 და
2829—... სასმენელად მე მახულსა.
- 763, 4: უნდა იყოს: „ვინმცალა ვით“, (2829) და არა — „ვინ-
ცალა“ ვით დაგუიკირნა (757 და 4499).
- 764, 4: 2829—ანდერძი ჰკადრა მეფესა, სიცოცხლე...
- 768, 3: 4499 და 757—... წამწამ დაბრუნდის, იაჯდის...
599—იაჯდის..., 757—... მისთუნ..., 2829—წამ-წამ-
იაჯდის, დაბრუნდის...

- 776, 3: 2829—მასთანა რთედის ნაკადსა..., 4499 და 757—
რთედის...
- იქვე 4: 757 და 2829—... წავლასა მისვე გზისასა, 4499—...
წასულასა.
- 779, 4: 4499 და 757—... მოსულა დია იამების, 2829—...
მისულა დიდად...
- 782, 3: 2829—არ გული უნდა ფიცისა პირისა გასრულებასა,
4499—... კაცისა პირისა გასრულებასა, 757—არ გუ-
ლი უნდა ფიცის და პირისა გასრულებასა.
- 783, 2: 4499—რა გული წავა, იგიცა მივლენ..., 757—...
წავა, იგიცა წავლენ და..., 2829—... ცნობაცა მივლენ...
- 786, 2: 599—... რა ქნას აეთანდილ, უამბობ დავედრებულ-
სა; 4499—... მისგანვე დავედრებულსა, 2829—... მის-
სა დავედრე დობილსა.
- 790, 1: ჩვენ შეცთომით—არ მართალო მღურვად, უნდა
იყოს: არ „მამართლო“.
- 791, 3: 599—ცათა სწორი მოვიმღურვენ, 2829—გამოპარ-
ვით წამოსრულვარ, დიდებულნი მოვიმღურვენ, 4499—
გამოპარვით წამოსულითა ჩემი მზრდელნი მოვიმღურვენ,
757—აგრევე და... ღთისა სწორნი...
- 804, 1: 2829—ერთკერძ უც ლომი... 2) კვლა ერთ-კერძ ვეფხი
მოკლული, ... 757—კულა სხუაგნით ვეფხი უსულო, მკუ-
დარი, ... 4499—კულა ერთკენ ვეფხი უსულო მიწასა
დანარცხებული.
- 822, 2: 4499—ეტყუის: „თუ მოჰკუდე, რას არგებ ქცევითა მაგ
ოხერთა“?! 2829—... რომ მოჰკუდე, გერგების საქმითა
მაგ ოკერთა.
- 823, 2: 2829 და 4499—ალარ გაწყენს ენა ჩემი...
- იქვე 4: 757, 4499 და 2829—... მიყავ, ცრემლი ამღულარა.
- 825, 2: 2829, 4499 და 461—... გნახო ჩემი სულთა
მდგმელი.
- 874, 4: ვახტ., 599, 2829—არცა სიტყუა გამიმეტდეს: 461
და 757—გამეტადდეს, 4499—არცა სიტყუა გადიადდეს.
- 884, 3: ქართვ.—თვალთათ, ვითა წყაროს წყალნი: საუკეთე-
სო ვარიანტები კი ისე იცავენ, როგორც ჩვენა გვაქვს
(აგრეთვე 461 №-იც), 4499 და 2829—თვალთა ვითა
წყაროს თვალი, ცრემლი...

889, 1: 461—ვარდი ქკნებოდა, ღრუბლობდა, ალვის შტო შეირხეოდა, 4499—... ღურებოდა, ალვის შტო შეირხეოდა.

890, 1: 599—მზესა ეტყუის: მზეო, გსახავ თინათინის...

891, 1: 4499 და 2829—თვე ერთისა მოშორებება მზე ზამთარსა გაგვიცივებს.

895, 4: 2829—როგორ გასრულვარ, შენ იცრ, გული აღარას ღხენითა.

897, 4: ვახტ.—და კალმად გიკვეთ გაწლობილსა ტანსა წერილსა, ვით ლერწამსა; 4499—კალმად გიკუეთ გაწყობილსა ტანსა ჩემსა, ვით ლერწამსა; 4988—და კალმად გიკვეთ გაწყობილსა... ვით ლერწამსა; 461—კალმად გიკვეთ ტანსა ჩემსა, თუ დაეხსენ მიწყვი წვასა; 599 და 54—გაწყობილსა (?) ტანსა წერილსა, ვითა თმასა-ო.

აქ ყველაზე სწორია 2829 და 757 №-ის ვარიანტი: დამაშვრალი და სვედისაგან გაღეული ავთანდილ ამ სიტყვებით მიმართავს ოტარილს: „დაჯე წერად კირთა ჩემთა, მელნად მოგკემ ცრემლთა ტბასა, და კალმად გიკვეთ გაწლობილსა ტანსა წერილსა, ვითა თმასა“-ო; ცხადია, აქ იგულისხმება თვით ავთანდილის ცრემლთა ტბა და მისივე თმას-ვით გაღეული, გამზდარი, დამკლუვებული ტანი და, მაშასადამე, უხერხულია მიმწლეულის ტანის შედარება ლერწამთან, ისე როგორც ეს ვახტანგის გამოცემასა და 4499 № ხელ-ნაწერშია, მსგავსივე ადგილი იხ. ვისრ., გვ. 57, სტრ. 11, სადაც ვისს ტანი მისი თმისაებრ დასწლობოდა. წლობა იგივეა, რაც მიმწლევა, მიმხვევა, ძალზედ გახდომა, აქედან: სიწლო—გაღეულობა, სიგანხდრე, შეად. ვისრ., გვ. 105, სტრ. 11.

898, 2: ვახტ. და 2829—...ზოგჯერ ესხუდები, ზოგჯერ ემკლდები.

899, 4: 599 და 2829—მას გაავონე, რანიცა ცეცხლნი უშრეტნი მდებიან; 757 და ვახტ.—მას გაავონე, რანიცა ცეცხლნი უშენოდ მდებიან; 4499—და მას გაავონე, რანიცა ცეცხლნი რაზომცა მდებიან.

აქ, ჩვენის აზრით, დიდი უაზრობაა, თუ ტექსტი არ შესწორდა: შესაძლებელია, აქ ყოფილიყოს 461 №-ის მიხედვით: „მას (ე. ი. ჩემს სატრფოს, იგულისხმე თინათინ) გაავონენ“ (ე. ი. შეატყობინონ, ამცნონ ვარსკლავებმა), რანიცა ცეცხლნი უშრეტნი მდებიან-ო. ამ ადგილის იმ სახით მიღება კი, როგორც ხელ-ნაწერები იცავენ, რომელი ვარიანტიც გინდათ აიღეთ,—შეუძლებელია. ამ გვარ უაზრობას გამოუწვევია თავისებური გადასხვაფერება ამ ადგილის სხვა და სხვა რედაქტორების მიერ: 4499 №-ი მთელს ამ ხანას ამ სახით იცავს; „აჰა ვარსკლავნი უშიდნივე მე ამას მეწმუშებიან, მზე, მთუარე, ოტრიდ, მუშთარი და ზუალ ჩემთუის ზნდებიან, ასპიროზ, ზოჰრა, მარიხი—მოვლენ და მოწმად მყუებიან, და მას

გააგონე, რანიცა ცეცხლი რაზომცა მღებთან“. 461 №-ი ასევე იცავს, მხოლოდ კიდევ უფრო გასაგებად გადმოგცემს შე-4-ე ტაქს: და მას გააგონონ, რანიცა ცეცხლი უმისოდ მღებთან. საყურადღებოა ისიც, რომ ვახტ. რედაქცია გასაგები ხდება იმ შემთხვევაში თუ ამ ხანას მის მომდევნო ხანის ადგილს დაესვამთ, ხოლო მის მომდევნო ხანას კი წინ წავუძღვარებთ; მაშინ—„მას გააგონე“—ო—გულს ეტყვის ავთანდილ. ყოველს შემთხვევაში ანგარიშ-გასაწვეია ის გარემოება, რომ ეს ხანა ისე, როგორც იგი წარმოდგენილია არსებულ ხელნაწერებში, სიყალბის ანუ ჩანართობის აშკარა ნიშნებს ატარებს, როგორც ამას სამართლიანად ამტკიცებს ალ. ი. სარაჯიშვილი, იხ. „ვ. ტ.“-ის ყალბი ადგილები, IV, 1898, L 11, გვ. 13—15.

901, 3: 4499, 2829 და 757—არ დასწყუეტილის ცრემლთა რუსა.

903, 4: 4499 და 461—ეს სამეფო ვისი არის, ან მორჩილობს ვისსა კრმალსა (?).

904, 3: 2829—აქამდის მზლუარი თურქთაა, მოსამზლურე ფრიდონ მზლურებითა, 4499—... ფრიდონ მომზლურეა...; 757—... ზლუარი თურქთაა, მომძლურე ფრიდონის ზლუებითა;

იქვე 4: 4499—და ჩვენცა მისი (?) ვართ; გაიმბობთ, თუ ქურეტით არ დავბნდებითა; 2829 და 757—და ჩვენცა ვისნი ვართ. გაიმბობთ...

906, 1: 599—ესე გზაა. მულღანზარზარს მიმავალი; 757 და 4499—... ესე გზაა მულღანზარზარს მიმავალი; ყველაზე წმინდად შენასულა ეს ადგილი 461 № ხელნაწერში: 461—ესე გზაა მულღანზარსა მიმავალი.

910, 1: 599—მულღანზარზარს მიმავალი ადრე დაღევს გზასა გრძელსა; 757—მულღანზარზარს მიმავალი ადრე დაღევს გზასა გრძელსა; 461—მულღანზარზარს მიეახლა; 4499—მულღანზარზარს მიეახლა ადრე დაღევს გზასა გრძელსა; ვახტ.—მულღანზარზარს მიეახლა, ადრე დაღევს გზასა გრძელსა.

911, 4: 599—მან მოახსენა: „მეფეა ფრიდონ მულღანზარზარისა“; ვახტ. და 757—მან უთხრა: „ფრიდონ კელ-მწიფე მეფე მულღანზარისა“; 461—ჰკადრა თუ: „ფრიდონ კელ-მწიფე მეფეა მულღანზარისა“; 4499—მან უთხრა: „ფრიდონ კელ-მწიფე მეფეა მულღანზარისა“ *) სწორია.

*) მულღანზარის შესახებ იხ. ჩვენი გამოკვლევა, ძველი ხაქართველი, 1 ტ., 92—93 გვ.

- 917, 2: 4499 — წა, ჰკადრე შენსა პატრონსა...
- იქვე 4: 461 და 4499 — შენს წინა მომგზავრებული, 2829, 54 და 757 — ... თქუენს წინა მომგზავრებული, ვარ. — ... თქუენს წინა მოგზავრებული.
- 920, 2: 4499 — რა შეხედნა მან, ესე თქუა: „თუ არ მზეო, ისი ვინა?!“
- 921, 4: 4499 და 461 — ... ივაქრონ რა, ან გაჰყიდონ.
- 922, 2: 2829 — მზე უჩინოდ იქს...
- 923, 4: 2829, 4499 და 461 — და თქუეს: „ასეთი კორციელი შეუქნია ნეტარ რასა?!“
- 926, 2829 — მინდორს ვნახეთ, ტარიელ ჯდა; ცრემლითა ღვრიდა, ველთა რწყვიდა; 4499 — მინდორს ნახა, ტარიელ ჯდა, ცრემლსა ღვრიდა...
- 931, 1: 2829 — ქუაბნი დევთათვის წაუხვამს სრულად გამესისხლებია; 54, 4499, 4988 და ვახტ. — წაუხვამს, 757 — ქუაბნი წაუხვამს... (54 — ქუაბნი) ყველა ხელ-ნაწერი — ... გამესისხლებია: შესაძლებელია, ეს იყოს წარყვნილი ადგილი სიტყვისაგან „გაუსახლებია“.
- 931, 3: 54, 4499 და 757 — ... არ ახალ არ ახლებია.
- 933, 2: 2829 და 4499 — მითხრა ამბავი მისი და მისისა საყუარელისა;
- იქვე 4: 2829 და 4499 — ... ჰკლავს სურვილი და ვერ ქურეტა მისისა სასურველისა.
- 935, 1: 4499 — მის ყმისა ცეცხლი შედების, ვტირი ცრემლითა ცხელითა, 2829 — ... ვიწვი ალითა ცხელითა, 757 და 54 — ... დამწუა ცეცხლითა მისითა.
- იქვე 2: 757 და 54 — შეგებრალნეს... გავჰკე ცნობითა ვისითა. (54 — გავკე).
- იქვე 3: 757 და 54 — მომინდა... ძებნა ზღუითა და ქუიშითა.
- იქვე 4: 757 და 54 — და შევიქეც... მყოფნი გულითა მქისითა.
- 937, 3: 2829 და 4499 — გამოპირჩიე, სით მიჯობს ძებნა მის მზისა მშუენისა, სხვები — ... მის მზისა ზენისა.
- 938, 4: 2829 — და მუნ ვარდის წყლისა ცრემლითა რწყუენ ტვერსა საგუბარითა (?) — წარყვნილია; 4499 — და მუნ ვარდთა წყლითა ცრემლითა ღაწუთა რწყუენ ნაგუბარითა.

599—და მუნ ვარდსა წყლითა ცრემლითა... 757—და მუნ ვარდსა წყლითა სხელითა, რწყუნ ტევრთა საგუბართა.

940, 4: 4499 და 599—... მზისა ეტლთა გარდამხმელო, 757 და 54—... გარდამხმელო.

941, 1: 4988, 599 და 2829—თუცა შენ ჩემთვის არა გცალს, სხეები...—ჩემად...

946, 1: 2829 და 4499—ნადიმი მსმელთა ჯარისა (?). ლექსთწყობას ლალატობას, 599—დარისა—წარყენილია.

948, 3: 4499—...ცეცხლი მწუავს მოუთმენები; 757, 54, 599 და ვახტ.—...ცეცხლი მე სხვათა მედები, 2829—... მე სხვათა ცეცხლი მედები.

იქვე 4: 599—და გზა გრძელი, 'საქმე სასწრაფო მიც დია დასაყოვნები, 2829—...მიც დიდი დასაყოვნები, 4499—... მიც, დია დაყოვნები, 757 და 54—... მიც დია დაყოვნები.

951, 4: 2829—... ლაწუი ვარდი, ცრემლ-ნადენი.

954, 1: 593, 2899 და 757—... ზარი მის ყმისა წასულისა. „გაყრილსა“—შეცთომით გვაქვს, უნდა იყოს: გაყრისა, როგ. ვახტ., ან როგორც 4499—ზარი მის. მზისა გაყრილთა...

955, 1: ყველა ხელ-ნაწერი—ქალაქი გავლეს, მივიდეს პირსა დიდისა ზღვისასა.

ქვე 2: 599—... ნასადგომევესა მზისასა.

956, 2: 4499—კბილ-თეთრი, ბაგე-ბალახში, ტან-ალვა თმითა შავითა; 2829—ბაგე-ბალახში, კბილ-თეთრი, ტან-ალვა თმით და...

962, 1: 599—მუნ ქარავანი ურიცხვი მისდგომოდა ზღვის კიდესა.

962, 4: 2829—ჰკითხა თუ: „ვინ ხართ, ვაქარნო,—მათ საუბარი ჰკიდესა, 599 და 4499—და ჰკითხეს თუ: „ვინ ხართ ვაქარნო!“... 757 და 54—და ჰკითხეს: „ვაქარნო, თუ ვინ ხართ“...

963, 3: 2829—ჰკადრეს: კმელთა სინათლეო, შენ ამოხველ ჩუენი მლხენი; 4499—... შენ ამოხველ ჩუენი მხსნელი, 757 და 54—ჰკადრეს: „მზეო, სიცოცხლე და შენ ამოჰკე ჩუენი მლხენი.

- 964, 4: 599—...არ ლარნი გვისხენ ნაქარნი, 757 და 54—
გუქონან ნაქარნი, 2829 და 4499—ისე, როგორც
ვახტ.
- 965, 1: ყველა ხელ-ნაწერი--კაცი უსულოდ მდებარე.
- 971, 4: 599—და ანუ დავკოც იმ ყუელასა, ან სიკუდილი
ჩემი დღესა, 4499—და ანუ დავკოც განგებითა...,
2829—ანუ დავკოც იმ ყუელასა, 757 და 54—და ანუ
დავკოც (54-უპ-ოდ) იმ ყუელასა...
- 972, 2: 4499 — განგებაა, — დღესცა მამკლავს, ლაქუარნია ჩემ-
თუის მზანი, 599 - განგებაა, — აწვე მომკლავს..., დანარ-
ჩენები—ისე როგორც ჩვენა გვაქვს.
- იქვე 3: 2829—... ვერ მოყმენი, ვერცა ძმანი; 757 და 54—
ვერ დამქსნიან; 599—ვერ დამხსნიან - ვერ ციხენი, ვერ
მოყუასნი, ვერცა ძმანი.
- 975, 4: 757, 4499 და 54—კეტი ჰკრა, ძელი მოსტეხა,
სხუით არათ არ მოსტყდებოდა, 2829—... სხედ არად
არ მოსტყდებოდა, 599—...სხვით არას არ მოსტყდებოდა.
- 976, 4: 4499—და დაკოდლინი მკუდართა შუა იმალვიან,
მალვენ კმალსა, 757 და 54—დამალულინი მკუდართა
თანა იმალვიან, მალვენ კმასა, 599—და ვინც ხრდა-
ლია, მკუდართა შუა...
- 977, 4: 4499 და 2829—და მართლად უთქუამს მოციქულ-
თა... 3. ლარაძე—და მართლად უთქუამს სიბრძნით
სრულსა,... ფაქიზად შესრულებული ხელ-ნაწერები 757,
54, 4988, 5006 და ვახტ.—მართლად იტყუის მოცი-
ქული: „შიში შეიქს სიყუარულსა“; 599—მართლად
იტყვის მეცნიერი: შიში შეიქს სიყუარულსა. შეად. 728,1
- 982, 4: 2829 და 4499—ნავი საესე საქონლითა მომილია,
ვითა ძღვენი, (4499—მამილია).
- 983, 2; 54 და 757—ამხანაგთაგან ეჯობნოს, ვისცა (?!) მას თანა
ჰხლებოდეს: 54 ზ 757 №№-ებსა და ქუთ. საეთნოგრაფ.
საზოგად. ვრცელ ხელ-ნაწერს აშკარად ეტყობათ, რომ
ისინი გადმოწერილი არიან უცვლელად ერთისა და იმავე
რედაქციითგან.
- 989, 2: 757, 54, 2829 და 4499—„თვით თავადია ჩენი
თქო,... (757 და 54—უ—ნით).
- 989, 3: 599, 4499 და 2829—დავიწყებ ჯუბაჩობასა, ვახტ.,
757 და 54—ჩუბაჩობასა.

- 992, 3: 2829—გვარად უცხონი ყუაფილნი ფერთა მეტად ბევრითა, 599—გარეთ უცხონი ყულანი... წარყენილია.
იქვე 4: 54, 757, 599 და 2829—რა გაგაგონო ენითა.
994, 3: ვახტ.—...კაცსა არ სიტყუის-მტომელსა.
995 3: 4499—ჰკადრა: „უხედავ პირსა შენსა მზისა მგზავსად მე მეცნების!“, 2829—... პირი თქუენი მზისა პირად...
997, 2: 599 და 4499—... ნიადაგ არს სიმღერები, 2829 —... დღე' ყოველ არს სიმღერები.
1000, 2: 599—... ლარსა ყუელას გარდასთვლიან; ამ ხანის მე-3-ე ტაეპი 599 №-ში მეორედ არის, ხოლო მე-2-ე მესამედ.
1001, 3: 2829 და 4499—აწ იგი შინა არ არის.
იქვე 4: 4499, 599, 757 და 54—გამოგებვა, ...ვახტ. და 2829—გამოგებვა, 599—გამოგებვა და წალღანა (?).
1002, 2: 2829, 4499 და 599—მხიარული არ თუ მქისი, დანარჩენები და ვახტ.—საყუარელი არ თუ მქისი.
იქვე 4: 599 და 757 და წინა კაცთა მოგაგებებს... ვახტ.—ისე როგორც ჩვენა გვაქვს 599—ნათლად შეხვალთ ქალაქს დღისი.
1003, 2: 599—მებაღე ჩარბის, ახარებს, 54 და 757—... მირბის, ახარებს.
1004, 1: 2829 და 4499—საროსა მგზავსი ნაზარდი მთვარეა დღისა შვიდისა;
იქვე 4: 599—... ლართა სყიდვისა, დანარჩენები—...ლართა სყიდისა, 4499 და 2829—მიმიკო, მკითხა...
1005, 2: 599 და 2829—მოუკაზმა ქარვასლანი, 54, 4499 და 757—მოუკაზმეს ქარვანსრანი.
1006, 1: 2829—ზარი გაკლა, შემოაკრთა, 599—ზარი გაისმა, შემოაკრთა... 54, 757 და 4499—ზარი გაკლა, შემოაკრბეს...; ვახტ.—ზარი გაკლა შემოაკრთეს.
1006, 3: 599—ზოგნი ნდომით შეფრთინვიდენ, ზოგნი იყუნენ სულ-წასულად; 54, 757, 4499 და ვახტ.—ზოგნი ნდომით შეფრთინვიდეს, ზოგნი იყუნეს სულ-წასულად; 2829—ზოგნი ნდომით შეფრთინვიდენ, ზოგნი დარჩეს სულწასრულად.
1007, 2: 2829, 599 და 4499—მხიარულად უსალამა, სიხარული დაიჩინა.
1008, 1: 599—... არ ყმაწვილი, კარგად მშემელი.

- 1008, 2: 599—პირ-მსუქანი, არ თუ ხმელი.
- 1010, 4: 599, 757 და 54—თქუა: ვითა გინდა, ვაქრობდით, ნუ გამაცხადებთ მე ვინა?; 4499— და თქუენ ვითა გინდა, ვაქრობდით, ნუ გამამელავენებთ მე ვინა.
- 1011, 1: ვახტ.—არა მისსა, 2829, 757, 56, 599 და 4499 —...არას მისსა.
- იქვე 4: 2829—კლევდა, 757 და 54—ჰკლვიდა, 4499—ჰკლევდის, 599—ჰკულიდა.
- 1012, 1: 2829—ვითა ვისგანც გაიძლების, 599—ვისგანც ვითა დაითმობის, 54, 757, 4499 და სხვები—ვისგან ვითა დაითმობის.
- 1012, 3: 599—მართ ანასდად გილალატებს, 757—... ანასდათ, 54 და სხვები—ანაზდად.
- 1013, 4: 757, 54 და 599—აწვიმებდა ცრემლთა, ლურიდა. (599—ღვრიდა).
- 1014, 2: 2829 და 4499—თუ არ უთხრა, როგორ გავსძლო, ცეცხლი უფრო გამიხშირდეს; 599—თუ არა ვთქუა, ველარ გავსძლო,...
- 1016, 2: 2829—მით შეგქნა მოშორებულთა ჰირთა, არ ლხინთა მწადებლად; 599—მით შეგქნა მოშორებულთა ლხინთა არ ჰირთა მწადებლად; 4499— მით შეგქმნა მოშორებულთა ჰირთა არ ლხინთა მწადებლად.
- იქვე 4: 599—... ტკბილად სჩანს, დასაქადებლად; 4499—... ტკბილად თქუეს დასაქადებლად.
- 1017, 2: 599—... რად არ შენზედა ბნდებიან; 54, 4499 და 757—.. რად არ შენზედან კრფებიან, 2829—...რად არ შენზედა სხდებიან; 461—... რად არა შენზედ კრფებიან.
- იქვე 3: 2829, 599 და 757—... ყუავეილთა აქენობს, ჩემიცა კენებიან; 4499—...ყუავეილთა აქენობს, ჩემიცა კენდებიან.
- 1018, 1: 4499—...შენსა ამისსა თხრობასა.
- 1018, 2: 599—მაგრა რა ვარგო დღე-კრულმან, სრულად გავყრილვარ თმობასა, 757 და 54—მაგრა რა ვარგო დღე-კრულმან, სრულად გავჰყრივარ თმობასა, 4499— მაგრა რა ვარგო... სრულად მივეკდივარ ცნობისა, 2829 —მაგრა რა ვარგო დღე-კრულმან, სრულად მივედილვარ ცნობასა.
- იქვე 4: 599 და 4499—თვარა მივხდილვარ ცნობასა, 54 და

- 757 —...თუ არა მივჭკუდები ცნობასა; 2829—...თვარამ ნუ მნუკევ თობასა.
- 1014, 2: 4988—ან ჩემი გაღაგვლოდეს, 757 და 54—... ან ჩემი რამ გაგვილოდეს (54-უ-ნით) 4499 და 2829 —... ან ჩემი რამ გავილოდეს.
- 1020, 1: ვახტ., 4988 და მათი მომხრე ხელნაწერები—ისე როგორც ჩვენა გვაქვს; სხვები—... და გაუგზავნა წიგნი მისი.
- იქვე 2: 599—... ძმა ვინმეა, ანუ თვისი, ვახტ. და სხვები—...და ვინმეა ანუ თვისი.
- იქვე 3: 599—თქვა: არ იცის გული ვისა მე მაშიკობს ვისა ვისი?!
- იქვე 4: 4499 და 461—რომე მიძინან სამიჯნურო რად ვამგზავსო მე მას ისი?!..., 599—რომე მიძინან,... 757 და 54—... მიძინან... რად ვამგზავსო მე მას ისი?!...
- 1021, 2: 757 და 54—მაგრამ მას ზედა ბულბულსა ჯეროტკბილად არ უმღერია, 461—მაგრამ ბულბულსა კმატკბილად არ უმღერია.
- 1022, 1: 599—ესე გვარი საზრახავი დაუზრახე,...; 54, 757, 2829 და 4499—... დაუზრახა გულსა შინა, ვახტ., 4988 და მათი მიმხრობი—დაუძრახავს გულსა შინა.
- იქვე 2: 599, 4499 და 2829—მერმე იტყუის: „ჩემი შემწე ჩემგან კიდე არავინა, 4988, 757 და 54—ჩემგან კიდე ჩემი შემწე არავინა, 461—მერმე იტყუის: ჩემი შემწე შენგან კიდე არავინა.
- 1022, 4: 599—და რათაცა ვიქ (?), 2829—რათამცა ვით ვჰპოვებ (4499 და 54—რათაცა), 757—რათაცა ვით ვჰპოვებ.
- 1023, 3: 599—მივჭყვე, მიაშობს ყუალასა, 4499—იქვე 3 და 4: მივჭყუე, მიაშობს ყუელასა გამაველ—შემომავალთა და პირველვე ვათქმევ პირითა თავისა გადასაველთა, 2829—მივჭყუე, მიაშობს ამბავი, რაზომცა ცეცხლი მწეავ ალთა, და ნუ თუ რა მარგოს, მე მისი გარდაკდა ჩემი ცნა ვალთა.
- 1024, 4: 4499—და მიჯობს მივჭყვე, განალ სადმე ვსცნობ საქმესა დაფარულსა; ვახტ. და 4988—ისე როგორც ჩვენა გვაქვს; 599 და 2829—... განლა (2829 განალ) რასმე ვსცნობ საქმესა დაფარულსა, 757 და 54—განალ რასმე ვსცნობ საქმესა დამალულსა.

- 1025, 1: 599—კულა ეტყუის: „ვერვინ ვერას იქმს, თუ ეტლი არ მომთმინდების.
- 1025, 3: 599 და 2829—ბინდის ფერია სოფელი ეს თურე ამაღ ბინდების, 4988 და 4499—ბინდის ფერია სოფელი, უფრო და უფრო ბინდების. (4988—ბინდის გვარია).
- 1026, 1: 2829—მიუწერა: „წავიკითხე შენი წიგნი, ჩემი ქება; 461—მიუწერა; „წიგნი შენი წავიკითხე—ჩემი ქება, დანარჩენები და ვახტ.—ისე როგორც ჩენა გვაქვს.
- 1027, 2: ასეა ვახტ., 757, 4499, 599 და 2829—მოეწერა: „უშენომან, კმარის, რაცა ცრემლი ვლამე“.
- 1028, 3: 2829, 4499 და 599—... ვერა მპოვებ შენთვის მზასა.
- იქვე 4: 599—... ჰგავსო ესე რასა.
- 1030, 3: 599—მოყმე ხრმალ—კაპარქიანი.
- 1033, 3: 2829—ცრემლთა მისთა მონადენთა;... 4499 და 2988—ცრემლთა მისთა შეეყარნეს, წყაროსებრი ისმის წყარნი, 757 და 54—ცრემლთა მისთა შეეყარნეს, წყაროსაებრ ისმნეს წყარნი.
- იქვე 4: ასე ვახტ., ყველა ხელ-ნაწერი კი—და თქუა: „დამქოლეთ, მოღით ქუითა, მომაღეგით, მომაკარნი?
- 1034, 1: 599—მოსთქუამს: „მოვკალ, აპი, ქმარი ამოვსწყუიტნე... 2829—მოსთქუამს: „ჰაი ვაი მოვკალ ქმარი... 757 და 54—... ჰაი, ჰაი, ქმარი, ამოვსწყუიტენ წურილნი შეილნი; 4499—მოსთქუამს: „მოვკალ თავი, ქმარი...
- 1036, 1: 599—ქალმან უთხრა: „აჰა, ლომო, ხელი ვარ ცრემლთა დენითა.
- 1037, 3: 599, 2829, 4988 და 461—ვაგლახითა მეწიენით, 54, 757 და 4499—... მეწიენით.
- 1038, 2: 461, 4499 და 4988—მოვით მოჰკლავ იმა კაცსა, წადი, მოჰკალ მალვით ღამით;
- იქვე 3: 599—მე და უსენ, შვილი ჩემი დახოცასა დაგვხსენ ამით, სხეები—მე და სრულად სახლი ჩემი დაყოცასა დაგუქსენ ამით.
- 1039, 3: 599—ჩემთა ცოდვათა შენცა აგავსო ქირითა, სხეები—... ჩემთა ცოდვათა შენცა აგავსონ ქირითა, 4988—... ჩემან ცოდვამან შენცა აგავსოს ქირითა.
- იქვე 2: 4499—დააგდე ჩემი საჭურქლე, სხუაგან მიკრიფე

- მირითა; 461—დაიგდე ჩემი მიდამო, იყავ სხვა საქმე.
ნირითა (?).
- იქვე 4: 4499, 4988, 2829 და 599—და თუ დარბას მივა.
იგი ყმა, შეილთა დამაქმევს კბილითა, 757 და 54.—
და... ისი ყმა... პირითა.
- 1040, 1: 599—... ლალსა, გონება-ზიარსა, 4988—... ლალ-
სა, გუნება-ზიარსა.
- იქვე 3: 2829, 4988 და 4499—... ჩემი სიძუნწე არსა და.
აგრეთვე: 599-სიწუტე - წარყენილია,
- იქვე 4: 599—... არცა მისაებრ სხვა არსა; 461 და 4499—
და ნუ ექუ სულდგმულსა ქუეყანად, თუ ვითმე მისებრი.
არსა, 2829—და ნუ ექუ მისებრი სულდგმულსა, რაცა-
სად მისებრი არსა (?)
- 1041, 2: 461 და 4499—თუ არ მეშუელად მინდა არად,
2829 - თვარ მეშუელი მინდა არად.
- 1042, 1: 461, 4499 და 2829—წინამძღურად და მასწავლე-
ლად; სხვები—წინამძღურად, წაცამყუნებლად.
- იქვე 2: 4499—კულავე მიჰყივლა: „ვინადგან ცეცხლი ცხე-
ლია ანელად; 757 და 54—კულავე შეჰყივლა: „ვინათ-
გან ცეცხლი აწ ცხელია ნელად, 2829—კულა მივე-
ჰყივლა: „ვინათგან ცეცხლი ცხელია აწ ნელად, 4988—
კულავე შეჰყივლა: „ვინათგან ცრემლი ცხელია აწ
ნელად“.
- იქვე 3: 599 და 2829—თუ ვითა მოჰკლა იგი ყმა... 4499—
თუ ვითა ჰკლა... (2829—ჩემთვის).
- 1047, 4: 4499—მისთვის არცალა სამარე, არცალა სათხრად
ბარია; 461—მისთვის ნუმცალა სამარე და ნუმცა სათხ-
რად ბარია; 757 და 54—... მისთვის არცალა სამარე,
არცა სათხრად ბარია; 2829—... აღარცა სამარე, არცა
სათხრელად ბარია; 599—და მისთვის აღარცა სამარე და.
არცა სათხრად ბარია, 4988—და მისთვის არცალა სამარე
და არცა სათხრად ბარია.
- 1051, 1: 4499 და 461—მე და უსეინ შეილითურთ აწ ახ-
ლად დავიბადენით; 54, 599 და 2829—მე და უსენი.
757—მე და უსეინი შუილითურთ...—contra metrum.
- 1052, 1: 4499 და 2829—წესია ამა ქალაქსა.
- 1056, 1: 4499—ბალსა შიგან თამაშობად სალამო ეამ გავე-
ეამსა, 757 და 54—სალამოსა გაველ ეამსა, 2829—...

სალამო ჟამს გაველ ჟამსა, 599—ბალსა შიგან თამაშობად
გაველ სალამოსა ჟამსა.

- 1056, 4: 4499—და ვიძღერდი და ვთამაშობდი, 2829—...
ვიძღერდით და ვთამაშობდით, ვიცვალედი, 599—...
ვიცვალედი რიდედ მასა - წარყვნილია...
- 1058, 3: 4499—ყულეაკი გაიყარა, სხდომილ იყუნეს რა-
ცა პურად; 2829—აგრევე და (მხოლოდ) „გაიყარეს“;,
599—რა შემატყუეს გაიყარეს, სხდომილიყო ვინცა
პურად; 757 და 54—რა შემატყუეს, გაიყარა, სხდომი-
ლიყო რაცა პურად.
- 1059, 1: 4499—უკმოვახუნენ სარკმელი და შევაქციე პირი
ზღვასა, 461—უკმოვახჩევ სარკმელი და... 4988—უკმო-
ვახრშევ, 599—უკმოვიხვენ სარკმელნი და.., 757—უკუმო-
ვახუნენ სარკმელნი და...
- 1060, 2: 2829—... თვით პირიცა ჰქონდა შავი.
- იქვე 4: 4499—და გამოვიდა, გამიკუირდა იგი უცხო სანახავი,
757 და 54—და გამოიღეს, გამიკუირდა..., 2829 და
599—გამოვიღეს, გამიკუირდა...
- 1061, 1: 2829—ბალთა წინა.
- 1062, 2: 757 და 54—აჰკადეს, ქალი გარდმოჰკდა... 4499
და 2829—აკადეს, ქალი გარდმოსვეს (2829—აჰკადეს).
- 1063, 3: 599, 4499 და 2829—დავიხუქვენ თუალნი...
- იქვე 4: 2829 და 461—უკმოვიკუშევ კარი ჩემკენ; 599—
უკმოვიხრჩევ კარი ჩემკენ, ჩემი ჰურეტა ვერა გრძნესა;
757 და 54—უკმოვიკარჩ კარი, ჩემგან მათი ჰურეტა
ვერა ცნესა - ყველაზე სწორია.
- 1064, 3: 2829 და 4499—ჩაეპარენით, ჩადითო, ჩქარად ნუ
მიხვალთ მხლტომელნი, 599, 757 და 54—ჩაეპარენით,
ჩადით წყნარად, ნუ ჩქარად მხლტომელნი.
- 1066, 2: 4499 და 2829—შეიპყრეს და თავსა სჭრიდეს;
757 და 54—შეუზახენ: „დაჰყოცენით“, დაიპყრნეს და
თავსა სჭრიდეს.
- 1067, 4: 4499—არა უნდა ამას მზობა, (2829—არად).
- 1080, 3: 4499 და 2829 - ვთქუი: „თუ უთხრა, გამამელაფ-
ნებს, დარბაზს მივა ისი ფლიდი.
- იქვე 4: 2829 და 4499 - და ესე მეყო საგონებლად, შევიდი
თუ გამოვიდი.

1082, 3: 2829—არ გამამელავენებს, ვაფიფო, თუ მამცემს იმედობასა; 599—არ გამამელავენებს, ვაფიცებ... იმედებასა.

1089, 3: 4499 და 2829—ატირდა მწარედ ცრემლისა დენითა, (2829—მწარეთ).

იქვე 4: 2829—და არა ვიცო, მომეშვით! ესოდენ გვითხრენითა.

1091, 3: 2829—უმართლეა, ვერა მქურეტმან თუ პატიენი იასოცნეს; 599—უმართლე ხარ, ვერ მქურეტელმან თუ პატიენი იასოცნეს.

1092, 1: ყველა ხელ-ნაწერი—... წამოვედით სულთქმით, ახით.

1093, 1: 2829—რა გამოკდა ხანი რამე, გამოვიდა ლამელენი.

იქვე 2: 4499—ძოდანდითგან მეფე ჩენი (2829, 757 და 54—ძოდანდიდგან).

1094, 1: 599 და 2829—მარგალიტი და ლალები, დანარჩენები—ისე როგორც ჩენა გვაქვს.

1095, 1: 2829—მივიდა, უსენს კელმწიფე დახუდა ნადიმაღ მჯდომელი.

1095, 2: 4499—... მეფეცა მისი მდომელი, 599, 757 და 2829—... მეფეა მისი მდომელი; 599—და აწ ნახე მთერალი ვაქარი, ცქაფი, უწრფელი, მწთომელი, 4499—და აწ ნახეთ მცქაფი ვაქარი, მთურალი, უწრფელი, მწთომელი; 2829—აწ ნახეთ მთურალი ვაქარი, ცქაფი, უწრფელი, წომელი; 757 და 54—აწ აწ ნახო მთურალი ვაქარი, ცქაფი, უწრფელი, რომელი; 4988—აწ ნახო მთურალი ვაქარი ცქაფი, უწურთნელი, რომელი.

1100, 1: 599, 4499, 2829 და 4988—გატეხა... რჯულისა.

1102, 1: 599, 757 და 2829—... ბრძანებაა ღთისა სწორთა, 4499—ცათა სწორთა, 4988 და ვახტ.—ისე როგორც ჩვენ.

იქვე 4: 2829—... რისხვა ღთისა მეცა გორთა, 757 და 4988—რისხვა ღთისა ეცა გორთა, 4499 და 599—და ესე შესმა, დამატყდესა ტანი, რისხვით ეცა გორთა.

1103, 2: 2829—მათ მითხრეს: „უსენ შესძლუნაო...“, 4499 და 599—მან მითხრა...

იქვე 3: 757 და 4988—არას მარგებდა, დავასკუნენ.

- 1104, 2: 757, 54 და ვახტ.— ვით მიმუხთლა ხედავ, რულად-
სხვები— ვით მიმუხთლა ჰხედავ სრულად-წარყენილია.
- 1105, 1: 4499— მან შითხრა: „დაო, რად გიკუირს... 2829
—... რას გიკუირს...
- 1106: 2829— არას უჩნდის.
- 1107, 4: 4988, 2829 და 4499— მიველ და წელთა შევარტ-
ყი..., 599— და მივე, მას წელთა შეუაბი..., 2829—...
შავგული მისთვის კუდებოდა.
- 1108, 4: 757 და 54— ვარკუი: „ჩემო, განლა სადმე გეკმა-
რების ესე გუარი? 4499 და 599— ვარკუი: „ჩემო, გა-
ნალ სადმე გეკმარების ესე გუარი?! 2829— უთხარ: ჩემო,
განალ სადმე გეკმარების ესე გუპარი;“ 461— როგორც
2889 და „ესე გუარი“.
- ამ შემთხვევაში 2829-სა და 461 №№ ხელ-ნაწერებს შემოუნახავს
ყველაზე სწორი და სარწმუნო ვარიანტი: აქ „გუპარ, ან გუარ—სპარ
„გუპარ“ მარგალიტის თვალი ძალიან უხდება ახრს, მხოლოდ, ცოტა
არ იყოს, ხმენას ერთი რება ამ სიტყვის წინ მდგარი ვულგარული
„ესე“-ს ნაცვლად, მაგრამ რუსთველს ხდება ვულგარული „ეს“ სხვა
შემთხვევაშიაც, მაგ. 101,) ხანაში პოეტი ალაპარაკებს ავთან-
დილს: „მზეო ვარდსა სიშორე შენი დამაჩნდეს ესე ადრე“ დანარჩენი
მოსახრებები გუპარის შესახებ, იხ. ქვემოთ, ვარიანტებში, 1387,
4; ამას გარდა „გუარი-მარგალიტი და „გუარი“-შთამოება, ჩამო-
მავლობა, მოდგმა—ერთი და იგივე სპარსული გუპარია და, მაშა-
სადამე, ვახტ. ვარიანტიც სრულიად სარწმუნოა, იხ. „შაქ ნამე“-ს
ქართული ვერსიის ლექსიკონში „გუარი“ (სახ. სახ.).
- 1120, 2: 4499— ქალი პირ-მზე ბედსა სწყევლის, — „რა ბე-
დია ჩემი მრჯელი; 599— ქალი პირ-მზე ბედსა სწყევლის,
რა ბედია ჩემი მკულოელი?! 2829— ქალი პირ-მზე ბე-
დსა ეტყუის, — რა ბედი მაქუს ჩემი მრჯელი.
- 1121, 2: 4499 და 2829—... ნუ თუ ღმერთმან მე მამრიოს
ჩემსა მტერსა; სხვები— მომარიოს ჩემსა მტერსა
- 1122, 1: 4499 და 2829— იკმნა; 599— უხმნა.
- იქვე 3: 599, 4499 და 2829 — რძლობასა-გავულოგარებულია,
757— ჰსძლობასა (?), 54.— სძლობასა.
- 1123, 3: 599— სხვასა რად მნუკევთ, 4499— სხვასა რას
გნუკავ საქმესა... 757 და 54— სხუასა რად მნუკევთ,
2829— სხვასა რას მნუკევთ.
- 1124, 2: უნდა იყოს: „დაგოცს“, როგორც ყველა ხელ-
ნაწერშია.
- 1184, 1: 4499 და 2829— მის მთვარისა სადა ყოფნა კულა
გიაგბო...

- 1136, 3: 4499 და 2829—გამელავენებასა მექადლის...
- 1140, 4: 2829—და აღარ ვეშიშივი სიკუდილსა, აჰა ქუე ჩავიკერ ასა, 599—და ამის მუქათას ლეთიმცა შემოგზლავს კარგსა ყუელასა, 757 და 54—და აღარ ვიშიშივი სიკუდილსა, ჰაი, ჰაი, ქუე ჩავიკერ რასა.
- 1141, 2: 4499—მოყუარე, მტერი მოყურისა, მტერთა ცა უფრო მტერია, 599 და 2829—აგრევე და „მტერთა-განც“, 757 და 54—ისე როგორც ჩვენა გვაქვს და „მტრისაგანც“.
- 1142, 2: 4499—რაც რომე გეცნას...
- იქვე 4: 4499—და ვაი წაქდა შუქნი, რომელნი მზისაებრ ველთა ფენოდეს, 599—და წახდა შუქნი, რომელნი, 2829—აწ წაქდეს შუქნი...
- 1144, 4: 4499 და 2829—... თვალთა ჩემთა მონადენტა, 599, 757 და 54—და ვერ გავაკმი წყარო ცრემლთა, თულთა ჩემთა გადმამღვრელთა.
- 1145, 1: 4499—... ვჯდი უგულოთა გულითა.
- 1146, 4: 599—და ვთქვი: „კრულია ზენარი ყოვლისამცა მამაცისა.“
- 1147, 1: 2829—მოსით მოვიდა ღარიბი მონა მოყუსითა სამითა, 4499—მოსითმევიდა.
- იქვე 2: ყველა ხელ-ნაწერი სხვანი მგზავრულად ხამითა, 599 —... სხვანი მოსილი ხამითა.
- 1150, 4: 4988, 4499 და 599—ზრდის უკეთესად მშობლისა, 2829—უმჯობესად.
- 1151, 1: 461—თულარდუხტ.
- 1151, 3: 4499 და 2829—მას უსხენ ორნი ძმის წულნი...
- 1152, 1: 599, 4499 და 2829—გვესმა ამბავი ზღვას იქათ...
- იქვე 2: 2829—... დაშლა ქნეს მათ ხალვათისა, 4499—დაშლა ქნესმუნ... 599—დაშლევქნეს—წარყენილია.
- 1155, 4: 599, 4499 და 2829—გონებასა ჩვენსა მრჯელსა.
- 1156, 1: 4499—და ზოგთა არის მთუარეო!; 757 და 54—ზოგთა ვთქუით: „არის ცისკარი“, ზოგთა ვთქუით არის მთუარეო, 599—აგრევე და... „და ზოგთა არის მთუარეო“.
- 1160, 1: 4499—... გვითხარ ამბავი საქმე მზებრ სანათელისა; 599, 757 და 54—... გვითხარ მართალი, საქმე შენ მზებერ ნათლისა, 2829—... ამბავნი—საქმე შენ მზებერ მშვენისა (ყოფილა ნათლისა).

- 1163, 1: 4499 და 599—მისად ჩვენთვის მოუგვრია, 2829—მათად.
- 1164, 1: 2929 და 461— მივემოწმენით თათბირსა, არ კიდე გავეკიდენით; 4499—... თათბირსა არ დია გავეკიდენით; 757 და ვახტ.— მივემოწმენით, თათბირნი არ კიდე გავეკიდენით.
- იქვე 4: 4499 და 2829—... ჩარცხის ცრემლისა მიდენით.
- 1166, 2: 2829—... შემაშრა ნაკადი ცრემლთა ფონისა, 4499 და 4988—შერამშრა.
- 1167, 3: 599, 4499 და 2829—... რაცა პირველ მამესმინა, (599—მომესმინა) 757 და 54—... რაცა მუნით მოესმინა.
- 1168, 3: 4499 და 2829—... უთხარ თუ: „ნუ დასდგებითა“.
- 1172, 2: 2829—... ქალაქსა შუა, 4499—ქალაქთა შუა, 599—ქალაქთა შიგან.
- 1174, 1: 757 და 461—... პირ-მზემანა მაგრამ ვაღამან (461-უ-ნაროდ), 599—პირ-მზემან, მაგრა ვარღამან—წარყენილია.
- იქვე 4: 757, 2829 და 461—ვისმან ლაღამან (461-უ-ნაროდ).
- 1177, 2: 2829 და 4499—მაზედ გაკელოვენებულნი; 599—ეს ტაეპი მე-3-ედ არის.
- 1182, 4: 4499—გული მეც-ქნილი გასკრია მეცთავე თანა რბოლასა; 4988, 757 და 54—ხელ-ქმნილი; ვახტ.— ეელ-მქნილი (?) 3. ლარაძის „არტანუჯული ხელ-ნაწერი“ თუმცა იმეორებს ვახტანგის გამოცემის მსგავს შეცთომებს, მაგრამ ეს იმას ამტკიცებს, რომ ორივე ეს რედაქცია ამ შეცთომებს იღებს იმ ხელ-ნაწერთგან რომლითგანაც ისინი გადმოუწერია. ვახტანგისამგვარ შეცთომებს ხშირად იმეორებს ბევრად უფრო ძველი და მეტისმეტად ფაქიზად შესრულებული ვრცელი 757 №-რი ხელ-ნაწერიც.
- 1183, 1: 461—ავთანდილს მალვით ცრემლისა სწვავს დენა ცეცხლ-ნართავისად; 599—... მალვით ცრემლსა ღვრის დადენად სისხლ-ნართავისად; 757 და ვახტ.—ავთანდილ მალვით ცრემლისა წვავს დენად ცეცხლ-ნართავისად (?), 4988—ავთანდილ მალვით ცრემლსა სწვიმს, სდის ზღვათა შენართავისად.

- 1185, 3: 461—მრავალი ფერი სურნელი, ტურფა პერანგი, წინდები: შესაძლებელია, აქ, მართლაც, ყოფილიყოს: „წინდები“.
- იქვე 4: 4499—და „რაცა გედოს ჩაიყვი, მე ნურას დამერი-დების“.
- 1188, 3: 4499—შეეტყუების, ვერ მიცნასო, ეგრე ვითა ჰყოენდებოდა.
- 1189, 4: 4499—ფატმან, უთხრა, 2829—ფატმან იკმო, 757 და 54—ფატმან უკმო.
- 1192, 4: ყველა ხელ-ნაწერი—საქურქლე-ზარდახშანისა, 757 და 54—საქურქლე მგზავსი ხანისა. ჩვენს ტექსტში შეც-თომაა.
- 1193, 2: ვახტ.—„მათ უის ერთი ასული“, უნდა იყოს: „უვის“, ისე როგორც 757, 599 და 54 №№-ებშია, 4499 და 2829—ისე როგორც ჩვენა გვაქვს.
- 1195, 2: მხოლოდ 4499—შემოსვა; სხვები...—შემოსა...
- 1202, 4: 2829—შენთა ამბავთა, 4499—შენსა ამბავთა.
- 1208, 1: 4499, 2829 და ვახტ.—ზანგმან უთხრა, 757 და 599—ქაჯმან უთხრა.
- 1208, 2: ვარ.—თქვენს წინაშე ნაგზავნები—ლექსს უფრო უხდება, ყველა ხელ-ნაწერი—ნამგზავრები.
- იქვე 4: ვახტ.—მზისა შუქნი მოიცადენ, 4499 და 599—მზისა შუქი მოიცადე; 757 და 54—ისე, როგორც ჩვენა გვაქვს.
- 1211, 2: 4499 - მას რომე ცრემლი სდენია, ზღვათაცა შემა-ტებია, .იგივე 4: ვახტ.—... ტირილი არ დამლევია, 2829—... ტირილი არ დაგულევია, 4499—... ტირი-ლი აროდეს დაგულუმებია.
- 1213, 4: 757 და ვახტ.—... ვარ ვითამცა გულმდულარი, 599 ზ 2829—...ვარ ვითამცა გულ-მკურვალნი (599-ხ-ნით).
- 1219, 1: 2829—... ნუ დამწვავს ამისითავე სწორითა.
- 1222, 2: 757—ნავდელსა ამონაწები.
- 1224, 2: 2829—ჩემი ყველა გარდმეწყუიტა სიცოცხლე და ყოვლი ღონე, 599—ჩემი გეთქუა, გარდასულა...
- 1228, 2: 2829—... მცველნი მაზედა დგებიან.
- 1229, 4: 2829—... გულითა, კლდისაგანც უმაგრესითა.

- 1232, 3: ვახტ. და ყველა ხელ-ნაწერი—მუნა გნახო, მანდვე
გსახო, გამინათლო გული ჩრდილი, 461 №-ი—მუნა გნა-
ხო, მასვე გსახო, გამინათლდა გულისა ჩრდილი. ეს უკა-
ნასკნელი ვარიანტი უფრო სწორია;
- იქვე 4: ხელ-ნაწერები — სიკვდილიმცა მქონდეს ტკბილი;
სწორია 757 №-ი—... სიკუდილიმცა მქონდა ტკბილი.
- 1235, 1: 4499—... კმარს საჩივარად,
იქვე 4: 757—... ყორანთა დასაკივარად.
- 1255, 1: 5499 — მოწურვილ იყო ზაფხული, ქუეყნად ამოს-
ვლა მწვანისა.
- 1256, 1: 757 - აგრგუინდა ცა, და ღრუბელნი ცროდეს
ბროლისა ცუარითა, 54, ვახტ. და სხვები—... და ღრუ-
ბელი ცროდეს (?): „ცროდეს“ შესმენილია ქვემდებარის-
თვის „ღრუბელნი“, რომელიც აგრეთვე მრავლობითს
რიცხვშია, მაშასადამე 757 №-ს უნდა მიეცეს უპირა-
ტესობა.
- 1257, 1: 4499—რა მოაგონდის მოყუარე...
- 1263, 2: 4499—სისხლისა ღვარმან...
იქვე 4: ყველა ხელ-ნაწერი—მე რეები, შეად. ჩენი შესწო-
რება.
- 1265, 1: 2829—... კმარის, ღღეს ჩაცა მლხენია, 4499—...
ჩაცა მსმენია,
იქვე 4: 2829—კაცმამცა სოფელს ვით პოოს, 757 - კაცმან-
ცა... პოვა (54-პოა).
- 1267, 3: 599—სული გაეცა (?), მოდრიკა,... წარყენილია,
757—სულნი გაიქცეს, მოდრიკა თავი..., 4988 - სული
გაექცა, მოდრიკა თავი გიშრისა ტალამან;
- იქვე 4: 4988—... ვერ კენ, ვერცა სალამან; 2829, 1117,
4499, 5006 და სხვები ვერ კენ, ვერცა სალამან;
757 და 54. №№-ები—ვერ ყენ... 599—... გასძლა...
ვერც რამინ, ვერცა სალამან, შეად. ჩენი ტექსტი.
- 1270, 2: 2829—ჩაცა მე ვქენ...
- 1274, 1: 4499 და 2829—ზამთარი ვარდსა დააზრობს...,
747 —... ვარდთა გააკობს... 4988, 54 და 599—ვარდსა
გაახმობს (4988-კ-რით),
იქვე 2: 4499 და 2829—... სწავეს და გვალვასა ჩივიან.
- 1276, 2: 2829—იკითხავს, თუცა ახელეებს კითხვა..., 4499—
იკითხავს, აშთობს, ახელეებს...

- 1279, 2: 2829 და 4499—შეხედნის, თუალნი აპმართნის, 599—... თვალი ამართის...,
- იქვე 3: 599, 2829 და 4499—... მას ფერი ეაზრებოდა
- 1280, 3: ჩვენ შეტომით—მზე მთისა წყარომან, 599, 757 და ყველა სხვა—ზე მთისა წყარომან, შეად. ვახტ.
- 1281, 1: 599 და 757—მე ვერა გიყო, ნაცვალსა ღმერთი გარდიკდის (599-ხ-ნით) ციერი, 2829 და 4499—მე ვერ გარღვიკდი... ღმერთი შემოგზღავს...,
- იქვე 4: 4499—და აწყა გააძლო სოფელმან..., 4988—აწე გაგვაძლო...
- 1282, 1: 2829—... მარტო დგას არ ბარგოსანი, 599—მარტო დგა არ ბარგოსანი;
- იქვე 4: 599, 2829 და 4499—და მაშინვე იცნა აიქრა..., 757, ვახტ. და 4988—და მაშინვე იცნა, ავარდა მოშლილი, პერანგოსანი.
- 1284, 4: 4988—და აწ. გავჰკეთლით ბედისაგან, ... წარყენილია.
- 1294, 2: 599, 4499 და 461—პოეს ერთი ზარადხმანი, აბჯრისათვის სახლად ქნილი, 757—პოეს ერთი ზარდახანა, 2829 და 4899—ზარდახანი.
- 1295, 2: 599, 757, 2829 და 4499—ჯაქუ—მუზარადი, აღმასი...; ვახტ. და 4988—ჯაქუ—მუზარადი; აბჯარი...
- 1297, 2: 599 და 2829—ჯაქუ—მუზარადსა, აბჯარსა მართ ვერა ვერ მოჰკიდიან, 756—ჯაქუ—მუზარადსა აბჯარი მართ ვერა ვერ დაჰკიდიან, 4988—აგრევე და „მართ ვერა ვერ მოჰკიდიან“,
- იქვე 3: 4499—რკინასა კმალი დაჰკრიან..., 2829—რასაცა კმალი დაჰკრიან..., 757—კრმალნი რკინასა მოჰკრიან..., 599—ხრმალი რკინასა შემოჰკრის, ვით ბამბის ძაფსა სკრიდიან.
- 1299, 4: 4499 და 2829—და ამაზღამე არსად წავალ...
- 1300, 4: 2829—ავთანდილ კმა კოლაუზად, სხვამცა ვინღა წაიტანა, 4499—ავთანდილ კმა კოლაუზად სხვამცა ვინა წაიტანა.
- 1301, 3: 2529 და 4499—... გაქნევ ერთსა (?) სიშმაგეთა, იქვე 4: 2829 და 4499—მოღი, ფრიღონს ველაღობნეთ,...
- 1302, 1: ყველა ხელ-ნაწერი—... მოსრულნი ვესმით ჯოგისა წაღებად, 4499—... ვესმით ჯოგისა წამღებად,

- იქვე 4: 2829—... ლალსავე შეიქს ლაღებად.
- 1303, 2: 2829 და 461—მუნ მეჯოგეთა ფანოზი..., 4499—
მუნ მეჯოგეთა ფანოსი უკრეს, აანთეს კუესებსა;
- იქვე 3: 4499—უყივლეს: „ძმანო, ვინა ხართ, საქმეს რადა
იქთ ზესებსა (?), 2829—უყივლეს: „ძმანო, ვინა ხართ,
ვინ იქთ საქმესა ზესებსა?!
- იქვე 4: 2829—ჯოგი მისია, ვინ მტერთა კმალსა ჰკრავს, არ
აკენესებსა.
- 1314, 1: 757, 2829 და 4499—ქაჯეთს ერთხელ მეც ყო-
ფილვარ...,
- იქვე 3: 2829, 4499 და 4988—... ცხადად შესულა არ
ეგების, 757 და ვახტ.—ცხადად შებმა არ ეგების.
- 1318, 3: 2829 და 4499—თქუეს: „ვითათბიროთ, ვითა ექ-
ნათ..., 757—თქუეს: -ვითათბიროთ, ვითა ვთქუათ...,
4988 --თქუეს: „ვითათბიროთ, ვითა სჯობს,... შეად.
ვახტ.
- 1319, 3: 2829 და 4499—პირის-პირ ომი არ ძალ-გვიც...,
757 -- პირის-პირ ომი არ ძალ-გუაქუ...
- 1320, 2: 4988, 4499 და 2829—... მახლტუნებდიან,...
757 --... მახლტუნებდიან,... 599—... მახლტუნვი-
დიან...,
- იქვე 4: 757...და ვინცა მკურეტიდიან ყმა წურილნი,...
2829—და ვინცა მიკურეტიდის ყმაწვილნი, იგიცა ინატ-
რიდიან, 4499—და ვინც მნახევედს ყმაწვილნი, იგიცა
მე მნატრიდიან, 599 --და ვინცა მკერეტიდიან ყმარწვილ-
ნი, იგიცა მე მნატრიდიან.
- 1321, 3: 2829—მაზედა გავლა ასრე მჩანს, ვითა გარბენა
ველისა,
- იქვე 4: 599, 757, 4499 და 2829—და თქვენ ქირად გიყო
შიგანთა პოენა კაცისა მრთელისა, 4988—და თქვენ
ქირად გეყოს შიგნითა პოენა..., შეად. ვახტ.
- 1322, 2: 599 და 2829—შიგან ჩაფლტები..
- იქვე, 757, 599 და 4499—... ვეცემი მსგავსი (757), ან
მგზავსი (599 და 4499) ქარისა.
- 1325, 3: 2829 და 4499—სავაქროთა მოვეკაზმი, 599—სა-
ვაქროთა შევეკაზმვი, 757 და 4988—სავაქროთა შე-
ვეკაზმი.

- 1329, 3: ჩვენ შეეტომით გვაქვს — „გქონდით“, უნდა იყოს „გქონდეს“, იხ. ხელ-ნაწერები.
- 1330, 2 და 3: 599—გავიყოთ კაცი ას-ასი, ყუელაი გმირთა დარები, სამთავე სამგნით მივმართოთ, რა ლამე ჩნდეს ნათენები—წარყენილია.
- იქვე 3: 2829 და 4988—ფიცხლავ დავსწკიპოთ ცხენები, 4499—ფიცხლავ გავქუსლოთ ცხენები.
- 1332, 2: 757 და 4988—მაგა ცხენსა ჩემეულსა წამოასწრობს. კართა ვერა, 599—... წამოუსწრობს კარსა ვერა.
- 1333, 3: 757, 4499 და 2829—ერთმანერთსა ელალობნეს, ... 599—ერთმანერთსა ელალობეს...
- 1337, 3: 2829—... არცალა ნათობს კომნია.
- 1346, 1: 2829—გზანი დახუდეს შეკაფულნი... ,
იქვე, 2829 და 4499—... ავიდეს და აძურეს კურელსა.
- 1349, 2: 4499 და 2829—... ამოთა საუბარითა, (2829-საუბ-
ნარითა).
- 1350, 3: 2829—არა სქირდა, არ ინანდეს,...
- 1351, 3: 2829 და 4499—... რაც მებრძოლი დარჩომოდა,
იქვე 4: 2829—და რომე ჰპოვეს საქურქლენი, აწცა თვალვა-
ვით ითქმოდა?!, 4499—... აწმცა თვალნი (?) ვით ითქ-
მოდა, 757—... აწმცა თუალვით ვით ითქმოდა.
- 1353, 3: 2829—ზღვათა ქალაქსა მიმართეს, თუცა გზა მუ-
ნით გრძელია, 4499—ზღვათა ქალაქთა მიმართეს...
- 1355, 4: 2829 და 4499—ამისად ნაკულად რა გიძღვნა,
757—ამისად მუქჟად...
- 1361, 3: 2829—იტყუის, ღმერთო, რა გმსახურე, განმინა-
თლდა რადგან ბნელი, 4499—... რა გმსახურო, გამი-
ნათლე რადგან...
- იქვე 4: 2829—... კეთილია მისი (?) გრძელი, 4499—კეთი-
ლია ჩემი (?) გრძელი.
- 1362, 1: 4499—... ტკბილად ეტყუის არ გამწყრალი,
2829—... ეტყუის ტკბილად არ გამწყრალი,
იქვე 2: 2829 და 4499—... გამინათლა გახეთქილი, გაცამ-
ზრალი, 757—... განმინათლა გახეთქილი, გაცამწყრალი,
4988—... გამინათლა გახეთქილი, გაცამქრთალი.
- იქვე 4: 757—... ვარდი ვით ვჩან არ დამზრალი, 2829—...
ვარდი მით ვარ დაუმზრალი.

1363, 3: 4499—უხეად გასცემს საკურკლესა, მარგალიტსა ანაკიდსა, 2829—... საბოძვარსა, მარგალიტსა ანაკიდსა; იქვე 4: 757—... ზედა ცუეთენ, ... 2829—ზედან სცვეთენ, 4499—... ზედა სცვეთდეს, ვითა კიდსა.

1385, 1: 2829 და 4499 - მივიდეს სადა ქალაქი დიდი მულ-ლაზანზარია, 757 - მულლანზანზარია, 599—მულლან-ზარზარია.

1387, 4: 757, 2829, 599, 4499 და 1117 №№-ები—თავსა აყრიდეს ოქროსა, ხვეტს ჯარი მუნ ნარონები; 461—თავსა აყრიდენ გუარსა და სხვა:

გუარი—სპარს. გუპარ-გოპარ-მარგალიტის თვალი აზრს ძლიერ უხდება და ამგვარ წაკითხვას კიდევ ამართლებს ვისრამიანის სპარსული ტექსტი, გვ. 393, სტრ. 15: ჰემე დესტი ბერუ გუპარ ძიზონ შუდ, შეად. ქართული ტექსტი, გვ. 450, სტრ. 14: ყოელი კელი თუალსა და მარგალიტსა მათ ასხმიდა. (სპ. გოარსა მას აყრიდა) სრულიად არ ეთანხმება სპარსულ ტექსტს მეორე შემთხვევაში ქართული ტექსტი, მაგ., სპარსული ტექსტით, გვ. 393, სტრ. 18, ვკითხულობთ: დლივ და ღამე გოარსა აყრიდენოა, ხოლო ცოტა ქვემოთ, ქართულ ტექსტში, სპარსულ ტექსტზე დამოუკიდებლად, ვხვდებით შემდეგს ფრაზას, იხ. გვ. 450, სტრ. 22, აყრიდეს ეოველგნით ოქროსა და ვერცხლსა, თუალსა და მარგალიტსა*, რაც აშკარაა, შთარგმნელის ანუ გადამწერლის გაერკელებული უნდა იყოს. მაგრამ, -საქმე ის არის, რომ შთარგმნელი, ან გადამწერელი ოქროსა და ვერცხლის თავსა გარდაყრას არ იხმარდა, რომ ეს ჩვეულებად არ ყოფილიყო იმ დროს, როდესაც ეს ნაწარმოები ითარგმნა: ვეფხის ტყაოსანშივე ნათქვამია: იხ. ჩვენი 22 გამოცემა, 1363, 4: „ა და პერპერასა დაფანტულსა ზედა სცვეთდეს, ვითა ხიდსა“-ო (პერპერა ოქროს ფულა). იქვე, ერთნაირად ჰფანტავენ და მოაყრიან მარგალიტსა, ატლასსა და ოქრო მყარს, იხ. ვეფხას-ტყაოსანი, 1478 ხანა. „შაჰ-ნამე“-შიაც (საამიანში), იხ. გვ. 480; 1750, 1: საამ ფალავანშან თავის სარძლოს „მარგალიტი და გუარი მას თავსა გარდაყარა“, იქვე, გვ. 481, 1755 ხანა: მერაბ და ზალდასტან ოქრო მუშკი და ღალია როადაშს გარდაყარეს*; „შაჰ-ნამე“-შივე, იხ. 486 გვ 1771, 2; 1772 1; 1773, 4 ერთნაირად ვხვდებით, როგორც ოქროს, ისე გუარის თავსა გარდაყრას. ამ მგალითებითგან ცხადია, რომ ორივე შემორე მოტანილი ვარიანტი სარწმუნოა, ხოლო ის გარემოება, რომ ამ შემთხვევაში ვახტანგის გამოცემის ვარიანტს ეთანხმება ყველა ხელ-ნაწერი, გარდა ყველაზე წარყენილი 481 №-ი ხელ-ნაწერისა და რომ მარგალიტის ნაცვლად „გოარი“ იშვიათად იხმარება მე XII საუკუნის პოეტურ ძეგლებში (თითქმის სრულიად ეუცხოება ვისრამიანისა და ვეფხის-ტყაოსნის ენა*), გვაძლევს საბუთს ჯერ-ჯერობით უპირატესობა მივსცეთ ვახტ. გამოცემის ვარიანტს, როგორც ჩვენს ტექსტშია.

*) საყურადღებოა, რომ სპარ. „გუპარ“-ი გვარსაც ნიშნავს, იხ. „შაჰ-ნამე“-ს ქართული ვერსიების ლექსიკონში.

- 1389, 1: 4499 და 2829—მგოსანნი მოდგეს, 757—მგოსნები...
- 1390, 1: 4499 და 2829—მოიღეს ძღუენი ურიცხუი.
- 1394, 4: 599—მე თქვენგან ვპოე, 4499—ვპოვე, 757 და 2829—მე თქვენგან ვპპოვე.
- 1403, 3: 599—გვერცავე გიჯდეს ჩემი მზე, ... 2829¹—შენი მზე, 4499—თქუენი მზე, 757—გვერდსავე გიჯდეს მნათობი პარი...
- 1404, 4: 4499 და 2829—მძულან ცუდილა თნებანი, 757—... მძულან რასაცა თნებანი.
- 1405, 1: 2829 და 4499—ესე ნათქუამი ყმისანი, 757—ესე სიტყუანი ყმისანი.
- 1407, 4: 599—და ამოდ ვითხოვ, ქალი მისი შევეხუეწო, შევაგუო, 2829 და 4499—და ამოდ ვსთხოვო ქალი მისი...
- 1408, 2, 3 და 4: 2829 და 4499—2)... შენგან ცდისალა მალობა, 3)... მოედვა გულსა ცეცხლისა ალობა, 4)... და პატრონისა კრძალობა. ჩვენ ისე გვაქვს, როგორც ვახტ. გამ.-სა და 757 № ხელ-ნაწერშია.
- 1416, 4: 2829—მასთანავე გზასა ვლიდა, 4499 და 757—მათთანავე.
- 1417, 1: 757 და 2829—ბრძენ დიონოს გააცხადებს, 4499—ბრძენი დიონს გააცხადებს.
- 1417, 2: ვახტ. და 757—არ ბოროტსა არ დაბადებს, 599—და ბოროტსა არ დაბადებს, 4499 და 1117—ღმერთი კარგსა მოავლინებს, მით ბოროტსა არ დაბადებს, 2829—აწ ბოროტსა არ დაბადებს.
- 1417, 3: 599—ავსა წამ-ერთ გაამოკლებს, 757, 2829 და 4499—... შემოაკლებს.
- 1423, 2: 599 და 4499—ჰპოეს იგი საქურქლენი; 2829—ჰპოევს; 757—ჰპოვნეს ..
- 1423, 4: 2829 და 4499—არა თქუეს თუ: არა გვაქუსო, არცა იყუნეს გულ-ნაკლულნი; 757—და არ იტყუიან თუ: არ გუაქუსო, იგ ამისთუის გულ-ნაკლულნი.
- 1426, 3: 4499 და ხელ-ნაწერების უმეტესობა—ვინმცა იყოს, ვითა კეტი, 2829 და 757—ვინმცა იყო ვითა კეტი.
- 1427, 2: 4499—სახლსა მისსა მისატანად მის ყოვლისა საქურქლისად, 2829—სახლსა მისსა მისატანლად მის ყუალასა..., 757—... მისაღებლად მის ყუელასა.

- 1427, 3: 599—აწ მუნითცა გაემართნეს არაბეთად წაელად გზისად, 4499—არაბეთით წაელა გზისად, 2829—... წაელად. 757—არაბეთით მიელად გზისად.
- 1427, 4: 2829—და აეთანდილ არს გალეული, 757—და აეთანდილა გალეული, 4499—და აეთანდილ ჩანს გაესებული.
- 1428, 3: 4499—მაშიგან მყოფთა ემოსა ტანსა, 2829—მას შიგან..., 757—მუნ შიგან მყოფსა...
- 1431, 3: 2829—ძღვენი არა მაქუს, მმოწმობენ, 4499—... არა მაქუს, გუმოწმობენ, 757—არა გუაქუს, გუმოწმობენ.
- 1433, 3: 4499 და 2829—დაიწყეს მოსხმა ჯოგისა, გალება უნაგრებისა, 757—დაიწყეს მოსხმა ცხენისა, მოლება უნაგრებისა.
- 1436, 1: 2829—ისია ჩემი გამზრდელი და ჩემთვის მოგებებებულა, 4499—გამდელი, 757—... გამზრდელი, და თქუენად მოგებებულა.
- 1436, 4: 4499—ფრიღონ თქუენთანვე ხლებულა, 2829—თქუენთანა.
- 1443, 3: 2829—გკადრო მიზეზი მისი და თქუენს წინა ვერ მოტანისა, 4499—.. მისისა თქუენს წინა ვერ მოყუანისა.
- 1445, 2: 4499—მაგრა მოსრული თქუენს წინა ვარ შემამხუეწი მქენებლად, 757—... ვარ შემოხუეწა (?) მქენებლად, 2829—მაგრამ მოსრული წინაშე, თქუენი მხუეწე ვარ მქენებლად.
- 1446, 2: 2829 და 4499—აეთანდილ დამდვა წამალი მისგან თავისა დადებით; აქ „დარებით“—სჯობს, ისე, როგორც ჩვენა გვაქვს, საუკეთესო ხელ-ნაწერების მიხედვით; „დარებით“ ე. ი. მორებით, მოვლით, სამსახურით, აზრიც ეს არის.
- 1448, 3: ასეა 599 და ვახტ., 2829, 599—მუკლნი მიუყარანა, იაჯების (?), 4499 და 757—მუკლნი დაუყარანა, ეაჯების.
- 1449, 3: 4499 და 2829—უკუმქარდა, 757—გამიქარდა.
- 1450, 2: 757 და 2829—საკლავად და ტყუედცა გინდეს, 4499—საკულავად და ტყუედცა გინდეს.
- 1450, 4: 4499 და 2829—ცათამდისცა გაცაფრინდეს; 757 და ვახტ.—ცათამდისი გაცაფრინდეს, ვარიანტი იხ. ჩვენი ტექსტით.

- 1451, 3: 2829—ვარდი ახლად იფურქნების..., 4499—...
იფურქუნების, 757—იფურქუნების (?).
- 1452, 3: 4499 — ... ასრე მისთვის რად მომსურდა; 2829—მამ-
სურდა, 757—აგრე... მომსურდა.
- 1553, 3: 4499—... წარემოვლო, 757—წამორევლო, 2829
—... წამოვლო და...
- 1455, 3: 4499—ეფარვოდა, 2829—ეფაროდა, 757—მოკ-
ფარვიდა.
- 1456, 4: 599—რადგან მერჩიო, ნუ მერცხვი ჩემგან ნულარა
გრცხუენიან; 4499—აგრე ნულარა, 2829—და რადგან
მერჩიენო, ნუ მერცხვი, ეგ არა შენი ზენიან, 757—
გაე, რასალა გრცხუენიან.
- 1459, 4: 757 და 4499—მიეგებვი მხიარული, სახლსა თქუ-
ენსა მოიყუანებ, 2829—მიეგებვი, მხიარულსა სახლსა
შენსა მოიყუანებ.
- 1459, 4: 757, 2829 და 4499—ნათლად გარე მოივანებ.
- 1460, 3: 4499—იგი ჰპოეს, 2829—ჰპოევს, 757—პოევს.
- 1463, 3 და 4: 4499 №-ში ამ ხანის მე-3-ე ტაეპი მე-4-ედ
არის, ხოლო მე-4-ე მესამედ.
- 1464, 1: 757, 4499, 2829 და ვახტანგ—შინა წავიდეს ყო-
ველნი, შესხდეს თავისა დარებად; 461—შინა წავიდენ
ყოველნი, შესხდნენ თავისა დარებად.
- 1465, 1: 757 და 4499—...მქურეტთა მიმცემი ჰირისა, 2829
—მქურეტელთ...
- 1466; 4: 4499 და 2829—ბროლ-ბალახში გაალაღეს და
გიშერი აწამწამეს.
- 1467, 1: 4499 და 2829—აწუივნა.
- 1467, 4: 2829—მე ლომი ლომსა (?) დაგისვამ (?) გვერცა
შენ მზესა მზეთასა, ვახტ.—შეცთომით-მზეთა-მზეთასა.
- 1468, 4: 2829—ნუ ექუ მიჯნურთა მათებრთა, ნუცა თუ
რამინს და ვისსა; 4499—... მიჯნურსა მათებრსა, ნუმცა
რამინსა და ვისსა; 461—ნუ ექუ მიჯნურთა მათებრსა
ნურცა თუ რამინს და ვისსა.
- 1469, 1: 757, 2899 და 4499—ქალსა შესწბა; 461—ქალ-
სა შეწრფა (?).
- 1469, 2: 461—ფერი ჰკრთა და გაუფიცხლდა..., ვახტ.—
გაუფიცხლდა.

- 1469, 4: 757, 461, 4499 და 2829—ბრძენთა უთქუამს სიყუარული...
- 1472, 1: 4499 და 2829—.... დადრკეს, მდაბლად ეთაყუანნეს.
- 1472, 2: 2829— მიწა ვეკმნეთ, ვინცა მიწად მიგუიყუანნეს; 4499—მიწად... მიგვიტანეს.
- 1472, 3: 4499—მორჩილ-ქმნილნი დაგვამდიდრნეს, ურჩნი მკუდართა დაგვაგვანეს.
- 1472, 4: 599—მტერთა მკლავნი შეაძუტნეს, გული ჩვენი აგულოვნეს, 2829—მტერთა გულნი შეაძუტნეს, ჩუენი გული აგოლოვნეს; 4499—მტერნი ჩვენი შეცაძრწუნდეს, გული ჩვენი აგულოვნდეს; ვახტ. და 757—როგორც ჩვენა გვაქვს.
- 1473, 1: 2829—ტარიელცა უთხრა ქება-იმედისა გადიდება; 4499 და 461—ტარიელცა უთხრა ქებით იმედისა თავსა დება; ვახტ. და 757—იმედისა გათავება.
- 1473, 2: 4499 და 2829—ქალსა უთხრა...
- 1473, 3: 2829—ქმარი შენი ძმა ჩემია, აგრევე მწადს თქუენი დება; 4499—ქმარი შენი ძმა ჩემი..., როგორც ვახტ. და სხვ.
- 1473, 4: 2829 და 4499—და ორგულთა და შემცოდეთა თქუენთა მე ვქნა გაფლიდება.
- 1474, 1: 461—მას დღე ავთანდილ კელმწიფედ ზის და პატრონად ზენია; 2829—მას დღე ავთანდილ კელ-მწიფედ ზის და კელ-მწიფე ზენია; 4499—მას დღე ავთანდილ პატრონად ზის და...
- 1478, 1: 2829—მოდიოდა მარგალიტი მონათვანტი, მონაყარი; 4499 და 599—... მოფანტული, მონაყარი.
- 1479, 4: 4499—კამს ყურსა გვეგდოს საყურად ჩვენ თქუენი ნატერფილია; 2829—კამს ყურსა გვედეას...
- 1481, 1: 641, 4499 და 2829—... იქს ოდენ არიფობასა.
- 1481, 3: 4499 და 2829—გასცემს და უქებს ყოველნი (?).
- 1481, 4: 4499 და 461—... ჩუეული თუით მეფობასა..., 2829—... ჩუეული ვით მეფობასა.
- 1482, 2: 461, 4499 და 2829—... ვით სიძისა და რძალისა.
- 1483, 3: 461—კვლავ მარგალიტი ათასი ბატის კვერცხ-შენახედისა (?).

- 1484, 3: 461, 4499 და 2829—ინდოთ მეფე თაყუანსა სცემს ლალი, ბრძენი, არ მახმული, 2829—... არ მახმური-ლექსთ-წყობას ღალატობს.
- 1485, 3: 4499 და 2829—ტარიელს უძღუნა უცხონი თუალნი..., 461—ტარიელსა სძღენეს უცხონი თვალნი...
- 1488, 1: 4499 და 2829—როსტევეანს ეთქუა: „მეფეო, რად ხარ რასაცა რიდიოა.
- 1488, 2: 4499—რაცა გიჯობდეს, იქმოდეთ, 2829—... იქმოდით.
- 1490, 1: 4499 და 2829—ტარიელს უგავს სიცილი ბროლისა ვარდთა ფრქვევასა.
- 1490, 4: 4499 და 2829—... ყოლგნით მისთანა წუეევასა; 461—ყოლგნით მასთანა წუეევასა.
- 1491, 1: 2829—აღარა ხანსა ზმიღია (?)—წარყენიღია, 4499—აღარა ხან-ღაზმულია.
- 1492, 4: 2829 და 461—... გულიმცა ესხნეს წღობიღნი; 4499—... გულნიმცა ესხნეს წღობიღნი.
- 1493, 3: 2829—არა თუ იგი მოშორდენ;... 461—არა თუ თითვან მოშორდენ; 4499—არა თუ თვითან გაშორდეს.
- 1495, 1: 4499—ნესტან დარეჯან იტყოდა: „ნეტამც არ შეგემცნებოღი“; 2829—ნესტან დარეჯან მას იტყუის: „ნეტამც არ შეგემცნებოღი“.
- 1496, 2: 2829—... რამცა გაგწირე თუ ვითა გაყრასა დავითმინებო; 4499—... რადმცა გაგწირე თუ ვითა გაყრასა მოვითმინებო, 461—აგრევეა, როგორც 4499-ე, მხოლოდ „რადგან“ გაგწირე.
- 1496, 4: 2829—ღა აგრემცა მივი, რაზომცა მე ცრემლსა დავიდინებო; 4499—... რაზომსა ცრემლსა მე დავიდინებო.
- 1498, 2: 4499 და 2829—არ სიტყუა უერთხელდების.
- 1499, 2: 4499—მიჩანს აქამღის ოცნებით, 2829—მიჩნღის აქამღის ოცნებით, 4499—მიჩანს აქამღისცა...
- 1500, 3: 2829—მზე შენ გელისო სალამად და თავი მას ასალამე.
- 1501, 1: 2829—გაემართნეს და წავიდეს, 4499—გაემართნეს და წავიდნეს.
- 1502, 1: 4499—სამთვე ვლეს, ღმერთსა მათებრი სხვა

რამცა დაებადოსა!..., 2829—სამ თვე... ლ-მან მათებრ-
ნი სხვა ნურა ნუ დაბადოსა.

1502, 3: 2829 — მინდორსა შიგან... 4499 — მინდორთა.
შიგან.

1504, 1: 2829 — თუით ორნივე ერთგან მსხლომნი ვნახე მზე-
ცა ვერა სჯობდეს.

1504, 4: 2829 — იზახდიან ამას, კობდეს.

1505, 4: 2829 — ყულაკასა გაუცხადნეს.

1507, 1: 2829 — სრულნი ინდონი აეთანდილს და ფრიდონს
მხსნელად ხადიან.

1509, 3: 2829 — ... შენგან არის ჩემი ღონე.

1511, 2: 2829 — ... გული შენი, ვიცი, ამაღ მამემღურვა.

1513, 1: 2829 — ... საძლუნოთ ტურფა ჯუბაჩები.

1513, 3: 2829 — ... წადი, ნურას მეუბნები, 4499
წადი, ნურას მეურჩები.

1514, 4: 4499 და 2829 — ლამე მზეებრ გაანათლის, ჩნდის,
სადაცა ჩახედვიდე.

1517, 3: 4499 და 2829 — მასთანა ტახტსა დაუჯდა, ილხინა
მკურეტთა ლხენამან.

1518, 3: 2829 — მათის კრმლითა დავეწყულულდეს.

0, 1: 599 — ესწერ ვინმე მესხი მელექსე მე რუსთველისა
თემისა; 4988 — მე მესხმან ვინმე დავწერე იქ რუსთავისა
თემისა; დასტამბულ გამოცემებში კი-ვეწერ ვინმე მესხი
მელექსე მე რუსთავისა დაბისა; 461 — და ესწერ ვინმე
მესხი მელექსე მე რუსთავლისა დამისა; 757 — ... მე
რუსთველისა დამისა

2829 № ხელ-ნაწერში ამ 0,1 სანის ნაცვლად რედაქტორს, ამისავე
მიბაძვით, გამოუთქვამს ორი ახალი ხანა, სადაც მას შეაქვს სუბი-
ექტიური მსჯელობა სოფლის უხანოზის შესახებ, იხ. ვეფხის ტყა-
ოსანი ს. კაკაბაძის რედაქტორობით. გვ. 251, ხანები 750 და
1760. ეტყობა, ამ რედაქტორს ხელთ ჰქონია ხელ-ნაწერი, რო-
მელშიაც ეს 0,1 ხანაც ყოფილა. საზოგადოდ 2829 № ხელ-ნაწერს
ეტყობა, რომ იგი რედაქტორს თავისი საკუთარი მიზნისთვის გადა-
უკეთებია: მას, როგორც კარის მწერალს, შეკვეთილი ჰქონია ვინმე
პორფიროსანის მიჯნურისაგან ვეფხის-ტყაოსნის გადაკეთება და ამ
პირისათვის მიკუთნება. ჩვენი ანტირუსთველიც ძალიან მახვილ-
გონიერად მოქცეულა: მას თავში მოუსპია ექვსი ხანა: მიჯნურის
ლოცვა და თამარისა და მისი მეუღლის შესახები ხანები და დაუ-
წყია პოემა ხანათი: მე რუსთველი ხელობითა ვიქ საქმესა ამა და-

რომ, ვის მორჩილობს ჯარი სპათა მჩსთვის ეხელობო“ და სხვა. ამის შემდეგ სრულიად ბუნებრივით შეუკვლია შემდეგის ხანის მეოთხე ტაეპიც „ჩემმან ხელ-შენელმან დამშართოს“ ამ სახით: „მისმან ხელ-შენელმან დამშართოს“, ე. ი. მისმან გამაგიეებელმან, ვისაც მორჩილობს ჯარი სპათა“-ო. ამ ნაირად, ჩვენი ანტირუსთველი რუსთელის უკვდავ პოემას საგანგებოდ შეკვეთილის სამიჯნურო წიგნის ხასიათს აძლევს, და აკი არან შეიყვანა სამწუხარო შეცთომაში ახალ-გაზდა მეცნიერი ბ. ს. კაკაბაძე, რომელმაც მეტის მეტად გულ-უბრყვილო მსჯელობა გამოიჩინა რუსთელის ნაწარმოების შესახებ?!... ამავე მიზეზით ჩვენს რედაქტორს გადაუხვადე რუბია 0,1 ხანა ისე, რომ რუსთველის თემის მელექსე აღარსად სჩანს, და ერთის მოსპობილი ხანის ნაცვლად ორი შეუთხზავს.

0,3: 461—დავითის ქება ვითა ვთქუა სიახლე—სიხადეთანი, 757 და 2829—დავითის ქნანი ვითა ვთქუნე სიჩალზე სიკაფეთანი, 4499—აკლია; 599—აგრევეა და ჟვთქვენ... სიხადეთანი; ვახტ.—დავითის ქნარი (?!)...

დასტაბუჯანი და უსწორუკუბანი.

მე-15-ე გვერდზე მე-20-ე სტრიქონის დასაწყისში მოვარდნილია ციფრი 3, რის გამო 31-ის ნაცვლად შეცთომით არის 1, რაც აუცილებლად უნდა გასწორდეს.

ამავე გვერდზე, მე-31-ე სტრიქონში დასტამბულია: „435 და 436 ხანები შინაარსით თითქმის ერთი მეორის განმეორებაა“, უნდა იყოს: „435 ხანის მე-4-ე ტაეპი და 436 ხანის 1-ლი ტაეპი თითქმის ერთი მეორის განმეორებაა“.

მე-16 გვერდზე, მე-18 სტრიქონში: ვახტანგის ნაანდერძევ, უნდა იყოს: ვახტ.—არტანუჯის რედაქციის ტექსტს გარეშე.

მე-24 გვერდზე მე-19 სტრიქონში დასტამბულია: „მონანიცა შეუზახნა“, ამ შემთხვევაში უპირატესობა უნდა მიეცეს საუკეთესო 757 №-ი ხელ-ნაწერის ვარიანტს: „მონანიცა შეუზრახნა“, იხ. ვარიანტები, 61,1.

მე-17 გვერდზე მე-8 სტრიქონში დასტამბულია: „მისად საქებრად“, უნდა სჯობდეს: „მისად მაქებრად“, როგორც ვახტ. და 757 №-ის ვარიანტებშია, იხ. 2,3.

მე-23 გვერდზე მე-12 სტრიქონში დასტამბულია: „ნახეს და ნახვა მოუნდათ“, იხ. ვარიანტები 51,4. უნდა იყოს: „ნახეს და ნახვა მოუნდა“.

მე-33 გვერდზე მე-13 სტრიქონში დასტამბულია: „დიდ საესავისა“, უნდა იყოს: „დად საესავისა“.

მე-40 გვერდზე მე-25 სტრიქონში დასტამბულია: ახალი ვარიანტების მიხედვით, „ჩვენ გავგზავენოთ მენავენი“ უნდა იყოს: „ჩვენ გავგზავენნეთ მენავენი“ იხ. ვახტანგის ვარიანტი.

მე-63 გვერდზე მე-24 სტრიქონში დასტამბულია: „599 — ვითა აღმადგინე“, ვახტ. — ვითმე აღმადგინე“, უნდა გასწორდეს ასე: „599 და ვახტ. — ვითა აღმადგინე, ვარიანტი — ვითმე: აღმადგინე (იხ. 757).

მე-66 გვერდზე მე-16 სტრიქონში დასტამბულია: „მკედართა დაესახების, უნდა იყოს: 757 და 2829 №№-ების თანახმად „ქვე მკედართა დაედასების“, იხ. ვარიანტებში 437, 4.

მე-76 გვერდზე მე-23 სტრიქონში დასტამბულია: „ხალქმნილმან“, უნდა იყოს: „ხელ-მქნილმან.

757 №-ის ვარიანტი: „გარე მომრტყმოდა ჯალაბი“ ყველაზე სწორი უნდა იყოს, იხ. გვ. 63, სტრ. 17. ვარიანტები: 292, 4.

54 №-ი ხელ-ნაწერის ვარიანტები 757 № ხელ-ნაწერის ვარიანტებითან შედარებით, თუ სახეში არ მივიღებთ გადამწერლის ორიოდე უნებლიე შეცთომას, არავითარ განსხვავებას არ წარმოგვიდგენს.

ა. სარაჯიშვილის მიერ ჩანართად ცნობილი ხანები, იხ. თავი ივ, გვ. 35, ხანა 16¹ (—სარაჯიშვილი 514) და გვ. 38, ხანა 39¹ (—სარაჯიშვილი 538) აგრეთვე თავი იპ, გვ. 40, ხანა 18¹ (—სარაჯიშვილი 634) და გვ. 42, ხანა 34¹ (—სარაჯიშვილი 652), ჩვენც ჩანართად ესცანიით, რადგან, როგორც განსვენებული კრიტიკოსი სამართლიანად ამტკიცებდა, ეს ხანები მათ წინ მღვარი ხანების აშკარა განშეორებას წარმოადგენენ.

31, 4 — 32, 4. — შესაძლებელია, უპირატესობა მიეცეს ვარიანტს „ნუ მაკვებ მშვილდოსნობასა“, ე. ი. ნუ დამაწყებინებ კვებნას, თავის მოწონებას, წინააღმდეგ ჩვენის შესწორებისა, იხ. ნიმუშები 31, 4.

იმგვარის ვარიანტების არსებობა, როგორცაა: „მოაბაღთა“ (461 №-ი) „მეცნიერთა“-ს ნაცვლად, ან „მასჯითი“ „მიზგითას“-ს ნაცვლად, (იხ. 54 №-ი) ან თუნდა „გუჰარი, ან გუარი“ (2829 და 461 №№-ები) „მარგალიტი“-ს აზრით, შეიძლება ახსნილ იქნას, როგორც მერმინდელის, თუნდა აღორძინების ხანის, დროის ნათარგმნთა გავლენითაც, რადგან ამგვარი თერმინები სრულიად ჩვეულებრივი „შაჰ-ნამე“-ს ქართულ ვერსიებში, იშვიათია და თითქმის უცხო „გისრამიან“-სა „ამირან დარეჯანიან“-სა და, მაშასადამე, „ვეფხისტყაოსან“-შიც. 33, 3. — გამოგვჩა საყურადღებო ვარიანტი: „მოწმად ჩვენდავე ხლებასა“, — რომელსაც, შეიძლება, უპირატესობა მიეცეს „მოწმად ჩვენთანა ხლებასა“-ს მიმართ.

36,1 — „მინდორი მოიარენით“, — შეტომბა, — უნდა იყოს „მინდორნი მოიარენით“, იხ. ვარიანტები 37,1.

154,1. ვახტ. — ისარ-მშვილდი, ვარიანტები — მშვილდი-ისარი, როგორც ჩვენ. საეკ. საგანძურის 363 №-ი ხელ-ნაწერი თავისი ვარიანტებით უმეტეს შემთხვევაში ემხრობა ვახტანგის გამოცემის ვარიანტებს, განსხვავდება მხოლოდ ტექსტის ვულგარიზაციით: ხშირად. ეხვდებით ფორმებს: „მოვიდნენ, კარგათ და სხვა.

შენიშვნა: მე-7 გვერდზე, 7—16 სტრ. შესახებ: არტანუჯული რედაქცია (წ. კ. სახ. 4732 №-ი) რედაქტორის მიერ (პ. ლარაძე თუ გ. თუმანიშვილი) ძალზე გადასხვაფერებულს ვარიანტებს წარმოგვიდგენს, რის გამო ამ მხრით სანდო სრულიად არ არის. თვით რედაქცია კი საინტერესოა იმით, რომ იგი ადასტურებს იმ რედაქციის არსებობას, რომლისაგანაც წარმოსდგა ვახტანგის გამოცემა განსვ. ა. ი. სარაჯიშვილის აღმოჩენილი ამილახვრისეული ხელ-ნაწერი წარმოგვიდგენს ამავე რედაქციის პირს, კიდევ უფრო გადასხვაფერებულს გ. თუმანიშვილის მიერ. იხ. და შეად. ეს-ეს არი გამოსული: ა. სარაჯ. ძველი საქ. ტ. IV, არტ. ვარ. ვეფ.-ტყ., 3-5.

ს ა რ ჩ მ შ ი. (1 წინა სიტყვა).

2. მ. ჩანართთა შესახები მოსაზრებანი.

3. ტექსტის ნიმუშები.

თავი ა. ამბავი როსტევან არაბთა მეფისა:	17 - 21.
ნადირობა	21—23.
თავი ბ. ნახვა არაბთა მეფისაგან მის ყმისა ვეფხ -ტყ.	23 32.
თინათინისაგან ავთანდილის ხმობა	27 -- 29.
ავთანდილისაგან მეფესთან მისვლა სადარ- ბაზოდ, ოდეს გაეყარა	29 — 32.
წიგნი ნესტან დარეჯანისა საყვარელსა თანა მიწერილი	32 — 33.
თავი იგ. წიგნი ტარიელისა საყვარელსა თანა მინაწერი პასუხად	33—38.
თავი იპ. ფრიდონის მიერ ნესტან-დარეჯანის ამბის მბობა, ოდეს ტარიელს უამბო.	38—44.
თავი ლ. წასვლა ავთანდილისა ფრიდონისას, მულღა- ზარსა რომ შეეყარა	44—46.
ვარიანტები	46 - 48.
„	49--110.

გასაღები ჩუენი ნიმუშებისათვის.

ნიმუშთა ხანების მოსანახავად:

ოცდა მეათე (30) ხანამდე ან— თავში და ჩემს 22-ე გამოცემაში ხანათა ნუმერაცია ერთი და იგივეა, შემდეგ კი 30¹-ლამ დაწყებული ამ თავებისა და 22-ე გამოცემის შესაბამ ხანათა ცხრილი ამგვარია:

თავი ა.	2—51	21—70	35—87	53—106
	3—52	22—71	36—88	54—107
30—31	4—53	23—72	36 ¹ —89	55—108
31—32	5—54	24—73	37—90	56—109
32—33	6—55	25—74	38—91	57—110
33—34	7—56	26—75	39—92	58—111
34—35	8—57	27—76	40—93	59—112
35—36	9—58	28—77	41—94	60—113
36—37	10—59	29—78	42—95	61—114
37—38	11—60	30—79	43—96	62—115
38—39	12—61	31—80	44—97	63—116
39—40	13—62	31 ¹ —81	45—98	64—117
40—41	14—63	31 ² —82	46—99	65—118
41—42	15—64	31 ³ —83	47—100	66—119
42—43	16—65	32—84	48—101	67—120
43—44	17—66	33—85	49—102	68—121
44—45	18—67		50—103	69—122
თავი ბ.	19—68	თავი ბ.	51—104	70—123
1—50	20—69	34—86	52—105	

71—124	12—454	38—481	18 ¹ —579	44—606
72—125	13—455	39—482	19—580	45—607
	14—456	39 ¹ —483	20—581	45 ¹ —608
თავი იბ.	15—457	40—484	21—582	45 ² —609
1—433	16—458	41—485	22—583	
1 ¹ —434	16 ¹ —459	42—486	23—584	თავი ლ.
1 ² —435	17—460	43—487	24—585	1—886
2—436	18—461		25—586	1 ¹ —887
3—437	19—461	თავი იც	26—587	1 ² —888
4—438	20—463	1—561	27—588	1 ³ —889
5—439	21—464	2—562	28—589	1 ⁴ —890
6—440	22—465	3—563	29—590	1 ⁵ —891
7—441	23—466	4—564	30—591	2—892
8—442	24—467	5—565	31—592	3—893
	25—468	6—566	32—593	4—894
თავი იგ.	26—469	7—567	33—594	5—895
1—443	27—470	8—568	34—595	6—896
2—444	28—471	9—569	34 ¹ —596	7—897
3—445	29—472	10—570	35—597	8—898
4—446	30—473	11—571	36—598	8 ¹ —899
5—447	31—474	12—572	37—599	9—900
6—448	32—475	13—573	38—600	10—901
7—449	33—476	14—574	39—601	11—902
8—450	34—477	15—575	40—602	11 ¹ —902 ¹
9—451	35—478	16—576	41—603	
10—452	36—479	17—577	42—604	
11—453	37—480	18—578	43—605	